ARISTOTEL

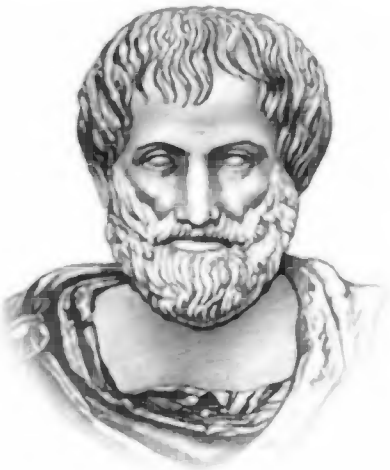

STATUL ATENIAN

Traducere: Prof. Univ. ŞTEFAN BEZDECHI

Editura „AGORA“ S.R.L.
Iaşi, 1992
Corectură [V4.0]: noiembrie 2017

CUPRINS

INTRODUCERE 3
STATUL ATENIAN 17
CAPITOLUL I 17
CAPITOLUL II 17
CAPITOLUL III 17
CAPITOLUL IV 19
CAPITOLUL V 19
CAPITOLUL VI 20
CAPITOLUL VII 21
CAPITOLUL VIII 22
CAPITOLUL IX 23
CAPITOLUL X 23
CAPITOLUL XI 23
CAPITOLUL XII 24
CAPITOLUL XIII 26
CAPITOLUL XIV 27
CAPITOLUL XV 27
CAPITOLUL XVI 28
CAPITOLUL XVII 28
CAPITOLUL XVIII 29
CAPITOLUL XIX 29
CAPITOLUL XX 30
CAPITOLUL XXI 32
CAPITOLUL XXII 33
CAPITOLUL XXIII 34
CAPITOLUL XXIV 34
CAPITOLUL XXV 35
CAPITOLUL XXVI 35
CAPITOLUL XXVII 36
CAPITOLUL XXVIII 37
CAPITOLUL XXIX 38
CAPITOLUL XXX 38
CAPITOLUL XXXI 39
CAPITOLUL XXXII 40
CAPITOLUL XXXIII 40
CAPITOLUL XXXIV 41
CAPITOLUL XXXV 41
CAPITOLUL XXXVI 42

CAPITOLUL XXXVII 42
CAPITOLUL XXXVIII 43
CAPITOLUL XXXIX 43
CAPITOLUL XL 44
CAPITOLUL XLI 45
CAPITOLUL XLII 46
CAPITOLUL XLIII 47
CAPITOLUL XLIV 47
CAPITOLUL XLV 48
CAPITOLUL XLVI 48
CAPITOLUL XLVII 49
CAPITOLUL XLVIII 50
CAPITOLUL XLIX 50
CAPITOLUL L 51
CAPITOLUL LI 52
CAPITOLUL LII 52
CAPITLUL LIII 53
CAPITOLUL LIV 54
CAPITOLUL LV 55
CAPITOLUL LVI 56
CAPITOLUL LVII 57
CAPITOLUL LVIII 58
CAPITOLUL LIX 59
CAPITOLUL LX 59
CAPITOLUL LXI 60
CAPITOLUL LXII 61
CAPITOLUL LXIII 61
CAPITOLUL LXIV 62
CAPITOLUL LXV 63
CAPITOLUL LXVI 63
CAPITOLUL LXVII 64
CAPITOLUL LXVIII 65
CAPITOLUL LXIX 66
NOTE FINALE 67

INTRODUCERE[1]

Între scrierile pierdute ale lui Aristotel, aceea a cărei pierdere e mai mult regretată, este, fără îndoială, monumentala colecţie a „Constituţiilor"; în ea multilateralul filosof reunise mai toate formele în care se manifesta viaţa de stat a diferitelor comunităţi greceşti. „Constituţiile" cuprindeau schiţa mecanismului complex după care se conducea viaţa politică a o sută cincizeci şi opt de State. O parte infimă din această operă se păstrează încă sub formă de fragmente, pe care le-au conservat diferiţi scriitori ai antichităţii[2]). „A hrăni măcar un moment speranţa că aceste Politii (constituţii) ar putea fi regăsite vreodată, e o nebunie", spunea în 1865 savantul E. Heitz[3]). Iată însă că timpurile mai noi s-au hotărît în sfîrşit să dezmintă, cel puţin în parte, nemîngîietoarea profeţie a scepticului aristotelician: anul 1891 ne-a redat una din aceste constituţii, şi anume aceea a Statului atenian, care ocupa în sus-numita operă locul de căpetenie şi era oarecum perla întregii colecţii.

Preţiosul papirus – descoperit în Egipt – constă din patru suluri de lungime inegală. Din manuscris lipseşte începutul şi o parte de la sfîrşit.

Ştirea despre descoperirea lui a stîrnit o vîlvă extraordinară, şi cu drept cuvînt, căci importanţa noii scrieri pentru studiul istoriei şi al vieţii greceşti nu se poate compara[4] decît cu însemnătatea epocalei descoperiri a „*Listei olimpiadelor*" a lui Iulius Africanus, făcute cu cîteva veacuri mai înainte. Ediţia princeps a „Statului atenian" a fost făcută de F.G. Kenyon – savantul asistent al secţiunii manuscriselor de la British Museum – care, cel dintîi a descifrat dificilul manuscris. Această primă ediţie a fost epuizată numaidecît şi după ea a urmat o nenumărată serie de ediţii, traduceri, comentarii, studii asupra formei, fondului, şi mai ales asupra paternităţii ei. Căci nu toată lumea a fost de la început de acord că „*Statul atenian*" e opera filosofului stagirit. În noua scriere se găseau ştiri istorice considerate ca imposibile, concepţii politice, care se păreau că nu pot cadra cu vederile lui Aristotel: ea respingea unele convingeri, care erau socotite ca

---

[1] Acest studiu e reprodus după Anuarul Institutului de Studii clasice (1928–32), Partea I. pag. 54–64, unde a fost publicat prima oară.

[2] Îndeosebi Heraclide din Pont.

[3] *Die verlorenen Schiriftten des Aristotetes* – citat după M. Erdmann, *Des Athener Staat*, pag. 114.

[4] *Bauer*, Aristoleles, *Politica*, pag. 170.

definitive şi confirma altele, ce de mult erau părăsite; în sfîrşit ea era îmbrăcată într-un stil, pe care nu-l întîlnim nicăieri în opera autorului „Politicii"[5]. Toate aceste considerente au determinat pe o bună parte dintre filologi, să se îndoiască despre adevăratul autor al „Statului atenian". Astfel unii[6], îl atribuie de-a dreptul altui scriitor, iar alţii nu văd în el decît o prelucrare[7] a cărţii originale a preceptorului lui Alexandru Macedon. Apoi, o a treia categorie e înclinată să vadă în această monografie o operă autentică a lui Aristotel, însă îmbîcsită cu multe interpolări[8] ale editorilor de mai tîrziu. Astăzi nu se mai îndoieşte nimeni[9] că autorul ei e Aristotel, în a cărei colecţie de constituţii[10] ea ocupă probabil locul de frunte. Proba definitivă ne-o dă faptul că mai bine de cincizeci de fragmente[11], păstrate la diferiţi autori şi citate ca aparţinînd Statului atenian" al ilustrului filosof, concordă perfect cu textul scrierii de curînd descoperite.

Făcînd într-un loc[12] comparaţia între istorie şi poezie, filosoful, atît de pozitiv în alte privinţe, face constatarea, foarte surprinzătoare pentru noi, că aceasta din urmă – poezia – e mai filosofică decît cea dintîi, pentru că istoria se ocupă numai de individual. E probabil că făcînd această apropiere se va fi gîndit mai degrabă, nu la propriile lui lucrări cu caracter istoric, ci la acelea ale contemporanilor săi, în special Efor şi Teopomp. El e convins că istoria poate fi şi trebuie să fie tratată altfel de cum o făceau retorii ieşiţi din şcoala lui Isocrate şi altfel chiar de cum au făcut-o Herodot şi Tucidide, pentru care autorul „Statului atenian", are cea mai mare stimă. Dacă asemenea istoriei, filosofia are scopul de a fi folositoare omului de Stat – cum făcuse autorul „Războiului peloponesiac" – atunci (îşi va fi zis Aristotel) nici povestirea evenimentelor izolate, nici descrierea caracterelor sau acţiunilor individuale nu poate să slujească la atingerea acestui scop, ci mai degrabă scoaterea în relief a fenomenelor istorice care poartă în sine caracterul unor adevărate legi istorice. Astfel înţelege el să ridice istoria la nivelul filosofiei. El e însă conştient, şi spre a ajunge la această cunoaştere, nu puţin îl vor fi ajutat

---

5 *Kaibel*, Stil und Text der Pol. Athen, p.l.

6 *Iulius Scharoarcz, Ungarische Repue* (v. *M. Erdmann*, op. cit. p. 117) îl atribuie lui Demetru din Faleron.

7 *Fr. Rühl* (v. M. *Erdmann*, loc. cit.).

8 *Th. Reinach* (v. *Erdmann*, loc. cit.): Wilamowitz crede că interpolatorul e însuşi Aristotel care s-a corijat mai tărziu. (*Aristoteles und Athen* I. p, 76 şi urmat.).

9 *Blass* declară în introducerea ediţiei sale că înseamnă să-ţi pierzi timpul, dacă mai cauţi să-i stabileşti identitatea (v. *Croiset*, Hist. de la lit. grecque, IV. 706. Nota).

10 Sugestia pentru alcătuirea acestei colecţii a fost dată de Platon.

11 *Erdemann* op. cit., pag. 8.

12 Poetica, 9.

greşelile predecesorilor săi în această privinţă[13] că, spre a putea face o generalizare trainică, trebuie să porneşti de la observarea unui număr cît se poate de mare de fapte concrete şi de aceea, la baza acelor construcţii istorico-filozofice din „Politica" lui, stă un număr impozant de detalii studiate cu o meticulozitate remarcabilă pentru vremea sa.

Platon, cînd făureşte Statul său ideal, porneşte de la o himeră; Aristotel, de la studiul mecanismului după care funcţionau diferitele forme de guvernămînt în lumea greacă şi cea barbară. Întrebuinţînd metoda lui favorită, inducţia, el se ridică de la diferitele cazuri concrete, pentru ca prin generalizarea lor să fixeze conturul celei mai bune constituţii. „Deoarece vrem să cercetăm, spuse el[14]), care dintre formele comunităţii de Stat este cea mai bună, realizabilă pentru aceia care pot trăi în cea mai bună stare posibilă, trebuie să considerăm şi punctele de vedere ale altora, (studiind) atît constituţiile existente ale Statelor, socotite ca cele mai bine orînduite, cît şi construcţiunile teoretice ale acelora care au schiţat o constituţie ideală, ce a stîrnit admiraţia unora: numai astfel putem vedea ce e bun şi utilizabil într-însele; apoi, dacă cercetările noastre se extind dincolo de aceste forme existente şi caută ceva nou, nu vrem să se nască aparenţa, că procedeul acesta e datorat intenţiei de a arunca praf în ochii cititorului, ci numai să se vadă că am recurs la această metodă din pricina lipsurilor constituţiilor în vigoare".

Iată dar, rostul colecţiei de Politii, la strîngerea şi redactarea cărora trebuie să admitem, firește, că au colaborat şi un mare număr din discipolii maestrului. Din spusele autorului reiese în chip neîndoios, că ele aveau să-i slujească drept material, din studiul căruia aveau să se desprindă, legi pe care le formulează în „Politia" şi e de mirare că s-au găsit filologi care să susţină că Politia a precedat Politiile[15]). Apoi această colecţie răspundea şi unui scop pur practic: ea avea să servească drept îndreptar omului politic însărcinat cu organizarea unui nou Stat. Cu drept cuvînt o compară un savant modern[16], cu un manual de reţete medicale, destinat pentru uzul practic al organizatorilor împărăţiei lui Alexandru cel Mare. Căci Aristotel e încredinţat de folosul real pe care îl poate aduce studiul istoriei[17], deoarece, el se ocupă cu predilecţie de partea general-filosofica a acestor fenomene istorice, lăsînd la o parte chestiunile neînsemnate de contingenţe individual-istorice şi neacceptînd decît acele fenomene care, prin repetarea lor aproape regulată, poartă în sine caracterul unei legi. Astfel realizează el într-o formă sistematică, gîndul exprimat de Tucidide în programul lui, că istoria poate

---

[13] *Hippodamos, Faleas* şi mai cu seamă *Platon*, – v. Politica.

[14] Politica II. 1, 6 (ed. Sassmithl) sau trad. românească de E. Bezdechi – (Cult Nat, Cart. II, cap. 1.).

[15] M. *Erdmann*, op. cit., pag.9 şi 10.

[16] *Nissen*, citat de *Herman Peter* în Wahrheit und Kunst, pag. 187.

[17] Retorica, I, 4 : „Istoria e folositoare omului politic".

aduce foloase pentru că anumite cauze istorice produc totdeauna aceleaşi efecte[18].

Totodată din studiul acestor „Politii" se desprindea, atît pentru Aristotel cît şi pentru cititorii săi, constatarea pe care o va dezvolta el mai pe larg în Politica lui, că precum oamenii care se nasc sub diferite latitudini, se deosebesc între ei prin înălţimea taliei, prin culoarea pielii sau a părului, prin apucături şi deprinderi diferite, tot astfel şi constituţiile care sunt şi ele nişte fiinţe mai complexe, iau cu totul altă înfăţişare după cum se nasc într-un loc sau altul. Din acest fapt reiese o îndoită concluzie[19]: a) că o constituţie ideală, aceeaşi pentru toţi oamenii, nu există[20] şi[21] b) constituţia se naşte şi devine în chip natural, ca orice alt organism, iar încercarea de a o explica printr-un contract conştient între oameni[22] trebuie considerată ca eronată cu desăvîrşire. În fundamentala chestie a raportului dintre *fisis* şi *nomos*, cel puţin cît priveşte explicarea provenienţei Statului, Aristotel lua, deci, făţiş poziţie pentru *fisis*[23]. În mijlocul societăţii ateniene, educate de aproape un veac şi jumătate de sofişti, monumentala lui operă era un avertisment împotriva generalizărilor comode şi pripite, datorite unui spirit înclinat spre construcţii teoretice lipsite de fundament real şi totodată o indicaţie metodologică de primul rang, arătînd că o formulă generală, o ipoteză, mai ales în domeniul politic, trebuie să fie susţinută şi controlată în lumina unui număr nesfîrşit de exemple concrete. Trebuia şi de data asta sa vină un străin din ţinuturile vecine cu Tracia, ca şi Tucidide, despre care se ştie că avea puţin sînge trac în vinele lui, ca să arate Atenienilor că drumul spre adevăr, ca şi cel spre virtute, e laborios şi presărat cu multe piedici.

„Statul atenian" a fost scris între 336–325[24]. Cartea, al cărei început lipseşte, chiar din manuscris[25], se compune din două părţi: prima, pînă, la cap. 41 (inclusiv) se ocupă cu istoricul constituţiei ateniene, din timpurile cele mai vechi pînă la anul 403, iar a doua, cu aspectul cu care se prezenta această constituţie în timpul scriitorului. Anul 403 îl serveşte ca pe punct de despărţire între cele două părţi, fiindcă autorul e încredinţat[26] şi lucrul acesta îl dă să înţeleagă şi cititorului că forma de guvernămînt a Statului atenian era în vremea sa aceeaşi cu cea din

---

18 Căci această idee se desprinde din programul istoriei lui Tucidide I, 22. 4. A se vedea şi lucrarea mea „Gânduri şi chipuri din Grecia veche" (Cluj. 1927). pag. 27.

19 Politica, I. 1, 9–12.

20 Politica, VI, 1, 2. Trad. rom., pag. 210.

21 Politica. I, 1. 9.

22 Cum făcea Lycophron.

23 Politica, I, 1, 9–12.

24 *Croisel*, op. cit. IV, 704

25 *Erdmann*, pag. 1

26 Statul atenian, c. 41.

403. Împreună cu fragmentele de pe ultimul sul, ce n-au putut fi încă satisfăcător descifrate[27], această a doua parte e mai întinsă decît prima, ceea ce înseamnă că pentru autor problema de căpetenie era analiza actualei constituţii[28].

E caracteristic pentru metoda istorică a lui Aristotel, că el îşi începe lucrarea cu o schiţă a evoluţiei prin care a trecut constituţia ateniană, pînă a ajuns la forma din vremea sa. Ea denotă năzuinţa lui de a pătrunde pînă la cauzele cele mai îndepărtate ale fenomenelor. De altfel, filosoful ne arată însuşi în altă parte rostul şi avantajele acestei metode. „Un lucru se poate studia mai bine, cînd îl cercetăm în devenirea lui continuă de la început"[29]. Aşadar, ne spune el, spre a ne da seama bine de o instituţie ajunsă la maturitate, nu e de ajuns să o considerăm numai în această din urmă formă a sa, ci trebuie să căutăm a stabili şi diferitele faze evolutive prin care a trecut pînă s-a închegat în felul în care se prezintă azi. Ştiinţa modernă n-a găsit o metodă mai bună. E adevărat, însă, că modelul în privinţa aceasta i-l arătase tot Tucidide, care spre a ne arăta cauzele războiului, peloponesiac, se vede nevoit să facă o analiză istorică a celor cincizeci de ani[30], de la războaiele cu Perşii pînă în 431.

Pentru că datele şi materialul relativ la istoricul constituţiei ateniene erau foarte reduse şi de multe ori nesigure, autorul, spre a da de adevăr, e silit să recurgă la ingenioasa metodă combinatorie, întrebuinţată în chip aşa de fericit şi de fiul lui Olores, care spre a ajunge la această inovaţie metodologică, a fost firește ajutat de studiile sale filosofico-sofistice. Dar faptul că la Homer nu se găseşte pomenit numele colectiv de eleni, autorul „*Războiului peloponesiac*" trage concluzia[31], că pe vremea lui Agamemnon grecii n-au putut face în comun o expediţie aşa de impozantă cum e cea descrisă în Iliada. Apoi în alt loc[32], acelaşi autor, fără niciun alt izvor, ci numai din observarea Acropolei din vremea lui, cu templele, monumentele şi situaţia ei, ajunge la convingerea că în vechime adevărata cetate a Atenei era numai această Acropole, pe lîngă care, ca împrejurul unui nucleu, s-au aşezat mai tîrziu celelalte suburbii care alcătuiau întinsa capitală din timpul său.

Tot astfel, Aristotel, pe baza legii care mai exista încă în timpul său, lege conform căreia vistiernicul trebuia să fie ales din clasa Pentacosiomedimnilor, scoate observaţia adevărată, că pe vremea lui Solon ocuparea slujbelor era condiţionată de cens[33].

---

27 v. ediţia *Kaibel-Wilamowitz*, 1898.
28 *Bauer*, op. cit., pag. 19.
29 Politica. I, I. 3.
30 Aşa numita „Pentecontaetia".
31 I, 3, 3.
32 II, 15, 4.
33 *Bauer*, op.cit., pag. 33–34.

E de la sine înţeles că Aristotel nu face abstracţie de istoricii care l-au precedat: el îi utilizează, uneori citîndu-i, de cele mai multe ori fără să-i citeze. Astfel cînd vorbeşte de Phye, frumoasa femeie pe care Pisistrate a prezentat-o atenienilor drept zeiţa Atena, el pomeneşte şi versiunea lui Herodot[34] pe care îl citează. În celelalte cazuri, însă el trece sub tăcere numele izvorului său, chiar cînd face polemică cu autorul acestui izvor. Astfel procedează el cu Tucidide, cînd respinge cu energie zvonul susţinut[35] de autoritatea acestuia potrivit căreia Hipparchos, printr-o manoperă abilă ar fi dezarmat pe părtaşii de la procesiunea Panateneelor, pentru ca să poată descoperi pe conspiratori. Autorul „Statului atenian" arată că o asemenea ştire e lipsită de orice temei, pentru simplu motiv peremptoriu, că obiceiul de a umbla înarmat la sus-numita serbare nu s-a introdus la Atena decît mai tîrziu, în timpul democraţiei[36].

Aristotel l-a utilizat şi pe Xenofon, care în „Elenicele" povestise diferitele tulburări prin care trecuse Statul atenian după războiul de treizeci de ani. Un astfel de împrumut, textual de data asta, se găseşte în cap. 36[37]. Că filosoful stagirit nu citează pe predecesorii lui, nu trebuie să ne surprindă: aşa era tradiţia şi chiar Tucidide, cînd face polemică cu Herodot, nu-l citează pe acesta din urmă[38]. Pe de altă parte însă nu trebuie să ne închipuim că severul discipol al lui Platon, ar fi avut de gînd că comită un plagiat, deprindere pe care unii antici o condamnau[39] cu aceeaşi tărie ca şi noi. O explicare şi mai satisfăcătoare[40] a acestui procedeu e aceea care ne asigură că autorul „Statului atenian" era încredinţat că publicul va recunoaşte citatul, fără să mai fie nevoit el, scriitorul, să-l releveze. Apoi această scriere era destinată marelui public şi Aristotel nu vrea să-şi desfigureze textul cu prea multe citate, cum ar fi fost nevoit s-o facă dacă ar fi vrut să pomenească conştiincios numele tuturor autorilor pe care i-a folosit[41].

Într-adevăr, nu încape îndoială că autorul a folosit şi toate cronicile ateniene mai de seamă, şi îndeosebi pe aceea a attidografului Androtion[42]. Din pricină că sus-numitele cronici au dispărut, nu se mai poate vedea azi, cît şi în ce fel a împrumutat el de la aceştia din urmă, aceasta nu prezintă de altfel nici prea mult interes. Ceea ce-i mai interesant e că Aristotel a ştiut să grupeze acest material amorf în jurul unei idei luminoase şi să ne prezinte un tablou al constituţiei şi al

---

34 *Herodot*, I, 60 ; Statul atenian, c. 14.
35 VI, 52, 2.
36 Statul atenian, c. 18.
37 *Xenofon*, Hellenica, II, 3, 19.
38 126 şi următoarele.
39 *Polibiu*, 9, 1 şi următoarele.
40 *Kaibel*, op. cit., pag. 8.
41 *Kaibel*, op. cit., pag. 11.
42 *Wilamowitz*, Aristot. u. Athen, I, 42, 125.

spiritului constituţiei ateniene, aşa cum numai un filosof de talia lui putea să o facă.

Ce scop urmărea autorul cu o asemenea carte, nu e tocmai uşor de constatat. Mai întîi s-a contestat că Aristotel ar urmări în general vreo ţintă cu această scriere a lui. În vremea noastră, în care cuvîntul „tendinţa", chiar, într-o operă istorică, are un sens peiorativ[43], se obişnuieşte a se crede că într-o astfel de lucrare scriitorul n-are alt ţel decît să-şi instruiască cititorul. Firește că din colecţia „Politiilor" nu putea să lipsească „constituţia Atenei" şi era natural ca aceasta să fie tratată mai pe larg decît toate celelalte, din pricină că era poate cea mai completă şi totodată cea mai interesantă prin evoluţia ei.

Însă istoricul formei de guvernămînt a Statului atenian putea fi prezentat în multe feluri şi întrebarea e dacă autorul, prezentîndu-l aşa cum l-a prezentat, n-a urmărit, pe lîngă scopul de a instrui publicul şi un alt scop lăturalnic.

La această chestiune s-a răspuns în diferite feluri. Unii[44] au văzut în susnumita scriere o simplă lucrare de ştiinţă, alţii[45] au descoperit o anumită tendinţă politică. Cred că aceştia din urmă au dreptate. Expunerea materiei e făcută în chip aşa de impersonal – Aristotel nu întrebuinţează niciodată persoana I – şi tabloul în care se desfăşoară diferitele faze ale constituţiei, e înfăţişat în chip atît de logic, încît a trebuit într-adevăr multă atenţie ca să se descopere o tendinţă, care azi, cred că nu se mai poate tăgădui. Prudenţa aceasta rezervată în atacarea problemei „Statului atenian" îi era impusă şi de calitatea lui de metoec, căci marele filosof n-a fost niciodată cetăţean atenian. Dacă dorea să urmărească cu această carte a lui şi un scop practic, apoi era silit să facă acest lucru cu cele mai mari menajamente posibile, spre a nu-şi înstrăina simpatiile ospitalierei cetăţi care devenise pentru el o a doua patrie. Atenienii nu puteau să uite că el era prietenul marelui cuceritor şi vrînd-nevrînd, un susţinător poate sincer al politicii acestuia, deşi în multe alte privinţe părerile filosofului şi ale cuceritorului se deosebeau între ele. Că „Statul Atenian" urmărea o ţintă, ne-o dovedesc mai multe, care pot fi explicate astfel:

a) întîi, siguranţa cu care autorul dă să înţeleagă publicului său, că actuala constituţie nu diferă întru nimic de cea din 403–404[46], ca şi cum n-ar fi existat nicicînd, un Filip şi o Cheronca[47];

b) simpatia cu care stăruie asupra tabloului vieţii din Atena în timpul tiranului Pisistrate[48];

---

43 *Bauer*, op. cit., pag; 27.

44 *Croiset*, loc. cit.

45 *Bauer*, op. cit., pag. 27 şi urm: ; *Wilamowitz*, op.cit., 362.

46 Statul atenian, c. 46.

47 *Bauer*, op. cit., pag. 27.

48 Statul atenian, c. 16.

c) antipatia lui față de politica lui Pericle și a demagogilor[49] care i-au urmat și care, ca și demagogii din timpul său, erau totdeauna pentru revoluție și război „ca să poată mai bine pescui în apă tulbure"[50].

Am scos în evidență numai punctele mai importante, pe care se bazează cercetătorii[51] care afirmă că există o tendință în „Statul atenian". S-au mai relevat, bineînțeles și multe altele, dintre care cel mai important e faptul că Stagiritul apără politica lui Teramene, sub cuvînt că, precum spune autorul, e un merit din partea unui om politic să știe să se acomodeze oricărei situații, spre a nu tulbura mereu ordinea Statului[52]. Din aceste constatări reiese că autorul avea aerul să spună Atenienilor, că n-au niciun motiv să fie nemulțumiți cu actuala formă de guvernămînt, întrucît ea era de fapt aceeași ca în timpul străbunilor liberi, prin urmare tot un fel de *(patrios politeia)* întrucît macedonenii nu s-au amestecat deloc în afacerile interne ale glorioasei republici. Antipatia lui față de regimul lui Pericle – comună lui cu tradiția filosofică reprezentată demult prin Socrate și Platon[53] – spre deosebire de Tucidide, care îl slăvește[54] fără rezervă, se explică prin aceea că el vedea în Olimpicul, pe primul și cel mai mare demagog, care îndrumase Statul atenian pe calea ce avea să-l ducă la toate excesele ochiocrației nenorocite. Și e caracteristic că seriosul filosof, care în alte părți ale operei se abține de la orice detaliu inutil – el face doar o schiță statului atenian – cînd e vorba de bărbatul Aspasiei, nu se poate împiedica de a cita zvonul răutăcios pînă la cruzime, prin care se punea în evidență procedeele și intențiile demagogice ale marelui zvon, n-avea nici măcar meritul originalității, ci aștepta ca nenorocita idee de a corupe masele prin introducerea soldei, să-i fie inspirată de un prieten, muzicantul Damonides, alias Damon[55].

Apoi, cît privește disprețul nimicitor cu care Aristotel vorbește de demagogii Cleon și Cleofon, el trebuie pus... și firește involuntar a fost pus de cititorii săi în legătură, ca o paralelă, cu personalitățile contemporane, în special cu acei oratori publici *(prostatè ton dimo)* care, ca Demostene și alții, căutau să răzvrătească poporul în contra dominației macedonene. Paralela se putea face cu atît mai ușor cu cît autorul discursului „Pentru Coroană" se întîmplase să aibă aceleași gesturi și aceleași atitudini violente la tribună, ca și tăbăcarul cît și agramatul fabricant de

---

49 Ibidem. c 26–28.

50 v. *Aristofan*, Cavalerii, v. 864. sqq cf. E, Meyer, Gesch des Altertums; IV, 613.

51 v. în special *Bauer*, op. cit., pag. 20 și următoarele.

52 Statul atenian, c. 28.

53 *Platon*, Gorgias, pag. 515–516.

54 Tucidide, I, 127.

55 Statul atenian, c. 27 și Wilamowitz, op. cit., I, 134.

lire[56], care avusese îndrăzneala să se considere drept şefi ai poporului. Se pare că nu e tocmai întîmplătoare această accentuare[57] a lipsei de eleganţă şi decor a celor doi corifei democratici mai ales cînd ne gîndim că se face în cadrul unei scrieri aşa de serioase şi grave, care în genere se menţine la un nivel şi atît de demn.

Ce să zicem de simpatia[58] lui Aristotel pentru Teramene? Acesta era un politician de cea mai rea speţă, tipul omului fără scrupule, care vrea să fie veşnic la putere şi slujeşte rînd pe rînd orice cauză[59], nu pentru că şi-ar schimba convingerile, ceea ce la urma urmei ar fi admisibil la un spirit prea mobil, ci pur şi simplu pentru ca să-şi menţină influenţa şi locul de fruntaş în politică. El e într-adevăr un foarte abil acrobat, însă pe funia care-l ridică deasupra mulţimii, el nu se susţine decît prin o serie nesfîrşită de crime şi infamii. De aceea are toată dreptatea tiranul Critis, cînd îi aruncă în faţă observaţia: „Tu eşti trădător din născare"[60]. El e acela care în procesul amiralilor de la Arginuse a jucat un rol aşa de odios[61] şi tot el e cel care a contribuit nu puţin să înăsprească soarta ţării sale, trădînd interesele Atenei care îl trimisese ca ambasador la Spartani[62]. El evoluează cu cea mai mare uşurinţă trecînd de la un partid la altul, după cum bătea vîntul puterii şi comedia nu se înşeală cînd închegînd, fireşte impresia unanimă a contemporanilor, săi îl pecetluieşte cu epitetul de „taler cu două feţe"[63].

Acest Teramene nu merita să fie luat sub egida filosofului. Afară de acea latură din politica asasinului celor 10 amirali, relevată în termeni elogioşi de autorul „Statui atenian" – prin care acesta, în treacăt fie spus făcea apologia oportunismului[64] – e foarte probabil, că ceea ce îl va fi determinat pe Aristotel să-i ia apărarea, va fi fost în primul rînd faptul că Teramene a avut în materie constituţională aceleaşi vederi ca şi Stagiritul, vederi pe care e posibil să le fi expus într-o broşură[65]. Căci nu putem admite că preceptorul lui Alexandru Macedon va fi urmărit prin aceste complimente la adresa „nobilimii", un interes aşa de meschin ca acela pe care i-l atribuie un detractor al culturii ateniene[66]. Dar meritul cel mare al lui Teramene era că el avusese o concepţie politică ce se

---

56 *Cleofon.*
57 Statul atenian, c. 28.
58 Ibidem, c. 28.
59 Hellenica, II, 3 şi Lysias, XII, 78
60 Hellenica, II, 3, 30.
61 Ibidem, I, 7.
62 Ibidem, II, 3, 28.
63 *Aristofan*, Broaştele, v. 47; (scolistul) şi Xenofon, Hellenica, II, 3, 47.
64 Statul atenian, c. 28.
65 *Wilamowitz*, Aristoteles und Athen, I, 166, 167.
66 *I. Schwarcz*, Demokratie von Athen, pag. 490.

potrivea cu ideile lui Aristotel despre Stat[67]. Autorul „Politicii" visa un Stat în care puterea să fie în mîna burghezilor ce pot să-şi procure o armură: „În acest timp, e vorba de lovitura de Stat prin care «Talerul cu două feţe», izbutise să desfiinţeze colegiul Celor patru sute şi să dea guvernul în mîna Celor cinci mii, Statul (atenian) a fost bine guvernat"[68], ne spune ilustrul filosof, întîlnindu-se în păreri cu Tucidide, care numeşte această constituţie[69], cea mai bună din timpul său şi cu Euripide[70] pentru care Statul ideal era condus de *i en medopolis* (cetăţenii de mijloc), burghezimea cum am spune noi azi. Această teorie o împrumutaseră[71] toţi de la moderatul Prodicos din Cheos, singurul sofist care se bucura de simpatia lui Socrate.

Numai această concepţie politică a lui Teraneme ne explică de ce întemeietorul „Lyceului" a luat sub scutul său pe acrobatul politician. Căci Aristotel, potrivit teoriei lui păstrate în toate domeniile filosofiei, urmăreşte totdeauna calea de mijloc şi de aceea era el de părere că şi în politică numai un guvern al „burgheziei" poate face fericirea Statului.

Schiţa simpatică în care autorul nostru încadrează figura lui Pisistrate, nu era decît un argument ad-hoc în vederea împrejurărilor actuale. Ea avea ca scop să arate că cetăţenii n-au de ce se plînge cînd tiranul e un om de ispravă, însufleţit de intenţii bune. Întrucît va fi avut el în vedere pe impetuosul cuceritor din Babilon, cînd făcea această schiţă, e greu de spus, deşi nu e exclus că el va fi voit să se facă în spiritul cititorului o apropiere măcar cît de îndepărtată, între năvalnicul fiu al lui Filip şi isteţul tată al lui Hipparch. Fapt e că Aristotel nu e prietenul nici al tiraniei, nici al regalităţii. Pe cea dintîi nu o poate aproba, căci ea e detestată de orice grec, pe cea de a doua n-o poate considera ca o formă de guvernămînt care să se poată menţine cu trăinicie la un popor crescut în libertate, pentru simplul motiv că e extraordinar de greu să se găsească un om aşa de superior, încît să merite a fi rege[72], cu atît mai puţin o serie întreagă de regi, care să poată perpetua această formă de guvernămînt. E probabil că în ochii filosofului nici chiar Alexandru nu va fi trecut drept un rege ideal, mai ales de cînd făcuse greşeala, enormă în ochii preceptorului său, de a fi tratat, pe barbari egal cu elenii. Trebuie spus spre cinstea ilustrului cugetător, că el a ştiut să-şi păstreze, faţă de regalul său elev, libertatea de conştiinţă în „Politica" sa Statul ideal[73] nu e o mare monarhie condusă de un om extraordinar, ci o republică guvernată de colegiul

---

67 Statul atenian, c. 33.
68 Statul atenian, c. 33.
69 *Tucidide*, VIII, 97.
70 *Supplices*, v. 244—245.
71 *Schwarcz*, op. cit., pag. 491.
72 Politica, III, 8, 1 şi 7 şi cap. – 10, 10. (v. ,trad. rom., pag. 125, 128 şi 135).
73 Ibidem, IV, c. 7, 2, (traci, rom., pag. 101).

oamenilor de ispravă.

E adevărat că republica model a Stagiritului era tot aşa de puţin viabilă ca statul lui Platon, însă pe lîngă alte merite, ea are şi pe acela, nu cel mai mic, de a purta marca unui spirit liber şi mîndru. Aristotel, deşi e născut la marginea „Barbariei", e mai întîi de toate grec şi apoi în bună parte e şi atenian, căci în Atena a zăbovit el mai cu drag ca oriunde. Numai dragostea pentru acest popor al oraşului muzelor explică unele inconsecvenţe în concepţia lui politică. În gura unui aristocrat ca el, sună oricum ciudat lauda revoluţiei prin care poporul izbuteşte să ia atribuţiile judecătoreşti din mîna consiliului[74], şi să şi le aroge sieşi. Şi e mai ales ciudată motivarea acestei aprobări fără rezervă: „Un colegiu, mai restrîns, ne spune el, se poate corupe mai uşor[75], decît mulţimea (din care se alcătuia tribunalul popular)" Mai întîi, că şi acest tribunal, oricît era el de numeros, se putea corupe, ne-o arată chiar autorul (cap. 27), cînd ne povesteşte că Anytos a izbutit să mituiască tot corpul de judecători. Însă la baza acestei motivări a lui mai intervine şi un alt factor: respectul lui pentru număr. E într-adevăr stranie ignoranţa lui Aristotel în materie de psihologia mulţimii, sau trebuie numaidecît să admitem că această mulţime din Atena avea o psihologie cu totul specială, de i-a impus filosofului într-atîta, încît l-a făcut să devieze de la concluziile la care ajunsese el numai prin logica pură. Nu în primul rînd faptul că un colegiu mai larg e mai greu de corupt, l-a făcut pe Aristotel să încuviinţeze procedeul prin care poporul îşi aroga atribuţiile judecătoreşti, ci mai cu seamă convingerea, pe care autorul o apară în diferite părţi[76] din „Politica", că un număr mai mare de oameni judecă mai bine decît un număr restrîns. Căci dacă el admite că mulţimea înţelege mai bine o operă de artă[77] sau un act politic, e evident că el va fi tras concluzia absolut necesară, că tot aceeaşi mulţime e în stare să judece un proces mai bine decît un colegiu restrîns. Şi ceea ce-i mai curios, e că elevul lui Platou şi Socrate ajunge, în chip de altfel logic, odată ce a pus premiza de mai sus, la concluzia că mulţimea, *(to plidos)* e un mai bun arbitru în orice chestie[78], chiar decît specialiştii[79], subscriind astfel la părerea pe care o apărase cîndva Cleon[80] însuşi, demagogul cel mai dispreţuit de el.

Acest raţionament, prin care se slăveşte misterioasa putere de discernămînt a poporului, *vox populi, vox Dei*, e pur şi simplu ultrademocratic. „O mulţime, ai cărei membri componenţi, fiecare luat în parte, sunt incapabili să aibă o judecată

---

74 Statul atenian, c. 42.

75 Ibidem.

76 Vezi pasajele din Politica, citate mai sus.

77 Politica, III, 6, 4 şi 9, (trad. rom., pag. 117 şi 119).

78 Politica ibidem.

79 (i epilikis).

80 *Tucidide*, III, 37

competentă asupra unei chestii, e totuşi în stare să aibă cea mai bună părere, în orice domeniu, cînd e constituită într-un bloc unitar"[81]. Ceea ce înseamnă, cu alte cuvinte, că o sumă de incompetenţe individuale[82] ne dă la un loc, ca sumă o competenţă generală definitivă, care stă deasupra părerii unui individ, oricît ar fi acesta de luminat şi de „specialist"[83], în materia de care e vorba. O teorie mai îndrăzneaţă a sufragiului universal cred că nu există. La acest rezultat extrem de curios la care ajunge filosoful aristocrat, trebuie să adăugăm o mică corectare pe care o face el însuşi. Raţionamentul acesta, ne spune Stagiritul, nu se poate aplica oricărei mulţimi, indiferent de calitatea ei intrinsecă[84], pentru că atunci ar însemna să punem mai presus decît un om, chiar o turmă de dobitoace, întrucît acestea biruiesc prin numărul şi mulţimea lor, ceea ce ar fi absurd. Fireşte, adaugă autorul, judecata prin care stabilim superioritatea părerii mulţimii asupra aceleia a „specialiştilor", nu se poate aplica la orice popor, însă e clar că ea se poate aplica unor anumite mulţimi[85].

Ne întrebăm: Care e această mulţime la care se gîndea Aristotel? Răspunsul nu poate fi decît unul: Fericitul popor[86] al Atenei, cu sufletul lui aşa de elastic şi de bogat în surprize chiar pentru un cugetător atît de profund ca învăţătorul lui Alexandru Macedon. Nu degeaba laudă el „filantropia"[87] şi spiritul tolerant[88] al acestui popor scăpărător de inteligenţă, care l-a vrăjit într-atîta, încît l-a făcut să ajungă la curioasa lui teorie despre psihologia mulţimilor, schiţată mai sus. Dacă în momentul cînd a formulat-o, şi-ar fi adus aminte de ce crime e capabilă să facă această fiinţă monstruoasă, cînd ajunge să fie întărîtată[89] de un politician ca Teramene, de sistemul politic al căruia el era entuziasmat, probabil că şi-ar fi revizuit fundamental teoria. Aceasta avea pe de altă parte şi cusurul că nu putea să încapă în sistemul său şi de aceea, cînd e vorba să tragă concluziile logice din ea, el se vede nevoit ca printr-o stratagemă dialectică[90], să îndrepte aceste concluzii pe altă cale decît aceea care rezultă în chip natural din premizele stabilite.

Căci cetăţean al Statului, aşa cum înţelege el, poate să fie numai acela care

---

81 Politica, III, 6, 4 şi §9.

82 Ibidem, III, 6, 7.

83 Ibidem, III.

84 E adevărat că în Politica, III, 6, 10, Aristotel face restricţia semnificativă: afară numai dacă, stă pe o treaptă de cultură cu totul inferioară.

85 Politica, III, 6, 5.

86 Imaginea acestui popor i-a plutit în minte, când a construit cetatea lui ideală, spre deosebire de Platonn care îşi aţintea privirile mai mult spre Sparta şi Creta.

87 Statul atenian, 16.

88 Ibidem. Cap. 22 şi 10.

89 v. Povestea procesului generalilor de la Arginuse, Xenofon, Hellenica, I, 7.

90 *Schwarcz*, loc. citat.

posedă o anumită avere[91] şi are intenţia să guverneze în scopul unei vieţi morale[92]. Acum înţelegem de ce el găseşte că Statul atenian a fost bine condus în timpul domniei colegiului Celor cinci mii, recrutaţi după criteriul censului şi în vremea imediat următoare după războaiele persane, cînd Areopagul era la putere[93]. „Statul nu poate fi alcătuit din cerşetorii"[94], e principiul fundamental al teoriei lui politice. Mulţimea din Statul aşa cum îl vrea el, trebuia să fie alcătuită din cetăţeni proprietari, care să-şi poată singuri plăti echipamentul militar, căci fără armată Statul nu poate subzista. Această concepţie, dezvoltată pe larg în „Politica" lui[95] se întrevede în chip discret şi în „Statul atenian". Ea ne dă dovadă încă o dată că un filosof nu poate fi un bun om de Stat. Şi că Aristotel n-a avut nici ochiul pătrunzător al istoricului, ne-o arată profunda lui lipsă de înţelegere pentru opera şi personalitatea lui Pericle. Teoria lui despre bunul simţ al mulţimii[96], teorie justă în esenţa ei, dar din care autorul se sfieşte să tragă toate concluziile, se răzbună parcă şi pe autorul ei. Căci cugetătorul „specialist", care studiază aşa de sistematic

---

91 Politica, III, 7, 5, (trad. rom. pag. 122).

92 Statul atenian, c. 23.

93 Politica, III, 7, 5.

94 Ibidem.

95 Ibidem.

96 Un ecou modern, al acestei teorii vezi la Fr. II, Foerster Politische Ethnik (Dritte-Auflage 1918 München) care (la pag. 125) observa: „...nu trebuie să uităm primejdia care se ascunde în evoluţia potenţială a oricărei instituţii în orice distribuţie bogat dezvoltată a funcţiunilor şi anume primejdia ca acei ce nu-s în slujbe (die nicht Beamteten) să fie prea de tot înlăturaţi de la orice colaborare activă, ba chiar să fie descărcaţi de răspunderi personale care prin esenţa lor, sunt intransmisibile. Dar la oricâtă exagerare şi unilateralitate ar ajunge justificata apărare împotriva acestei primejdii, totuşi nu trebuie să trecem cu vederea că o incontestabilă însemnătate a obştescului drept de vot al profanilor stă tocmai în aceea că acest drept se împotriveşte dictaturii exercitate de inteligenţa specialiştilor exclusivi şi caută să corijeze unilaterala supremaţie a principiului divizării lucrului funcţiunilor". E adevărat că specialiştii iau poziţie împotriva unei astfel de corecturi, vorbind de „judecata care nu e tulburată de conştiinţă reală (Sachkenntniss) ei uită însă că mărginirea singură specializată poate, fără îndoială, să tulbure judecata, căci în ştiinţă şi în tehnică chiar gândurile cele mai deschizătoare de orizonturi au pornit nu arareori de la cei care au venit din alte domenii." Deci, oricum am vrea să apărăm principiul diviziunii muncii împotriva unei superficiale interpretări (făcute de pretenţiile democraţiei), totuşi nu trebuie să pierdem niciodată din vedere, că numai prin domnia specialiştilor nu pot fi reprezentate nicidecum în întregime (erschöpfend) adevăratele competenţe. Căci mintea simplă, neînvăţată şi nestudiată, cît şi intuiţia omului care se luptă cu realitatea vie, prinde multe lucruri ce scăpă „expertului oficial". Se pare deci că cel puţin în această privinţă, tot are o fărâmă de dreptate Aristotel, împotriva lui Gustave le Bon, Carlyle, Nietzsche şi alţii.

mecanismul constituţiilor şi al vieţii popoarelor, ajunge la construcţia unui Stat în care te înăbuşi, imposibil şi nerealizabil – din pricină că izvorăşte din o concepţie prea îngustă. Discipolul său, care era numai Alexandru Macedon, fără să fie filosof, lăsîndu-se în materie politică inspirat de intuiţia lui justă, care nu vrea să considere pe barbari ca fiinţe inferioare Elenilor, ci încerca nesocotind sfaturile maestrului său să facă o grandioasă sinteză politică între Est şi Vest, era pe drumul adevărat şi fatal al evoluţiei ineluctabile.

Prof. univ. ŞT. BEZDECHI

STATUL ATENIAN

CAPITOLUL I

(În urma acuzării formulate de Myron), au fost aleşi din familiile cele mai nobile (trei sute) de juraţi ca să judece (nelegiuirea Alcmeonizilor faţă de partizanii lui Kylon). Ei i-au găsit vinovaţi de nelegiuire (pe Alcmeonizi)[1] care împreună cu neamul lor au fost osîndiţi la surghiun veşnic şi chiar oasele celor căzuţi în luptă au fost scoase din morminte şi aruncate peste graniţă. Apoi Epimenide cretanul, purifică oraşul (prin ceremonii religioase).

CAPITOLUL II

După aceea a izbucnit o răscoală a poporului împotriva aristocraţilor. Răscoala ţinu multă vreme. Pricina ei era constituţia oligarhică, în vigoare pe atunci pretutindeni, pe temeiul căreia săracii împreună cu femeile şi copii lor erau robiţi celor bogaţi, purtînd numele de clăcaşi, şi şesari — căci a şasea parte din recoltă era răsplata lor pentru munca pe care o făceau pe moşiile bogaţilor. Tot pămîntul era atunci în mîna cîtorva. Această stare de robie, care era consfinţită de constituţie, apăsa foarte greu asupra norodului. Aceasta era însă întărîtat şi de alte neajunsuri, căci nu avea de fapt nici-un drept.

CAPITOLUL III

Vechea constituţie, înainte de Dracon, era constituită astfel : toate slujbele erau

în mîna celor de neam sau cu avere. Slujbele erau la început pe viaţă, pe urmă erau pe zece ani. Cele mai însemnate şi cele mai vechi erau acelea ale „Regelui", a căpitanului oştilor (polemarhul) şi a arhontelui. Dintre ele cea mai veche era slujba „Regelui", căci aşa o apucase lumea (din străbuni); apoi cea a polemarhului, care a luat fiinţă pentru că unii dintre „regi" s-au dovedit nestatornici la război (de aceea l-au şi pus pe Ion în slujba aceasta, cînd i-a încolţit nevoia[1] pe urmă cea a arhontelui, despre care cei mai mulţi spun că a fost înfiinţată în timpul regelui Medon, iar alţii în timpul lui Akastos[2]. Aceştia din urmă aduc ca probă faptul că cei nouă arhonţi au depus jurămîntul din timpul lui Akastos, pentru că zic ei, în timpul domniei acestuia, Codrizii, în schimbul darurilor primite au cedat drepturile lor arhontelui. Oricum ar fi, lucrul prezintă puţină însemnătate. O dovadă însă, că arhontul e cea mai nouă slujbă, stă şi în aceea că arhontele nu se ocupă de jertfe (moştenite din bătrîni)[3], ca „Regele" şi polemarhul ci (se mărgineşte numai să-şi exercite) noile atribuţiuni. Slujbă aceasta a căpătat oarecare importanţă tocmai prin aceste adaosuri.

Thesmotheţii, (făcătorii de legi), au fost înfiinţaţi mult mai tîrziu, într-o vreme cînd slujbele erau anuale, căci numai aşa se explică cum din cei nouă arhonţi, numai Thesmotheţii erau aleşi doar pe un an. Ei aveau însărcinarea să păstreze textul legilor şi să-l pună la îndemîna celor ce aveau să se, judece.

Aceasta e ordinea în care au fost înfiinţate susnumitele slujbe. Căci nouă arhonţi nu stăteau la un loc. La dispoziţia „Regelui" se pusese aşa numitul Bucoleion, în vecinătatea pritaneului (dovadă : în clădirea aceasta, pînă în zilele noastre are loc unirea în căsătoriea[4] soţiei „regelui" cu Dionysos) ; arhontele stătea în prytaneu, iar polemarhul în Epilykion, care la început se numea Polemarheion şi doar mai tîrziu, după ce polemarhul Epilykios a restaurat-o şi împodobit-o, a căpătat numele de Epilykion). Thesmoteţii rezidau în Thesmothetion. În timpul lui Solon, toţi arhonţii se întruneau în Thesmothethion. Ei aveau dreptul să dea, în pricinile pe care le cercetau, o hotărîre definitivă şi nu ca astăzi, să cerceteze chestiunea doar în prealabil.

Atît privitor la slujbele (susnumite), Sfatul Areopagiilor avea însărcinarea să facă să se respecte legile şi obiceiul şi el întrunea în mîna sa mai toată puterea administrativă din Stat; el avea dreptul să aplice pedepse şi amenzi celor care

---

1 Eveniment povestit de Tucidide în Cartea I Cap.126

2 În timpul războaielor în urma cărora Atenienii au cucerit Eleusis (Apolodor, Bibl.Hist.,I,7)

3 La sărbătoarea Anthesteriilor, în seara zilei de 11 Anthesterion (Februarie), se depunea în Bucoleion, statuia de lemn a lui Dionysos, în tovărăşia căruia trebuia să petreacă toată noaptea, Basilinna (soţia arhontelui rege „basiles") spre a celebra căsătoria mistică cu zeul. V. Mommesen. Feste der Statdt Athen, pag. 393

4 Bucoleion.

încălcau ordinea. Areopagiţii erau aleşi dintre foştii arhonţi, care toţi erau din familii de seamă sau cu ceva avere. De aceea ea a rămas singura slujbă pe viaţă.

CAPITOLUL IV

Aşa se înfăţişa prima constituţie. Puţin după ceea, sub arhontatul lui Aristaihmos a venit Dracon cu noua lui legiuire, care aducea următoarele modificări: exercitarea drepturilor politice se rezerva celor care dau un echipament de război. Arhonţii şi chestionarii se alegeau dintre cei care aveau avere de cel puţin zece mine (o mie de drahme), negrevată de nici o datorie. Celelalte slujbe mai mici erau rezervate celor care dispuneau de armură. Comandanţii militari (ai infanteriei), şi generalii de cavalerie erau recrutaţi din cei care posedau o avere negrevată, de cel puţin o sută de mine şi care aveau fii legitimi, nu mai mici de zece ani. Atît comandanţii militari cît şi generalii de cavalerie, (strategii şi hiparhii) sînt responsabili faţă de prytanii, de strategii şi hiparhii anului precedent pînă la darea socotelilor, însă capătă (de la cei pentru care sînt responsabili)[5] patru garanţi din clasa strategilor şi hipparhilor. Consiliul (senatul) era alcătuit din patru sute unu membrii aleşi dintre cetăţenii cu drepţuri depline. Şi la această slujbă şi la celelalte sînt aleşi (prin tragere la sorţi) numai cei trecuţi de treizeci de ani. Un cetăţean nu poate fi ales de două ori în acelaşi post, pîuă ce acesta n-a fost ocupat pe rînd de toţi ceilalţi cetăţeni ; numai după aceasta poate fi reales în acelaşi post. Cel care lipseşte de la o şedinţă a consiliului sau a adunării, poporului trebuie să plătească o amendă : cei din clasa I-a, (cu cinci sute de mine avere), trei drahme ; cei din clasa cavalerilor, două şi cei din clasa a treia, a micilor proprietari, a zeugiţilor[6], o drahmă. Areopagul era dator să vegheze la respectarea legilor, şi să ia seama ca fiecare slujbaş să-şi îndeplinească slujba conform legii. Cel nedreptăţit avea dreptul să introducă o plîngere în faţa Areopagului, indicînd legea care a fost călcată în cazul lui. Împrumuturile erau garantate cu persoana (şi libertatea) debitorului, cum am spus, iar pămîntul (tot) era în mîna cîtorva.

CAPITOLUL V

Această stare de lucruri în Stat, cît şi robia în care oligarhia ţinea poporul, l-a făcut pe acesta să se revolte împotriva aristocraţilor. Lupta a fost înverşunată şi a durat multa vreme, pînă ce amîndouă partidele de comun acord l-au ales pe Solon, ca arbitru şi arhonte şi i-au încredinţat orînduirea constituţiei, îndemnat de elegia acestuia, care începe cu cuvintele :

---

5 *V. Wilamowitz,* Aristot, und Aten. I, 86.

6 Cetăţenii care au numai o pereche de boi.

Ştiu şi sufletu-mi plin de durere-i cînd văd eu pe cel mai
Vechi al Ioniei trib, dînd tot mereu înapoi,

şi în care el apăra faţă de ambele partide adverse şi discuta punctul de vedere al unuia şi al celuilalt partid, pentru ca după aceasta să le îndemne pe amîndouă să pună capăt rivalităţii existente. Prin talentul şi prin influenţa de care se bucura, el stă alături de cele mai marcante personalităţi, însă după naştere şi situaţie (avere), el aparţinea burgheziei, precum mărturiseşte însuşi, atît în alte părţi cît şi în următoarele versuri, în care sfătuieşte pe bogaţi să nu se lăcomească :

Voi care sînteţi sătui de bunuri nenumărate
Astîmpărîţi-vă acum sufletul vostru trufaş,"
Vă cumpătaţi lăcomia fiindcă nici vouă chiar toate
Nu o să vă meargă în plin, nici noi bătuţi nu ne-om da.

El arunca întotdeauna pe cei bogaţi vina discordiilor, dintre partide, aşa cum spuse şi la începutul poeziei că se teme de „lăcomia de avere (filarghiria) şi trufie", pe cînd el le consideră ca pricini ale urii care exista (între cele două clase sociale).

CAPITOLUL VI

Ajungînd (cu învoiala ambelor partide stăpînul situaţiei, el eliberă poporul (de jos, din lanţurile mizeriei), atît în timpul său cît şi pentru viitor, desfiinţînd legea care obliga pe debitor să răspundă de plată cu propria lui persoană. El veni cu legi noi şi şterse datoriile atît către Stat cît şi către particulari, operaţie care se numeşte „descărcare"[7] ca şi cum prin asta (datornicii) şi-ar scutura povara (de pe umeri). Din pricina acestor măsuri au şi început unii să-l calomnieze. Solon, înainte de a face operaţia susnumită, a comunicat planul său la cîţiva cunoscuţi, care s-au folosit de această comunicare ca de o stratagemă (spre a se îmbogăţi). Aceasta este versiunea democratică. Duşmanii lui însă, spre a-l bîrfi, spun că şi el s-a împărtăşit din această afacere. Anume susnumiţii cunoscuţi, (aflînd că datoriile au să se şteargă), s-au împrumutat şi au cumpărat moşii foarte întinse, aşa că peste puţin timp, după „descărcare", au ajuns oameni bogaţi. Aceştia sînt, se zice, strănepoţii celor care se laudă azi cu vechimea averilor lor. Oricum e mai verosimilă versiunea democratică. Nu e de crezut ca omul care în toate privinţele s-a arătat aşa de moderat şi dezinteresat, încît avînd putinţa să ajungă tiranul Statului, îngenunchind partidele la picioarele lui, a preferat să-şi atragă ura lor, a amîndurora, tocmai pentru că a pus virtutea şi binele Statului mai presus de interesul său personal, nu e de crezut, că un astfel de om să se fi mînjit în nişte

7 Azi i-am zice conversiune.

lucruri aşa de meschine şi nedemne. Că a avut în mînă o putere dictatorială şi că a întrebuinţat-o spre a vindeca rănile Statului, ne-o dovedeşte şi situaţia pe atunci critică a Statului, o spune şi el adesea în poeziile lui şi ne-o confirmă toţi contemporanii. Aşa că învinuirea de care e vorba trebuie socotită ca lipsită de temei.

CAPITOLUL VII

El a dat Statului o constituţie şi legi noi : legile lui Dracon au intrat în desuetitudine, afară de cele relative la omor. Noile legi au fost scrise pe nişte table de lemn şi puse în galeria (porticul) regală: apoi toţi cetăţenii fură puşi să jure că le vor respecta. Cei nouă arhonţi au prestat jurămîntul pe piatra din agora şi se obligară să dăruiască (divinităţii) o icoană de aur, în caz că vor încălca vreuna din aceste legi. Jurămîntul acesta îl prestează ei şi în ziua de azi. El a declarat legile sale valabile pentru o sută de ani şi pe baza lor a întemeiat constituţia astfel : Servindu-se de cens, criteriul care fusese utilizat şi mai înainte, el i-a împărţit pe cetăţeni în patru clase: în pentacosiomedimni[8], în cavaleri, mici proprietari şi muncitori cu palmele. Îndreptăţirea de a ocupa slujbe în Stat o rezervă el numai primelor, trei clase, hotărînd ca importanţa slujbei ocupate, de exemplu: arhonte, vistiernic, adjudicator public, director de închisoare, prelevator, al cheltuielilor judiciare, etc. — să fie în raport cu averea candidatului. Clasa a patra avea numai dreptul să voteze în adunarea poporului şi în tribunalele populare. Prima clasă cuprindea pe cei care scoteau de pe moşia lor o recoltă de, cel puţin cinci sute de medimne, fie de lucruri lichide (vin, undelemn), fie solide; în clasa cavalerilor erau socotiţi cei care aveau o recoltă de trei sute de măsuri sau, precum spun unii, cei care sînt în stare să întreţină un cal. Ca dovadă aduc numele clasei (cavalerii călăreţi) provenit, de la lucru cu însuşi calul, cît şi darurile votive, ale celor vechi. Intradevăr, pe acropole se găseşte chipul unui oarecare Anthenian cu inscripţia următoare:

Antemion l-a închinat zeilor, cînd a ieşit
Din al pălmaşilor chin, de s-a făcut cavaler.

Lîngă chipul lui e înfăţişat un cal, care arată — precum ni se spune —chiar rangul său de cavaler. Cu toate astea e mai plauzibil să credem că şi clasa cavalerilor se recruta după acelaşi criteriu ca şi a pentacosiomedimnilor, adică după numărul de măsuri la care se ridica recolta. Clasa micilor proprietari era alcătuită din acei care făceau, o recoltă de două sute de măsuri[9] atît de produse lichide cît şi de solide. Restul alcătuia clasa lucrătorilor, care n-aveau dreptul să

8 Un medium, e o jumătate de hectolitru.
9 Un vagon de cereale.

ocupe nici o slujbă. De aceea chiar astăzi, cînd un lucrător care candidează la vreo slujbă, e întrebat din ce clasă face parte, nu-i vine să spună că (face parte din clasa) lucrătorilor.

CAPITOLUL VIII

Funcţionarii se recrutau prin tragere la sorţi dintr-o listă de candidaţi pe care îi prezenta fiecare gintă[10]. Astfel în vederea alegerii celor nouă arhonţi, fiecare gintă alegea zece (candidaţi) şi din (totalul acestor candidaţi prezentaţi de toate ginţile; patru la număr) se trăgeau la sorţi cei nouă arhonţi. De aici a rămas şi pînă azi obiceiul, fiecare distrinct sa, aleagă zece candidaţi şi apoi dintre aceştia să se facă tragerea la sorţi. Şi nu oricine putea să fie tras la sorţi, ci el era rezervat doar unor anumite clase (de contribuabili). Dovada e legea relativă la intendenţi, în vigoare pînă azi, lege care prescrie ca intendenţii să se tragă la sorţi dintre pentacosiomedimni. Acestea sînt noile legi ale lui Solon, relative la cei nou arhonţi. Mai înainte Areopagul convoca şi numea pe cîte un an pe cei pe care îi socotea cel mai apţi pentru diferitele posturi, iar aprecierea lui era suverană. Ginţile erau tot patru la număr, ca mai înainte şi fiecare îşi avea „regele" ei[11]. Fiecare gintă era împărţită în cîte trei treimi şi în douăsprezece capitonate. Acestea erau conduse de „capitani", care aveau atribuţia să strîngă dările şi să ia seama ca ele să acopere cheltuielile făcute (de Stat?). De aceea, adesea întîlnim în legile din timpul lui Solon, care azi nu mai sînt în viguoare, expresiile : „căpitanii au să strîngă dările" şi „plata să se acopere din casa căpitanului". Consiliul l-a alcătuit (Solon) din patru sute de membri, cîte o sută din fiecare gintă. Areopagul era însărcinat de el, cu paza legilor (sale). (Acest matur corp) în calitatea lui de paznic al constituţiei, avusese şi mai înainte în supravegherea sa, majoritatea manifestărilor politice, celor mai importante, iar pe cei care nu respectau legile, îi pedepsea după cum credea de cuviinţă, sau îi punea la amendă, pe care o depunea în casa Statului fără ca să menţioneze în scris provenienţa ei. Tot el judeca pe cei care atentau la siguranţa noii forme de Stat, după noua procedură introdusă de Solon în *intruirea* delictelor politice. Fiindcă acesta însă, făcuse constatarea că în timp ce Statul e în fierbîntat de lupte politice, unor cetăţeni, din indiferenţă (sau tembelism), le place să lase lucrurile a merge în voia lor (fără să intervină), a făcut o lege specială pentru ei, anume că, cetăţeanul care în timpul unei tulburări civile, nu se declară pentru un partid. şi nu-i dă ajutor la nevoie chiar cu armele, să fie despuiat de onoruri şi scos din rîndul cetăţenilor.

---

10 *(fighi)*, pe care mai jos o traducem prin cuvîntul „district", pentru că de la Clistine încoace, ea nu mai era decît o unitate geografică administrativă, nu o unitate istorică bazată în mare parte pe legături de neam, familie şi conducere, cu un cuvînt, o gintă.

11 Un fel de staroste.

CAPITOLUL IX

Astfel orîndui el diferitele autorităţi. Constituţia lui Solon prezenta trei trăsături şi anume : cea dintîi şi cea mai importantă este desfiinţarea împrumutului garantat cu persoana debitorului ; a doua, dreptul acordat oricărui cetăţean de a se constitui în faţa instanţelor ca apărător al celor nedreptăţiţi şi a treia, care se spune că de fapt a fost şi sursa principală a puterii democraţiei, e dreptul de a apela (de la orice hotărîre a unei autorităţi) în faţa tribunalului popular, căci poporul ajungînd stăpîn pe vot[12], ajunge stăpîn pe Constituţie. Apoi, cum legile n-au fost întotdeauna redactate în limbajul cel mai clar şi cel mai simplu, cum e de exemplu cazul legii despre moşteniri şi moştenitor unic e natural să se ivească divergenţe în interpretarea lor şi în acest caz numai tribunalul poporului are dreptul să dea o interpretare (obligatorie), atît în procesele publice cît şi în cele private. S-a emis părerea că această redactare obscură a legilor, a fost intenţionată pentru a da poporului posibilitatea de a o interpreta (suveran) în ultima instanţă. Dar e mai probabil că pricina a fost că Solon n-a putut găsi peste tot redacţia cea mai fericită, căci nu e drept să judecăm intenţia legiuitorului după procedura în vigoare acum, ci (mai de grabă) după toată activitatea lui politică.

CAPITOLUL X

În legile lui, acestea sînt, se pare, inovaţiile cele mai favorabile democraţiei, însă mai înainte de legiferarea lui el a realizat ştergerea datoriilor şi a procedat la mărirea etalonului monetar, cît şi a etalonului de măsuri şi greutăţi. Căci în timpul lui s-au introdus măsuri (de lungime mai mari decît cele fidonic[13], iar mina care mai înainte avea o greutate de şaptezeci de drahme, se împlini pînă la o sută. Vechiul etalon fusese dubla-drahmă. Tot în acest fel, luînd ca punct de plecare noua monedă (mina), stabili în sistemul de greutăţi că un talant trebuie să cîntărească şaizeci şi trei de mine, iar (cele trei) mine se împărţiră staterelor şi apoi în celorlalte subdiviziuni (monetare).

CAPITOLUL XI

După ce aşeză constituţia pe bazele sus arătate, Solon. începu să fie supărat de

12 E vorba aici de votul pe care cetăţenii îl au ca juraţi în diferitele instanţe populare *V. Wilamowitz, Aristot, und Athen* I, 205.

13 Feidon din Argos, tiran din sec. al VII-lea î.e.n. care a creat un nou sistem de măsuri şi monede.

unii cu întrebări, de ceilalţi cu mustrări relative la legile sale. Nevoind nici să-şi schimbe opera abia începută, nici să se expună duşmăniei concetăţenilor săi, lucru care s-ar fi întîmplat în chip inevitabil dacă el ar fi rămas între ei şi n-ar fi vrut să-i satisfacă, s-a hotărît să întreprindă o călătorie în Egipt, ca să facă afaceri de comerţ şi să vadă lumea şi a răspîndit vorba că n-are să se întoarcă decît peste zece ani, căci n-are rost ca să rămînă în ţară şi să-şi explice propriile sale legi cetăţenilor, care n-au decît să se ţină de litera lor. La hotărîrea lui a contribuit şi faptul că mulţi dintre aristocraţi nu-i puteau ierta desfiinţarea datoriilor, iar cele două partide se răciseră cu el, fiindcă noua constituţie nu corespundea aşteptărilor lor. Norodul sperase că el o să le împartă toate moşiile, iar nobilii, că o să readucă situaţia exact la vechea formă aristocratică sau în orice caz, foarte puţin schimbată. Solon rezistă şi la influenţele unora şi ale celorlalţi deşi avea posibilitatea să ajungă tiran, dacă s-ar fi sprijinit pe unul din cele două partide, el preferă să-şi atragă mînia ambelor partide, numai spre a-şi salva ţara şi a da sistemul de legi pe care îl credea el cel mai nimerit.

CAPITOLUL XII

Că lucrurile s-au petrecut astfel, sînt toţi de acord şi despre ele pomeneşte şi el în următoarele versuri :

Dat-am norodului slavă atîta cît i se cuvine :
Cinstea lui n-am ştirbit, nici n-am sporit-o prea mult.
Şi-am procedat aşa fel ca cei bogaţi şi puternici
Să nu mai poată păşi peste al legii hotar.
Nici pe unul, nici pe celălalt, nu-i lăsai să mai calce dreptatea
Ci deopotrivă cu al meu scut îi apărai pe amîndoi.

Apoi vorbind despre modul cum trebuie tratată mulţimea, spune:

Cîrmuitori de popoare, de vreţi să v-asculte norodul,
Nu lăsaţi frîul prea slab, nici nu îl strîngeţi prea mult,
Saţiul, de obicei născut din belşug şi putere,
Duce pe omul smintit, lesne la nelegiuiri.

Şi iarăşi în alt loc vorbeşte de cei care doreau să se facă o împărţire a pămîntului :

Unii au venit la mine încredinţaţi că vor găsi
Un prilej de procopseală sau jaf, căci socoteau
Că sub vorba mea blajină se ascunde-un gînd hain.
Dar deşartă fu speranţa lor şi acuma-s supăraţi

Şi privesc chioriş la mine parcă le-aş fi fost duşman,
Fără ca, să am vreo vină. Cu ajutorul zeilor
Am făcut ce promisesem, însă eu n-am năzuit
După lucruri fără noimă, nici n-am căutat s-ajung
Un tiran, deşi putusem, nici pământul gras n-am vrut
Să-l împart deopotrivă la bogaţi şi la calici.

În altă parte vorbeşte de iertarea datoriilor şi de modul cum săracii căzuţi în sclavie, au fost eliberaţi de el prin aşa numita „descărcare" *(sisaxthia):*

Puteam să-mi închei menirea mea pîn-nu
Duceam la bun sfîrşit, tot ce-am făgăduit
Poporului pe care iar l-am strîns la loc ?
De aceasta mărturia cea mai bună-mi dă
În faţa judecăţii vremilor ce vin.
Zeiţă cea mai mare a Olimpului,
Pământul negru-al ţării mele, căruia
I-am smuls înfipţii stîlpi din trupu-i, semnele[14]
Robiei de mai înainte, şi-i dădui
Acuma libertatea. Iar pe mulţi vînduţi
Ca sclavi aiurea sau pe drept sau pe nedrept,
I-am readus în patrie în Atena cea
Întemeiată de Olimpieni, Apoi,
Am eliberat pe cei fugiţi de datorii
În lumea largă,unde rătăceau uitînd
Străbuna limba şi pe cei din Atica
Căzuţi în ghearele robiei, tremurînd
În faţa asprilor stîpîni. Am săvîrşit
Acestea toate prin puterea mea, îmbinînd
Dreptatea şi cu forţa, ca să întruchipez,
Aceea ce-am făgăduit. Statornicii
Legi drepte pentru buni şi pentru răi, la fel.
Să fie potrivite fiecăruia,
Dacă-ar fi luat în mînă altul frînele,
Un om cu gînduri rele, vreun interesat,
N-ar fi putut să ţină-n frîu poporul, căci
Dacă aş fi îndeplinit dorinţa unora
Şi m-aş fi luat după îndemnul altora,
Oraşul se umplea de multe victime.
Şi-am mers cum merge-un lup prin turmele de cîini.

14 Stîlpii cu inscripţii ipotetice şi cu toate sarcinile care grevau pământul.

Apoi o mustrare la adresa acelora, fie dintr-un partid sau celălalt, care mai tîrziu îi aduceau învinuiri :

De-i vorbă să vorbim la drept, poporul nu
Ar fi văzut cu ochii nici măcar în vis
Ce-acum posedă aievea.
Iar cei puternici şi bogaţi ar trebui
Să-mi fie recunoscători şi buni amici.

Căci, ne spune el, dacă un altul, ar fi fost încredinţat cu glorioasa sarcină care i s-a dat lui:

N-ar fi ţinut poporu-n frîu, şi n-ar fi fost
Pe pace, pînă laptele nu-l smîntînea[15].
Ci eu în mijlocul partidelor stătui
Ca stîlpul dintre două locuri în proces.

CAPITOLUL XIII

Din aceste motive îşi părăsi Solon ţara, care în timpul plecării lui era încă în plină tulburare. Timp, ca la patru ani, cetăţenii statură liniştiţi, însă în al cincilea an după arhontatul lui Solon, din pricina certurilor interne n-au mai ales arhonte şi tot astfel după alţi cinci ani, din aceeaşi pricină au rămas fără arhonte. După acestea a fost ales Damasias, care a funcţionat doi ani şi două luni, pînă ce a fast scos din slujbă cu forţa. Pentru că partidele nu se puteau înţelege, s-a hotărît să aleagă zece arhonţi : cinci dintre eupatrizi, trei dintre stăpînitorii pe pămînt şi doi dintre demiurgi. După Damasias aceştia funcţionează timp de un an. Din cele de mai sus se vede că arhontele avea cea mai mare putere, căci pentru slujba aceasta se certau ei întotdeauna. Mai cu seamă erau în relaţii încordate între ei, unii de pe urma şi din pricina stingerii datoriilor, operaţie care îi sărăcise, alţii din cauza nemulţumirii cu noua formă de guvernămînt, care a adus cu sine o schimbare aşa de mare, alţii în sfîrşit, din cauza rivalităţii reciproce. Căci erau trei partide : unul al locuitorilor de coastă, în fruntea cărora eră Megacle, fiul lui Alemeon, şi aceştia urmăreau mai mult o formă de guvernămînt mijlocie (moderată), apoi partidul cîmpeniior, care năzuiau spre oligarhie, sub conducerea lui Lycurg şi al treilea, al muntenilor, condus de Pisistrate, care trecea drept democrat convins. La aceştia s-

15 Un fel figurat de a vorbi prin care se arată poziţia în care s-ar fi găsit conducătorul care pentru a satisface interesele ar fi trebuit să „bată laptele pentru a lua smîntîna", adică ar fi nemulţumit pe toată lumea ca să pescuiască în apă tulbure.

au alipit cei iertaţi de datorii, pentru că nu ştiau din ce au să trăiască şi cei care aveau temeri relativ la curăţenia originii lor. Şi ca dovadă (că acest motiv era întemeiat) e faptul că după înlăturarea tiranilor, s-a făcut un control al cetăţeniei, fiindcă mulţi străini îşi arogaseră drepturi politice. Fiecare partid avea numele după locul unde (membrii lui) deţineau averea imobilă.

CAPITOLUL XIV

Astfel Pisistrate trecrea drept un mare democrat şi el s-a acoperit de glorie în războiul contra Megarei. Într-o zi, rănindu-se dinadins, a apărut în faţa poporului şi a spus că a fost rănit astfel de duşmanii săi politici şi aşa înduplecă pe cetăţeni să-i încuviinţeze o gardă personală : propunerea a fost făcută de Aristion. În chipul acesta a obţinut el aşa numita gardă de ciomăgaşi[16], cu care apoi s-a împotrivit Statului şi a ocupat acropolea în al treizeci şi doilea an după legiferarea lui Solon, în timpul arhontatului lui Comeas. Se povesteşte că Solon, cînd Pisistrate cerea o gardă, se împotrivea spunîndu-i că el (Pisistrate) e mai isteţ decît unii şi mai curajos decît alţii. Mai isteţ decît cei care nu bagă de seamă că Pisistrate năzuieşte la tiranie şi mai curajos decît —cei care ştiu şi tac. Şi cum vorbele sale n-au găsit nici un răsunet, au pus să i se aducă armura în faţa uşii, spunînd că el a venit în ajutorul patriei, pe cît îl lăsau puterile (căci pe atunci era foarte bătrîn) şi că cere ca şi ceilalţi să facă la fel. Însă chemarea lui nu a fost ascultată de nimeni, iar Pisistrate, după ce a pus mîna pe putere, a administrat Statul mai mult în formele legale decît în chip tiranic. Dar mai înainte ca domnia lui să prindă rădăcini, el a fost alungat de partidele lui Megacle şi a lui Lycurg, care s-au înţeles între ele, în al şaselea an după lovitură lui sub arhontatul lui Hegesias.

CAPITOLUL XV

În al doisprezecelea an după acestea, Megacle fiind încolţit de situaţia politica a căzut iar la învoială cu Pisistrate, cu condiţia ca acesta să-i ia fata în căsătorie şi l-a adus iar în Atena printr-o stratagemă corespunzătoare naivităţii acelor timpuri, răspîndind anume zvonul că însăşi zeiţa Atena îl readuce pe Pisistrate. El a găsit o femeie înaltă şi frumoasă din suburbia Paiania, cum spune Herodot, după alţii o florăreasă tracă cu numele Fya, din Kolytos, pe care a împodobit-o cu o armură la fel cu a zeiţei, şi a adus-o la Atena împreună cu Pisistrate; acesta conducea carul şi femeia stătea alături de el, iar poporul a căzut în adoraţie în faţa lor şi i-a primit cu multă admiraţie.

16 Purtători de ciomege

CAPITOLUL XVI

Aşa s-a întîmplat prima lui întoarcere. După aceasta a fost alungat a doua oară în al şaptelea an după întoarcere, căci nu s-a putut menţine multă vreme, ci s-a retras în ascuns pentru că n-a vrut să ia în căsătorie pe fiica lui Megacle, de teama celorlalte două partide. Şi mai întîi s-a stabilit pe lîngă golful Thermaic, în locul numit Raikelos şi de acolo în ţinutul de lîngă Pangeu, de unde după ce şi-a procurat banii şi a tocmit mercenari, a venit în Eretria şi a încercat să recapete stăpînirea, acum pentru prima oară cu violenţă, în al unsprezecelea an după alungarea sa. În această întreprindere l-au ajutat şi mulţi alţii, mai cu seamă dintre Tebani şi Lygdamis din Naxos şi cavalerii care atunci erau stăpîni pe putere în Eretria. După ce a învins la Pallene şi a cucerit oraşul, a dezarmat poporul şi a putut să se menţină în siguranţă ca tiran. Apoi cucerind şi insula Naxos, a pus acolo ca tiran pe Lygdamis, Poporul a fost dezarmat în chipul următor: pe cînd trecea în revistă pe oamenii înarmaţi, în curtea templului Dioscurilor, a încercat sa ţie poporului o cuvîntare, însă a vorbit dinadins încet. Însă cum oamenii strigau că nu-l aud, el i-a îmbiat să se suie pe coasta Acropolei, ca să îl audă mai bine. Şi pe cînd el continua să-şi ţină cuvîntarea, oamenii puşi de el luară armele pe care ascultătorii le-au lăsat jos, le-au închis în încăperile vecine cu Teseionul şi venind au dat de ştire în ascuns lui Pisistrate, de cele întîmplate. Acesta, după ce-şi isprăvi cuvîntarea, a spus şi cele întîmplate cu armele adăugînd că poporul nu trebuie nici să se mire, nici să fie abătut, ci să se ducă fiecare să-şi vadă de treburile lui, că de ale Statului va avea el grijă, de toate.

CAPITOLUL XVII

Astfel s-a început şi acestea sînt schimbările prin care a trecut tirania lui Pisistrate. Însă el administra Statul, precum am spus, mai mult bazîndu-se pe legalitate decît pe arbitrar. De altfel el era prietenos, blînd şi iertător faţă de cei greşiţi, ba încă celor nevoiaşi le împrumuta şi parale pentru muncile lor, ca să-şi poată agonisi traiul cultivînd mai departe pămîntul. El se purta astfel din două motive: ca ei să nu-şi petreacă timpul în oraş, ci să se risipească pe la ţară şi ca să aibă din belşug cele necesare, astfel ca, fiind ocupaţi cu treburile lor, să nu le vină nici pofta şi să nu găsească nici vreme ca să se intereseze de treburile obşteşti. Totodată îşi făcea socoteala că dacă pămîntul va fi lucrat şi veniturile lui vor spori: căci el lua a zecea parte din produse. De aceea înfiinţă el şi judecători rurali şi se ducea deseori el însuşi la ţară ca să inspecteze şi să împace pe pricinaşi, ca aceştia să nu fie nevoiţi să-şi lase lucrul şi să vină la oraş. Într-o astfel ele inspecţie se zice că i s-ar fi întîmplat lui Pisistrăte povestea cu ţăranul care muncea pămîntul numit mai tîrziu „slobod de dare". Văzînd odată pe un om că munceşte din greu pămîntul şi-l curăţă de pietre, porunci sclavului să-l întrebe, ce creşte pe locul acela. Omul, necunoscîndu-l, răspunse: Cîte rele şi necazuri toate,

din care Pisistrate trebuie să ia a zecea parte. Pisistrate, mulţumit de curajul lui şi de tragerea de inimă cu care lucra, l-a scutit de orice dare. De altfel el n-a asuprit poporul de rînd în timpul domniei sale, ci întotdeauna a păzit pacea în afară şi liniştea înăuntru. De aceea se şi spunea de multe ori, că în timpul tiraniei lui, viaţa a fost bună ca în vremurile patriarhale ale lui Cronos. Căci sub fiii lui, cîrmuirea a fost mult mai asupritoare. Însă dintre toate calităţile lui cea mai de căpetenie a fost că el era din firea lui apropiat de popor şi prietenos cu lumea. Şi în alte privinţe el se călăuzea întotdeauna de lege şi nu se părtinea întru nimic pe sine-şi, iar odată fiind chemat înaintea Areopagului pentru o învinuire de omor, el s-a prezentat în persoană ca să se apere, însă reclamantul de teamă nu s-a înfăţişat. De aceea a şi menţinut puterea multă vreme şi de cîte ori a fost alungat, şi-a recăpătat-o uşor, căci de partea lui erau mulţi şi dintre nobili şi din poporul de jos, fiindcă pe unii îi cîştigase prin atitudinea lui prietenoasă şi pe ceilalţi prin ajutoarele pe care li le dăduse, aşa că se avea foarte bine şi cu unii şi cu alţii. Pe vremea aceea şi legile Atenienilor relative la tirani erau blînde, atît celelalte cît mai ales aceea îndreptată împotriva tiraniei care suna aşa : „Acesta e aşezămîntul Atenienilor din bătrîni, că dacă cineva încearcă să ajungă tiran sau ajută cuiva într-aceasta, să fie lipsit de drepturile cetăţeneşti atît el cît şi neamul lui".

CAPITOLUL XVIII

Astfel Pisistrate a domnit pînă la bărîneţe şi a murit de boală în timpul arhontatului lui Filoneos. De la prima dată cănd s-a făcut tiran, a mai trăit treizeci şi trei de ani, din care nouăsprezece ani a fost în domnie, iar restul în surghiun. Căci reiese în chip evident că e un zvon lipsit de temei ceea ce sporovăiesc unii că Pisistrate ar fi fost iubitul lui Solon şi că a fost comandant în războiul contra Megarei pentru cucerirea Salaminei. Căci lucrul e exclus, dacă luăm în consideraţie vîrstele lor şi socotim timpul cît a trăit fiecare şi sub ce arhonte a murit. După moartea lui Pişistrate, au luat domnia fii lui, cîrmuind în acelaşi chip ca şi tatăl lor. El avea doi copii din căsătoria sa legitimă, pe Hippias şi pe Hipparch, iar cu nevasta, din Argos pe Iofon şi Hegesistrat, supranumit Tesalianul. Pisistrate se căsătorise în Argos cu fiica Argianului Gorgilos, numită Timonassa, care a fost mai înainte soţia lui Archinos din Ambracia, din neamul Kypselizilor. De aici a început şi prietenia lui cu Argienii, dintre care o mie au luptat la Pallene în armata lui, sub conducerea lui Hegesistrat. Pe această Timonassa a luat-o el în căsătorie cînd a fost alungat din domnie prima dată, spun unii; după spusele altora, cînd era încă la domnie.

CAPITOLUL XIX

Stăpîni pe situaţie erau Hipparch şi Hippias, atît din pricina naşterii cît şi a vîrstei. Conducerea treburilor o avea Hippias care era mai în vîrstă şi totodată

înzestrat cu talent de om politic şi o fire chibzuită. Hipparch era mai copilăros, iubăreţ din fire şi mare amator de poezie, (el a chemat la Atena pe Anacreon, pe Simonide şi ceilalţi poeţi). Tessalos[2], cu mult mai tînăr, era în felul său de trai înclinat spre violenţă şi trufie şi el a fost pricina tuturor relelor ce s-au abătut peste neamul lor. Căci cuprinzînd dragoste de Armodios şi neprimind răspuns la ea, n-a putut să-şi stăpînească mînia, aşa că în orice prilej lăsa să i se vadă amărăciunea şi la urmă a împiedicat pe sora lui Armodios să ia parte la Panatenee ca purtătoare de daruri (caneforă), insultînd în acelaşi timp şi pe fratele ei sub cuvînt că ar fi un afemeiat. Mîniat din pricina asta, Armodios şi cu Aristogiton au pus la cale întîmplarea în care au fost ajutaţi şi de mulţi alţii. Tocmai pîndeau pe Acropole la sărbătoarea Panateneelor pe Hippias, căci acesta avea să primească cortegiul condus de Hipparch, cînd văd pe unul din conspiratori stînd prietenește de vorbă cu Hippias. Încredinţaţi că, complicele lor vrea să-i denunţe şi vrînd să săvîrşească fapta înainte de a fi prinşi, s-au coborît în grabă în oraş, şi luînd-o înaintea celorlalţi, l-au ucis pe Hipparch, care orînduia serbarea, lîngă locul numit Leocoreion. În felul acesta şi-au zădărnicit planul. Armodios a fost ucis pe loc de garda lăncierilor, Aristogiton mai tîrziu, după ce mai întîi a fost supus multă vreme la cazne. Strîmtorat de nevoie, el denunţă pe mulţi care erau de viţă nobilă şi prieteni cu tiranii, căci în primul moment nu s-a putut da de vreo urmă a atentatului, deoarece ştirea răspîndită că Hippias a dezarmat pe cei din cortegiu şi astfel a prins pe cei care purtau pumnale, nu e adevărată; în vremea aceea participanţii la serbare nu veneau înarmaţi, ci obiceiul acesta s-a introdus mai tîrziu de către popor. Pe prietenii tiranilor i-a denunţat Aristogiton dinadins, ne spun ştirile democratice, ca să-i împingă pe aceştia la crimă şi totodată să le sape puterea făcîndu-i să-şi omoare pe proprii lor prieteni nevinovaţi; însă unii spun că denunţul a fost adevărat şi că el n-ar fi indicat decît pe complicii săi de fapt în sfîrşit, cînd cu toate ostenelile sale nu putea să-şi găsească moartea, a făgăduit că o să denunţe şi pe alţii şi a înduplecat pe Hippias să-i dea mîna drept chezăşie (că el, Arist, va rămîne nepedepsit). Dar cum i-o apucă, începu să-şi bată joc de Hippias că întinde mîna ucigaşului fratelui său şi izbuti să-l întărîte aşa de mult că acesta nu-şi mai putu stăpîni mînia, scoase sabia şi-l ucise.

CAPITOLUL XX

După aceasta, tirania a fost mult mai aspră, iar poporul a prins bănuială şi duşmănie pe Hippias, fiindcă ucidea şi surghiunea pe mulţi ca să-şi răzbune fratele. Cam la patru ani după moartea lui Hippareh a început să întărească Munichia, ca să se strămute acolo, fiindcă n-avea destulă siguranţă în oraş. Într-acestea însă, el a fost scos din domnie de Cleomene, regele Spartanilor, pentru că oracolele spuneau întotdeauna Spartanilor sădesfiinţeze tirania, din pricina următoare: exilaţii, în fruntea cărora erau Alcmeonizii, nu puteau să-şi forţeze întoarcerea acasă cu propriile lor puteri şi (ori de cîte ori încercau) nu

izbuteau. Tot aşa li s-a întîmplat şi cînd s-au întărit în fortul Leipsydrion, deasupra Parnes-ului.

Cu toate că s-a alipit la ei şi o ceată de partizani din oraş, ei au fost împresuraţi de tirani şi alungaţi : în amintirea acestei înfrîngeri se cîntă încă tîrziu în urmă pe la mese, cîntecul următor:

Leipsydrion, of, cum ai trădat prietenii !
Ce oameni ai prăpădit tu în luptă !
Viteji, ce-au arătat prin fapta lor,
Că-s vrednici de ai lor strămuni.

Văzînd că nu isprăvesc nimic, s-au apucat să clădească templul din Delfi. Astfel îşi procurară mijloace ca să cîştige pe Spartani pentru ei, iar Pythia le spunea Spartanilor, ori de cîte ori veneau să consulte oracolul, să elibereze pe Atenieni. Astfel ea îi înduplecă (să facă acest pas, deşi Pisistratizii erau în legături de ospitalitate cu ei. Nu puţin a contribuit ca să-i înduplece pe Spartani, la asta şi faptul că Pisistratizii erau prieteni cu Argivii (duşmanii Spartanilor). Ei au trimis mai întîi pe Anchimolos cu oastea pe mare. Acesta a fost învins şi chiar ucis în luptă de Kineas Tesalianul care a venit în ajutorul Pisistratizilor cu o mie de călăreţi şi atunci, Spartanii mîniaţi au trimis chiar, pe regele Cleomenes cu o oaste mai mare, pe uscat. Regele-a învins cavaleria tesaliană, care căuta să-l împiedice de a intra în Atica şi a închis, pe Hippias în fortăreaţa numită Pelargicon unde l-au asediat împreună cu Atenienii. În timpul acestui asediu, s-a întîmplat să prindă pe copiii Pisistratizilor care încercau să fugă pe ascuns din cetate. Ca să-i scape, asediaţii au încheiat o învoială, potrivit căreia ei au putut în timp de cinci zile să-şi scoată avutul şi au predat acropolea Atenienilor, sub arhontatul lui Harpactides. Ei s-au menţinut ca tirani şaptesprezece ani după moartea tatălui lor şi patruzeci şi nouă, socotind şi timpul domniei lui Pisistrate.

După desfiinţarea tiraniei au început rivalităţile dintre Isagoras, fiul lui Teisandros, prietenul tiranilor şi Clistene din neamul Alcmeonizilor. Deoarece acesta se simţea neputincios faţă de asociaţiunile (adversarilor), cîştigă poporul de partea lui, făgăduind că va lăsa puterea în mîna mulţimii. Isagoras, văzînd că îi scapă puterea, a cerut la rîndul său ajutorul lui Cleomene, cu care era legat prin dreptul ospitalităţii şi l-a înduplecat să ceară spălarea păcatului de care erau întinaţi Alcmeonizii. Atunci Clistene s-a refugiat iar Cleomene a trimis în surghiun şapte sute de familii ateniene. După aceasta a încercat să dizolve consiliul şi să dea puterea lui Isagoras şi la trei sute de prieteni ai acestuia. Sfatul însă s-a împotrivit, mai ales că era sprijinit şi de mulţime, iar Cleomene şi Isagoras, s-a refugiat pe acropole, unde au fost asediaţi două zile. În ziua a treia, potrivit înţelegerii făcute, i-au dat voie lui Cleomene, care capitulase, să se retragă şi l-au chemat din exil pe Clistene şi pe ceilalţi surghiuniţi. Puterea a ajuns

astfel în mîna poporului, iar Clistene a ajuns conducător şi căpetenia democraţiei, căci Alcmeonizii au avut cel mai mare merit în alungarea tiranilor şi s-a manifestat tot timpul în luptele, dintre partide. Încă mai înainte de Alcmeonizi, Kedon a pus la cale un atentat împotriva tiranilor şi de aceea îl pomeneau şi pe el în cîntecele de masă:

Umple şi cupa lui Kedor, paharnic!
Să nu-l uiţi pe dînsul,
Cînd este vorba să torni vin în pahar la viteji.

CAPITOLUL XXI

Astfel a izbutit Clistene să cîştige încrederea poporului. Fiind conducător al Statului, în al patrulea an după alungarea tiranilor sub arhontatul lui Isagoras, a împărţit ţara în zece districte în loc de patru, cum făcuse pînă atunci, ca să amestece populaţia şi ca să împărtăşească pe cît mai mulţi cu drepturi politice. Cu acest fapt stă în legătură şi zicătoarea : „Nu vă legaţi de districte", întrebuinţată faţă de cei care voiau să cerceteze genealogia cuiva. Apoi a mărit sfatul la cinci sute, în loc de patru sute, cîte cincizeci din fiecare district, în loc de o sută de district, ca pînă atunci. El nu a împărţit ţara în douăsprezece districte, pentru ca nu cumva noua împărţire, să se confunde cu cele douăsprezece treimi existente mai înainte, căci fiecare vechi district era împărţit în trei treimi, astfel n-ar fi putut să contopească populaţia. Pămîntul îl împărţi după comune în treizeci de circumscripţii: zece în jurul oraşului, zece de-a lungul coastei mării şi zece în interiorul ţării, numindu-le treimi şi trăgîndu-le la sorţi cîte trei de fiecare district, aşa că fiecare district cuprindea terenuri din toate cele trei feluri de locuri. El a desfiinţat deosebirea dintre locuitorii unei comune şi celelalte şi a făcut din ei toţi o singură categorie de locuitori ai marii comunităţi, ca să-i împiedice pe vechii cetăţeni de a da de gol pe cei noi, desemnîndu-i cu numele patronimic şi să-i oblige a se deosebi unul de altul numai prin adăugarea numelui localilăţii de unde sînt. De aici se trage obiceiul Atenienilor de a se numi după localităţi. Totodată el a înfiinţat primari cu aceleaşi atribuţiuni ca şi vechii căpitani, căci el a înlocuit capitonatele cu comune. Pe unele din acestea le numi după numele locului unde erau situate, pe altele după numele întemeietorilor. Căci nu toate comunele corespundeau locurilor[17]. Încolo el a îngăduit fiecăruia să-şi păstreze neamul, înrudirea şi altarele, aşa cum le apucase din bătrîni, însă impuse fiecărui district ca erou eponim pe unul din cei zece, pe care Pythia îi alesese din lista de o sută de străbuni întemeietori ai poporului atenian.

17 Nu formau o unitate geografică.

CAPITOLUL XXII

Prin aceste măsuri guvernămîntul a ajuns mult mai democratic în timpul lui Solon, căci tirania prin neîntrebuinţăre, desfiinţase multe legi, iar Clistene introdusese unele spre binele poporului, cum era cazul cu legea despre ostracism. Mai întîi, în al cincilea an după această schimbare de guvernămînt, sub arhontatul lui Hermocreon, se alcătui formula de jurămînt pentru Consiliul celor cinci sute, formulă întrebuinţată pînă azi. Apoi s-au ales comandanţi, după districte, cîte unul din fiecare district, iar întreaga armată a fost pusă sub comanda polemarhului. În anul al doisprezecelea după aceasta cînd au cîştigat victoria de la Maraton sub arhontatul lui Fairippos, mai lăsînd să treacă doi ani după victorie, poporul bizuindu-se pe puterea lui, a pus în aplicare pentru prima oară legea ostracismului, dictată de neîncrederea faţă de cetăţenii în slujbe (importante), căci Pisistrate fusese comandant militar şi om politic înainte de a ajunge, tiran. Prima victimă a legii a fost o rudă a lui Pisistrate, Hipparh fiul lui Harmos din Kolyttos, în vederea căruia şi făcuse Clistene legea, ca să poată exila. Atenienii, călăuziţi de blîndeţea caracteristică lor, lăsau să locuiască în oraş pe prietenii tiranilor, cît timp aceştia nu se făceau vinovaţi de nimic în tulburările civile şi Hipparh era tocmai căpetenia şi conducătorul acestora[18]. Numaidecît în anul următor, sub arhontatul lui Telesinos, desemnat pentru prima dată după tiranie prin tragere la sorţi prin bobi pe cei nouă arhonţi, cîte unul din fiecare district, din numărul celor cinci sute de candidaţi prezentaţi de comune; înainte toţi arhonţii erau aleşi. În acelaşi timp a fost exilat prin ostracism Megacle, fiul lui Hipocrate din Alopeke. Timp de trei ani i-au surghiunit astfel pe prietenii tiranului şi numai în al patrulea an i-au trimis în exil şi pe aceia dintre cetăţeni care li se păreau lor că se remarcă prin ceva. Primul dintre aceştia care n-avea nimic cu tirania şi totuşi a fost îndepărtat din ţară, a fost Xautip, fiul lui Arifron. Trei ani după aceasta, sub arhontatul lui Nicomede s-au descoperit minele din Maroneia din care Statul s-a ales cu un cîştig de o sută de talanţi. Cum unii propuneau ca aceşti bani să se împartă poporului, Temistocle s-a opus fără să spună la ce are de gînd să-i întrebuinţeze şi a propus ca să se dea cu împrumut cîte un talant la o sută din cei mai bogaţi atenieni şi în caz că această întrebuinţare convine, să se pună această cheltuială în socoteală oraşului; iar de nu, să se retragă banii de la debitori. Şi ajungînd să dispună de bani în aceste condiţiuni, a pus pe fiecare debitor să construiască o triremă şi cu această sută de trireme s-au luptat Atenienii la Salamina împotriva barbarilor. În acest timp a fost exilat şi Aristide, fiul lui Lisimah. La trei ani după aceea, cînd se apropia armata lui Xerxe, sub arhontatul lui Hypsichide, a primit înapoi pe toţi ostracizaţii şi au hotărît pentru viitor, ca toţi cei exilaţi prin ostracism, să fie obligaţi a locui între promontoriul Skyllos şi Geraistos, iar de nu se supun, să fie condamnaţi neapărat la pierderea drepturilor

18 Al prietenilor tiranilor.

cetăţeneşti.

CAPITOLUL XXIII

Pînă în acest moment, oraşul (Atena) mergea mereu progresînd pe calea democraţiei. Însă după războaiele medice, sfatul Areopagului a ajuns iar la putere şi a început să conducă Statul, fără ca să i se fi dat prin vreun decret acest rol dominator, ci numai fiindcă el a provocat lupta de la Salamina. Căci pe cînd comandanţii militari nu mai găseau o soluţie a situaţiei şi au dat ordin ca fiecare să-şi afle mîntuirea cum va putea, Areopagul procură o sumă necesară ca să dea fiecărui cetăţean cîte opt drahme şi îi îmbarcă în corăbii. Din această pricină, Atenienii i-au cedat lui locul de conducător şi într-adevăr, Statul a fost foarte bine cîrmuit în acele timpuri, căci atunci şi-au dovedit ei valoarea lor militară şi au cîştigat glorie în ochii Elenilor izbutind să smulgă supremaţia pe mare, cu toată împotrivirea Lacedemonienilor. În acest timp erau conducători ai poporului, Aristide, fiul lui Lysimah şi Temistocle, fiul lui Nicocle ; acesta trecea drept bun militar, celălalt, de mare om de stat, înzestrat cu un deosebit simţ al dreptăţii. De aceea îl şi întrebuinţau pe unul ca şef militar şi pe celălalt ca sfătuitor în chestiile politice. Ei au condus împreună construirea zidurilor, deşi erau de păreri politice adverse. A fost meritul lui Aristide de a fi ştiut să-i facă pe Ionieni să trădeze cauza Spartanilor şi şă se alieze cu Atenienii, căci el s-a folosit de momentul prielnic cînd Spartanii şi-au pierdut încrederea în Pausanias. Tot el a stabilit cifra contribuţiilor pentru fiecare oraş aliat, trei ani după lupta de la Salamina, sub arhontatul lui Timostene şi el a jurat în faţa Ionienilor; că „vom avea aceiaşi duşmani şi prieteni ca ei", iar pentru întărirea acestui jurămînt i-a făcut să cufunde în mare acele bucăţi de aramă (cum era obiceiul pe atunci).

CAPITOLUL XXIV

După acestea, Statul începînd să aibă încredere în sine şi capitalul numerar sporindu-se considerabil, (Aristide) îndemnă poporul sa pună mîna pe conducerea federaţiei şi să se mute de la ţară în oraş unde toţi îşi vor putea asigura existenţa, unii slujind ca militari, alţii, ca garnizoane şi ceilalţi participînd la viaţa politică şi astfel vor obţine hegemonia. După ce Atenienii au dat ascultare acestui sfat şi au pus mîna pe putere, au început să se poarte ca stăpîni cu aliaţii, afară de locuitorii insulelor Chios, Lesbos şi Samos (aceştia jucau rolul de păzitori ai imperiului şi de aceea au fost lăsaţi să-şi păstreze mai departe forma lor de guvernămînt şi să stăpînească teritoriile pe care le supuseră). Mulţimii i-au procurat mijlocul de a-şi asigura lesne traiul, urmînd propunerea lui Aristide : din contribuţiile şi taxele impuse aliaţilor, se hrăneau mai bine de douăzeci de mii de Atenieni. Aşa erau cei şase mii de, judecători, cei o mie şase sute de arcaşi împreună cu o mie două sute de călăreţi, apoi Sfatul celor cinci sute şi cei cinci sute care făceau de gardă la

şantier, plus cei cincizeci de păzitori din oraş; la ăştia se mai adăugau cei şapte sute de funcţionari în interiorul ţării şi şapte sute în afară. Pe lîngă aceştia, mai tîrziu cînd au început războiul, cei două mii cinci sute de ostaşi greu înarmaţi cît şi cele douăzeci de corăbii de pază, împreună cu cele (zece) care. aduceau tributurile, echipate fiecare cu cîte două sute de oameni traşi la sorţi ; apoi pritaneul (cu oamenii îngrijiţi de el), orfanii (crescuţi de Stat) şi păzitorii închisorilor, căci toţi. aceştia erau întreţinuţi pe cheltuiala Statului.

CAPITOLUL XXV

Astfel poporul se întreţinea din fondurile sus arătate. Timp de şaptesprezece ani după războaiele medice dăinuia această formă de guvernămînt sub conducerea Areopagului, deşi autoritatea lui începu să slăbească încetul cu încetul. Populaţia spori şi Efialte, fiul lui Sofonide, om incoruptibil şi plin de respectul legii, ajungînd fruntaş al poporului, începu să atace (susnumitul) sfat. Mai întîi el a înlăturat o mare parte din areopagiţi întocmindu-le procese pentru modul cum administraseră. Apoi, sub arhontatul lui Canon, i-a răpit[19] toate atribuţiile pe care se baza dreptul lui de a supraveghea constituţia şi le-a împărţit între sfatul celor cinci sute, între tribunale şi popor. În această întreprindere a fost ajutat şi de Temistocle, care deşi era însuşii membru în Areopag, se temea să nu fie tras la rîspundere de acesta pentru că s-ar fi înţeles cu Perşii. Voind să desfiinţeze Areopagul, Temistocle îi spuse lui Efialte că Sfatul vrea să-l pună la închisoare, iar pe Areopagi îi încredinţă că le va arăta conspiratorii împotriva actualei forme de guvernămînt. Astfel Temistocle i-a luat cu sine pe cei aleşi de Areopag şi i-a dus în locul unde sta Efialte. Acesta văzîndu-l pe Temistocle în convorbire animată cu areopagii, s-a speriat şi s-a refugiat în altarul casnic numai în cămaşă. Toţi erau alarmaţi de această întîmplare a Sfatului celor cinci sute, pînă nu i-au luat din mînă toată puterea. Însă nu mult după aceea, Efialte a fost ucis pe ascuns de Aristodicos din Tanagra.

CAPITOLUL XXVI

Astfel şi-a pierdut Areopagul dreptul său de a supraveghea (constituţia). După aceea ordinea de Stat a început să devină din ce în ce mai şubredă din pricină că demagogii se îndesau (la putere), căci tocmai în acest timp moderaţii n-aveau un conducător. E adevărat că erau conduşi de Cimon, fiul lui Miltiade, dar acesta era prea tînăr şi intrase abia de curînd în viaţa politică. Apoi mulţi au căzut în război, fiindcă pe vremea aceea, cînd se făcea vreo expediţie, porneau la luptă toţi cetăţenii recrutaţi şi fiind puşi sub conducerea unor generali neexperimentaţi, aleşi în slujbă numai pe baza titlului de noblețe, se întorceau după campanie cu

19 Areopagului.

pierderi de două sau trei mii de oameni, astfel că se prăpădeau multe elemente de valoare atît din mulţime cît şi din cei cu avere. Însă oricît se deprinsese lumea acum să nu mai respecte legile ca mai înainte, modul de alegere a, arhonţilor a rămas neatins. Doar în al şaselea an după moartea lui Efialte s-a luat hotărîrea ca arhonţii să poată fi aleşi şi din clasa micilor proprietari, iar primul ales din această clasă a fost Mnesithides. Pîna acum arhonţii, aleşi conform dispoziţiilor legii, nu se recrutau decît dintre cavaleri şi clasa bogaţilor (pentacosiomedimni), pe cînd din clasa treia se alegeau candidaţi doar pentru slujbele mai mărunte. La cinci ani după aceasta, sub arhontatul lui Lysicatre se reînfiinţară cei treizeci de judecători rurali. Şi cu alţi trei ani mai tîrziu, sub arhontatul lui Antidotos, pentru că populaţia sporise foarte mult, s-a hotărît după propunerea lui Pericle, să fie recunoscuţi ca cetăţeni cu drepturi depline numai acei care din partea amînduror părinţi puteau dovedi originea ateniană.

CAPITOLUL XXVII

Apoi luînd în mînă conducerea poporului, Pericle care de tînăr se ilustrase prin acuzaţia adusă lui Cimon pentru modul cum acesta administrase expediţia din Tasos, constituţia a devenii şi mai democratică. Pericle a mai redus unele din prerogativele Areopagului şi mai cu seamă a făcut poporul să-şi îndrepte toată atenţia asupra flotei şi pe aceasta s-a bizuit poporul cînd a acaparat din ce în ce mai mult conducerea treburilor publice. Patruzeci şi nouă de ani după lupta de la Salamina izbucni războiul peloponesiac, sub arhontatul lui Pythodoros, în timpul căruia poporul, închis în oraş şi deprins acum să trăiască de pe urma campaniei (cu solda), vrînd-nevrînd s-a văzut silit să se amestece în treburile obşteşti. Tot Pericle a hotîrit cel dintîi să se dea plată judecătorilor, dorind să paralizeze influenţa pe care Cimon o putea exercita asupra poporului prin bogatele sale resurse, căci acesta posedînd o avere princiară, nu numai că a satisfăcut datoriile către Stat, prim contribuţii măreţe, dar mai întreţinea din averea sa personală pe mulţi concetăţeni. Orice Lakiad[20] care venea la el, primea în orice zi tot de ce avea nevoie, ba încă Cimon şi-a lăsat toate moşiile neîngrădite, ca oricine să poată, intra şi să ia poame. Faţă de această dărnicie, Pericle, neputînd să ţie piept cu averea lui a introdus sistemul de a se plăti judecătorilor, după sfatul lui Damonide[21] din Oie, (cel care l-a împins pe Pericle la război şi mai tîrziu a fost ostracizat tocmai din această pricină), care i-a sugerat, ideea că, dacă nu poate să lupte cu averea lui personală, să dea poporului din averea Statului (a poporului însuşi). Aşa se face, după cum îl învinovăţesc mulţi, că poporul s-a demoralizat deoarece se îngrămădesc să fie aleşi mai mult secăturile decît oameni de ispravă.

---

20 Locuitor din dema (circumscripţia) Lakiades, din care făcea parte şi Cimon

21 Maestru de muzică.

După aceasta se introduse şi obiceiul de a mitui (pe judecători). Primul care l-a întrebuinţat a fost Anytos după expediţia din Pylos. Fiind dat în judecată fiindcă pierduse susnumita localitate, el a izbutit să fie achitat mituind tribunalul.

CAPITOLUL XXVIII

Cîtă vreme democraţia a fost condusă de Pericle, situaţia Statului a fost mai bună, dar după moartea lui lucrurile s-au schimbat de tot în rău. Atunci pentru prima dată ajunse şef al democraţiei un om care nu era bine văzut de moderaţi, căci pînă la el toţi şefii poporului se recrutaseră dintre moderaţi. Astfel la început fu conducător al poporului Solon, al doilea Pisistrate, dintr-o familie nobilă şi vestită. După desfiinţarea tiraniei, a venit Clistene din neamul Alcmeonizilor, care, după alungarea lui Isagoras şi a partizanilor săi, n-a avut nici un adversar politic. După aceasta, rivalitatea a început între Xantippos, şeful democraţilor şi Miltiade, al aristocraţilor, apoi între Temistocle şi Aristide. După, ei se continuă între Efialte, căpetenia democraţiei şi Cimon, fiul lui Miltiade, şeful plutocraţilor. Pe urmă democraţia a fost condusă de Pericle, iar partida adversă de Tucidide ruda lui Cimon. După sfîrşitul lui Pericle, nobilii l-au avut ca fruntaş pe Nicias, cel mort în expediţia din Sicilia, iar democraţii pe Cleon, fiul lui Cleainetos, care cel dintîi a stricat poporul prin ambiţia lui nesăturată şi cel dîntîi a vorbit pe tribună, nu într-un costum cuviincios şi într-o atitudine demnă ca cei de pînă atunci, ci încins (cu un şorţ de piele) şi cu gesturi violente şi insulte. După el nobilii l-au avut ca şef pe Teramene, fiul lui Hagnon, iar democraţii pe Cleofon, negustorul de instrumente muzicale, care cel dintîi a ridicat plata judecătorilor la doi oboli, plată care a durat cîtăva vreme, pînă ce Kalicrate din Paiania, a desfiinţat-o, făgăduind că va adăuga pe lîngă cei doi oboli şi pe al treilea. Mai tîrziu au fost amîndoi condamnaţi la moarte, atît Kalicrate cît şi Cleofon : căci caracteristica poporului atenian e să urască pe cei care i-au îndemnat la o faptă nevrednică. După Cleofon au urmat unul după altul un şir de demagogi, care n-aveau altă ţintă decît să-şi scoată în relief persoana lor şi care vorbeau întotdeauna în struna poporului, făcînd o politică oportunistă. După epoca de mai înainte, cei mai de seamă oameni politici ai Atenei au fost Nicias, Tucidide (fiul lui Melesias) şi Teramene. Cît priveşte pe cei doi dintîi, toţi sînt de acord, nu numai că au fost oameni de ispravă, dar erau şi însufleţiţi de sentimente patriotice faţă de ţara lor. Despre Teramene, părerile sînt împărţite; pentru că activitatea lui a coincis cu o epocă plină de tulburări. Cine vrea însă să-l judece temeinic, nu poate să afirme că el a vrut să răstoarne toate formele de guvernămînt, cum îl calomniază unii, ci că le-a susţinut pe toate cît timp se menţineau pe terenul legalităţii. Ca om politic experimentat, el putea să-şi pună activitatea lui de acord cu orice sistem de guvernămînt şi numai cînd aceasta părăsea căile legale, el i se împotrivea fără şovăire.

CAPITOLUL XXIX

Cîtă vreme soarta războiului a fost nedecisă, Atenienii au putut să menţină regimul democratic. Însă după catastrofa din Sicilia, Lacedemonienii cîştigînd superioritatea prin alianţa cu Marele Rege. Atenienii s-au văzut nevoiţi să înlocuiască democraţia cu aşa-numitul guvernămînt al Celor patru sute. Propunerea a fost făcută de Pythodoros, după cuvîntarea lui Melobios. Propunerea a fost acceptată, fiindcă mulţimea era încredinţată că dacă vor introduce, regimul oligarhic, îl vor cîştiga pe Marele Rege de partea Atenei.

Decretul, lui Pythodoros cuprindea în esenţă următoarele: Poporul se îndatora să aleagă pe lîngă Consiliul celor zece, alţi douăzeci de membri, trecuţi de patruzeci de ani, care să alcătuiască cel mai nimerit proiect de constituţie pentru a salva ţara, după ce mai întîi vor fi puşi să jure, că-şi vor îndeplini această sarcină cît mai conştiincios. Să fie permis oricărui cetăţean să vină cu noi propuneri (amendamente) din care să se aleagă cele mai bune. Clitofon însă, a cerut să se introducă în decretul lui Pythodor şi un articol potrivit căruia guvernul celor treizeci sa fie autorizat a examina din nou legile făcute de Clistene cînd a introdus regimul democratic, pentru ca în stabilirea celei mai bune forme de guverămînt, să nu lase necercetat şi acest sistem politic al lui Clistene, care după părerea lor era mai aproape de spiritul constituţiei (anacronice) a lui Solon, decît de o adevărată constituţie democratică. Prima măsură luată de Consiliul celor treizeci a fost a obliga pe pritani (şefii adunării populare) să supună la vot toate propunerile ce urmăreau mîntuirea Statului. Apoi suspendară orice acuzaţie de ilegalitate, de delict politic şi orice apel la adunarea poporului, pentru că nimeni să nu fie intimidat, dacă vrea să vie cu vreo propunere relativă la marile chestii la ordinea zilei. Dacă însă, vreo autoritate judecătorească, la care se trimit asemenea procese, pronunţă o sentinţă, citează sau dă în judecată pe cineva, să fie denunţată, predată comandanţilor militari şi aceştia la rîndul lor s-o trimită comitetului de Unsprezece, spre a fi pedepsită cu moartea. Apoi Cei treizeci au luat următoarele măsuri, de ordin general ; veniturile Statului să fie întrebuinţate numai la război. În timpul războiului, funcţionarii să nu aibă drept la salariu afară de cei nouă arhonţi şi pritanii în funcţie, care să fie plătiţi cu trei oboli pe zi. Cît va dura războiul, celelalte treburi ale Statului să fie lăsate pe mîna cetăţenilor care pot contribui mai mult la susţinerea ţării, atît cu persoana cît şi cu averea lor, în număr, în orice caz, nu mai mic de cinci mii. Aceştia să fie împuterniciţi a încheia şi tratate cu oricine vor vrea. Cu recrutarea Celor cinci mii să fie însărcinaţi cîte zece bărbaţi trecuţi de patruzeci de ani aleşi din fiecare district, după ce mai înainte vor presta jurămînt în chip solemn, în faţă jertfelor.

CAPITOLUL XXX

Acestea au fost dispoziţiile luate de cei treizeci. Cînd ele au intrat în viguoare

Cei cinci mii au ales din mijlocul lor un comitet de o sută ca să redacteze textul constituţiei. Ea prevedea următoarele : „Sfatul se alcătuieşte din (patru sute de) membri, trecuţi de treizeci de ani, care nu primesc nici un salariu. Din acest sfat se aleg comandanţii militari, cei nouă arhonţi, nunţiul pentru amfiţioniile din Delfi, generalii, conducătorii cavaleriei, comandanţii fortăreţelor, visternicii zeiţei Atena şi ai celorlalţi zei (zece la număr), tezaurierii casei federale şi ai celorlalte fonduri religioase (douăzeci la număr), de asemenea propuşii la jertfe şi administratorii templelor, (cîte zece din fiecare). Toţi aceştia se aleg dintr-un număr mai mare de candidaţi recrutaţi din Consiliul celor patru sute; toate celelalte slujbe sînt date prin tragere la sorţi şi nu la membri din consiliu. Tezaurierii federali, în timpul gestiunii lor, nu au voie să participe la şedinţele consiliului. Sfatul, alcătuit din oameni de vîrsta sus numită, se va împărţi în viitor în patru secţiuni, dintre care se va desemna prin trageri la sorţi cea care are să funcţioneze; totodată ceilalţi cetăţeni sînt distribuiţi uneia din aceste secţiuni. Comisia celor o sută împarte pe membrii ei cît şi ceilalţi cetăţeni în patru părţi cît se poate mai egale şi din aceştia trag la sorţi (pe membrii Consiliului) care funcţionează timp de un an. Ei sînt ţinuţi să administreze banii cît mai bine, astfel ca să fie bine plasaţi şi întrebuinţaţi numai la cheltuielile necesare. Tot astfel ei au să gireze: celelalte afaceri de Stat cît mai conştiincios cu putinţă. Dacă ei cred de cuviinţă că această comisie trebuie sporită, fiecare membru e liber să aleagă cîte încă un cetăţean, de vîrsta reglementara. Şedinţele au loc din cinci în cinci zile, în caz cînd nu e nevoie şi de şedinţe extraordinare. Cei nouă arhonţi sînt aleşi de consiliu. Validarea , alegerilor se face de o comisie de cinci membri din consiliu, aleşi prin tragere la sorţi şi între aceştia, tot prin sorţi se trage cîte unul în fiecare zi să prezideze votarea. Tot această comisie de cinci are însărcinarea să stabilească prin tragere la sorţi ordinea în care au să fie introduşi petiţionarii înaintea consiliului şi anume; 1) chestiile privitoare la religie, 2) crainicii, 3) ambasadele străine, 4) restul. În caz de război, chiar fără să se mai tragă la sorţi, se iau în discuţie mai întîi chestiile, aduse în dezbatere de comandanţii militari. Cine nu se prezintă în faţa consiliului la oră fixată, e condamnat să plătească o amendă de o drahmă pe zi întîrziere, afară de cazul cînd i s-a dat de consiliu învoirea să lipsească.

CAPITOLUL XXXI

Acesta era textul constituţiei care avea să intre în vigoare pentru viitor. Pentru moment însă stabiliră următoarele; „Consiliul să fie alcătuit din patru sute de membri, cîte patruzeci din fiecare district, conform vechii constituţii (a lui Solon). Ei au să fie traşi la sorţi dintre candidaţii prezenţi de ocolurile respective şi numai dintre cei trecuţi de treizeci de ani. Ei au să ocupe funcţiile, să redacteze formula jurămîntului (pe care să-l presteze slujbaşii), să facă legile, să stabilească pedepsele şi toate celelalte, cum vor crede ei că-i mai bine. Însă sînt obligaţi să se conducă în toată politica lor de legile ce au să intre în vigoare şi n-au voie să le

schimbe sau să pună altele în locul lor. Deocamdată consiliul are să aleagă pe cei zece comandanţi din numărul celor Cinci mii de cetăţeni şi îndată ce el va lua fiinţă, să facă o revistă militară şi după ea să aleagă zece comandanţi şi un secretar pentru ei. Noii aleşi să înceapă a funcţiona anul imediat următor, să fie învestiţi cu puteri depline şi cînd cred de cuviinţă, să se sfătuiască cu consiliul. Consiliul mai are să aleagă un general şi zece căpitani de cavalerie. Pe viitor consiliul are să facă toate aceste alegeri conform textului constituţiei. Nici o persoană nu poate fi învestită cu aceeaşi slujbă mai mult decît odată ; fac excepţie de la această lege, numai slujba de consilier şi de comandant (care pot fi ocupate de mai multe ori de aceeaşi persoană).

În viitor, comitetul celor o sută, după ce mai întîi se vor fi împărţit Patru sute în cele patru părţi (de care era vorba mai sus), are să împartă pe cetăţeni în aşa fel, ca şi ei să poată fi aleşi consilieri, cu ceilalţi".

CAPITOLUL XXXII

Aceasta e constituţia stabilită de comitetul celor o sută,aleşi de către cei Cinci mii. Sub preşedinţia lui Aristonicos, care conducea votarea, poporul încuviinţă sus-numita constituţie şi sub arhonatatul lui Kallias, consiliul (cel vechi) a fost dizolvat, înainte de a-şi fi împlinit anul de slujbă, la 14 ale lunii Targelion. (Noul consiliu de) Patru sute îi luă locul la 22 Targelion, deşi el ar fi trebuit să înceapă a funcţiona la 14 Skiroforion. Astfel se înfiinţa oligarhia, sub arhontatul lui Kallias, la aproape o suta de ani după înlăturarea tiraniei.

Întemeietorii noului regim au fost Peisandros, Antifon şi Teramene, oameni care se distingeau şi prin naşterea lor nobilă şi prin inteligenţă şi experienţă.

Cînd însă noua constituţie intră în vigoare, se constată că alegerea celor Cinci mii a fost numai o formă goală. De fapt stăpînii situaţiei erau cei Patru sute împreună cu cei zece (condamnaţi) învestiţi cu puteri absolute, instalaţi (acuma) în casa consiliului. Ei au trimis delegaţi la Sparta ca să trateze încheierea păcii pe baza statu quo-uli. Însă ei n-au ajuns la nici un rezultat, căci Lacedemonienii nu vroiau să înceapă tratativele decît dacă Atena se declara gata să renunţe la supremaţia pe mare.

CAPITOLUL XXXIII

Ei au ales dintre dînşii şi un arhonte, Mnesilohos, care a funcţionat două luni : celelalte zece luni a fost arhonte; Teopomp. După ce atenienii au fost învinşi în lupta navală de la Eretria, pe urma căreia a trecut de partea duşmanilor întreaga Eubee, afară de localitatea Oreos, fiind întărîtaţi de această nenorocire mai mult decît oricare alta de mai înainte (căci ei trăgeau de pe urma Eubeei mai mult folos decît chiar din Attica), au rasturnat guvernul celor Patru sute şi conducerea a fost încredinţată Celor cinci mii de oameni care dispuneau de o armură, luînd totodată

măsura ca toate slujbele să fie gratuite. Cei care au contribuit mai mult la această răsturnare, au fost Aristocrate şi Teramene, care nu erau mulţumiţi cu regimul celor Patru sute, fiindcă aceştia au guvernat în chip arbitrar şi nu au consultat niciodată adunarea Celor cinci mii. Noua formă de guvernămînt era de altfel potrivită pentru aceste timpuri, căci ţara fiind în război era potrivit ca şi guvernul sa fie alcătuit din războinici.

CAPITOLUL XXXIV

Democraţia a luat aşadar destul de repede conducerea din mîna Oligarhilor. însă şapte ani după răsturnarea Celor patru sute, sub arhontatul din Kallias din Angele, poporul fiind indus în eroare de conducători nechibzuiţi, a făcut mai întîi greşeala de a condamna, după lupta navală de la Arginuse, pe toţi cei zece amirali învingători, printr-un vot colectiv, deşi o parte din ei nici n-au luat parte la luptă, iar o parte şi-au găsit salvarea pe vase străine. Apoi, cînd Lacedemonienii au vrut să se retragă din Deceleia şi să facă pace, cu condiţia ca fiecare Stat să-şi păstreze cuceririle făcute, deşi unii oameni politici erau de părere că propunerea trebuie primită, numaidecît poporul a făcut imprudenţa să asculte de sfatul (demagogului) Clefon, care apărînd în adunarea publică beat şi îmbrăcat cu platoşă, a respins propunerile de pace, spunînd, că el nu va permite să se înceapă tratativele pînă ce Lacedemonieni nu vor renunţa la toate oraşele cucerite. Atenienii au lăsat să le scape din mînă aceasta frumoasă ocazie şi nu după multă vreme au recunoscut greşeala pe care au făcut-o. Chiar în anul următor, sub arhontatul lui Alexias, au pierdut lupta navală de la Aigospotamoi, pe urma căreia Lysandru a ajuns stăpînul Atenei, unde a impus guvernul Celor treizeci, în felul următor: pacea s-a făcut cu condiţia ca Atena să se guverneze după constituţia străbună. Însă democraţii înţelegeau prin aceasta menţinerea cunstituţiei democratice; nobilii, atît cei constituiţi în cluburi, cît şi emigranţii introduşi după încheierea păcii, doreau un regim oligarhic, iar cei care nu ţineau de nici un partid, nevoind să rămînă mai prejos decît ceilalţi, înţelegeau să reintroducă constituţia veche (Solonică). Dintre aceştia erau Archinos, Anytos, Kleitofon, Formisios şi mulţi alţii însă adevărată lor căpetenie era Teramente. Fiindcă şi Lysandru a înclinat de partea oligarhilor, poporul s-a intimidat şi a fost nevoit să voteze pentru regimul oligarhic, după propunerea făcută de Dracontide din Afidnai.

CAPITOLUL XXXV

Astfel a luat fiinţă regimul celor Treizeci, sub arhontatul lui Pythodoros. Aceştia, cum s-au văzut stăpîni pe situaţiie, au şi început să nesocotească constituţia. După ce au ocupat cele cinci sute de locuri de consilieri şi celelalte slujbe, cu oameni aleşi de cei o mie de candidaţi (prezentaţi de cetăţeni), comisia de zece, care avea sa conducă Pireul, şi-au alipit colegiul Celor unsprezece şefi de

închisoare, au înfiinţat corpul de trei sute de gardişti şi cu ajutorul acestora au început să guverneze în chip arbitrar. E drept că la început păstrau o atitudine moderată şi cel puţin în aparenţă respectau constituţia străbună, punînd să se îndepărteze de pe colina lui Ares, legile lui Efiale şi ale lui Archestrat relative la Areopagiţi şi legile lui.

CAPITOLUL XXXVI

Văzînd că Statul merge spre prăpastie, Teramene, indignat de cele săvîrşite, le recomanda să înceteze cu purtarea, lor nelegiuită şi să împartă cu cetăţenii de ispravă conducerea afacerilor publice. La început ei s-au împotrivit, însă cînd au observat că mulţimea a început să ia cunoştinţă de intervenţiile lui Teramene şi că popularitatea lui creşte din ce în ce, de teamă ca el să nu ajungă şeful poporului şi să le răstoarne guvernul lor, fac o listă de trei mii de cetăţeni şi promit că le vor mijloci participarea la conducerea treburilor obşteşti. Teramene nu se declară mulţumit nici la diriguirea Statului de cetăţenii de ispravă, n-au ales decît un număr de trei mii, ca şi cum dintr-o populaţie aşa de mare, virtutea cetăţenească s-ar găsi mărginită (numai la un număr aşa ele mic) şi apoi, fiindcă procedura lor cuprindea o contradicţie evidentă, întrucît ei, voind să pregătească un guvern tare, pregăteau de fapt unul mai slab decît guvernanţii. Ei, însă, nu au ţinut seama de obiecţiile lui şi au amînat mereu publicarea catalogului celor Trei mii, pe care îl păstrau ascuns la ei; ori de cîte ori se hotărau să-l publice, se găseau unii dintre ei care să şteargă din lista celor înscrişi, ca să pună alţii din afară în locul lor (tărăgănînd astfel lucrurile).

CAPITOLUL XXXVII

Era pe la începutul iernii cînd Trasybul şi cu exilaţii au izbutit să ocupe Fyle ; cei Treizeci au făcut expediţie împotriva lor, însă mergîndu-le rău, s-au hotărît să dezarmeze mulţimea şi să suprime pe Teramene în felul următor: ei au invitat, consiliul să voteze două legi noi, dintre care una le dădea puteri discreţionare să condamne la moarte pe oricine nu făcea parte din lista Celor trei mii, iar a doua excludea de la participarea în actualul guvern pe oricine a luat parte la dărîmarea fortului Etioneia, sau a făcut opoziţie întemeietorilor guvernului oligarhic de mai înainte ale Celor patru sute. Amîndouă vizau pe Teramene care s-a făcut vinovat de amîndouă delictele prevăzute mai sus, astfel că după votarea legilor s-a văzut scos din guvern şi pus la discreţia Celor treizeci care aveau dreptul să-l condamne la moarte. Însă, îndată ce a fost executat Teramene, ei au dezarmat tot poporul afară de Cei trei mii şi au guvernat şi mai crud şi mai nelegiuit pe toată linia. Într-acestea au trimis delegaţi la Sparta, ca să-şi justifice purtarea lor faţă de Teramene, prin învinuiri la adresa acestuia şi totodată să ceară ajutor. Aflînd de cele întîmplate, Lacedemonienii l-au trimis pe comandantul Kallibios cu şapte

sute de soldaţi, care a venit în Atena şi a ocupat Acropolea.

CAPITOLUL XXXVIII

După aceasta Trasybul şi refugiaţii din Fyle au ocupat Munichia şi într-o bătălie i-au învins pe partizanii Celor treizeci care din Atena au venit în ajutorul susnumitului fort. După luptă, retrăgîndu-se cei din oraş şi a doua zi întrunindu-se în piaţa publică, au desfiinţat guvernul Celor treizeci şi au ales o comisie de zece cetăţeni, învestiţi cu puteri dictatoriale, ca să pună capăt războiului (civil). Aceştia însă, nu s-au menţinut în limitele: mandatului lor, ci au trimis la Sparta după ajutor, cerînd tot odată şi un împrumut. Văzînd că cetăţenii sînt indignaţi, de purtarea lor, de teamă să nu scape din mînă puterea şi voind totodată să bage groaza în spirite, l-au arestat pe Demaretos, unul din cetăţenii cei mai cu vază şi l-au condamnat la moarte. Prin aceasta şi-au atins scopul şi situaţia lor a fost asigurată, mai cu seamă că au fost ajutaţi de Kallibios cu trupele lui spartane şi de o parte din cavaleri, care se opuneau să intre în ţară emigranţii din Fyle. Deoarece emigranţii, ajutaţi de popor, care a trecut în întregime de partea lor, au pus mîna pe Pireu şi Munichia şi astfel aveau o superioritate decisivă, s-au desfiinţat (în Atena) comisia celor zece şi în locul lor s-au ales alte zece persoane, cele mai demne de încredere, cu concursul entuziast al cărora se izbuti, să se împace partidele şi să se mijlocească întoarcerea poporului acasă. Cei care au coţitribuit mai mult la această operă au fost Rinon din Peania şi Fayllos din Aperdus, căci ei au intrat în tratative cu refugiaţii înainte de venirea regelui Pausanias şi după sosirea acestuia au pus la cale întoarcere lor. Căci de fapt pacea definitivă şi împăcarea partidelor e opera lui Pausanias regele Spartan, operă făptuită cu ajutorul celor zece arbitri, pe care Sparta i-a trimis după propria lui rugăminte lui Rinon şi partizanilor săi, pentru bunele servicii pe care le-au adus poporului, li s-a făcut un decret de mulţumire publică. Ei au ocupat slujba în timpul regimului oligarhic şi şi-au depus mandatul în timpul regimului democratic, dar nu s-a găsit nimeni să le aducă vreo imputare nici din partidul celor care s-au retras la Pireu, nici din al celor care au rămas în Atena, ba chiar, ca răsplată pentru meritele lui, Rinon a fost ales comandant (militar).

CAPITOLUL XXXIX

Împăcarea partidelor a avut loc sub arhonatul lui Eulide (potrivit convenţiei următoare: ori ce atenian care a ţinut de partidul celor rămaşi în oraş şi acuma vrea să-şi mute reşedinţa, poate să se stabilească în Eleusina păstrîndu-şi toate drepturile politice şi avînd dreptul să dispună şi să se folosească de averea lui, nestînjenit de nimeni. Templul din Eleusina să fie comun, amînduror partide, iar

cu îngrijirea lui să fie însărcinaţi, ca şi pînă acum, Kerykii[22] şi Eumolpiizii. Nici cei din Eleusina n-au voie să vină în oraş, nici cei din oraş, în Eleusina, decît în timpul celebrării misterelor şi de o parte şi de alta. La acoperirea cheltuielilor necesitatea de intrarea (Atenei) în federaţia (peloponesiacă) sînt datori să contribuie (şi cei din Eleusina) ca şi ceilalţi atenieni. Cine vrea să se mute la Eleusina şi să-şi procure o casă acolo, nu poate s-o ia decît prin bună înţelegere cu proprietarul. Dacă nu se învoiesc din preţ, atît vînzătorul cît şi cumpărătorul, pot alege cîte trei evaluatori şi preţul fixat de aceştia va rămîne hotărîtor. În casa noului proprietar nu pot locui (ca locatari) decît Eleusinienii care au încuviinţarea lui. Cei care vor să se mute, în cazul cînd se află în ţară, trebuie să se anunţe în termen de zece zile după prestarea jurămîntului (de împăcarea celor două partide), iar mutarea are să se facă în termen de douăzeci de zile de la aceeaşi dată: pentru cei absenţi din ţară sînt valabile aceleaşi termene, cu începere de la data întoarcerii lor. Nici unul din cei stabiliţi la Eleusina n-are voie să ocupe o slujbă în Atena, afară numai de cazul cînd îşi declară intenţia că vrea să-şi mute reşedinţa în oraş. Relativ la omor, rămîne în vigoare legea de mai înainte care spune: „Dacă cineva, a ucis sau a rănit pe cineva cu propria lui mînă, etc". Însă nimeni n-are voie să tragă în judecată pe cineva pentru un fapt din trecut, dar pot fi urmăriţi Cei treizeci, guvernul auxiliar din Pireu, colegiul Celor unsprezece, însă şi aceştia numai în cazul cînd: n-au depus raportul gestiunii lor. Socoteală despre gestiunea lor au să dea: fostul guvern din Pireu, autorităţile din Pireu, iar membrii fostului guvern din Atena o vor da autorităţilor acestui oraş, unde au să fie de faţă şi dăunaţii, aducînd lista pagubelor (suferite de pe urma vechiului regim). După această dare de socoteli şi cei exceptaţi de lege se pot muta la Eleusina. Pentru acoperirea sumelor pe care partidele le-au cheltuit cu războiul, e responsabil fiecare partid, separat.

CAPITOLUL XL

După ce convenţia se făcu în acest fel, pe cei care luptaseră de partea Celor treizeci îi cuprinse teama şi mulţi dintre ei aveau de gînd să se mute, însă, cum e obiceiul oamenilor în asemenea împrejurări, amînară anunţarea în scris pînă la ultimele zile (ale termenului), aşa încît Archinos, văzînd că numărul acestora (care nu şi-au făcut anunţul în termenul scris) era considerabil, în dorinţa de a-i reţine (în Atena), a suprimat, zilele care au mai rămas din termen, silindu-i astfel pe mulţi să rămînă pe loc fără voia lor, pînă ce s-au văzut iar în siguranţă. Această. măsură a lui Archinos a fost foarte cuminte, după cum bine a făcut că a casat ca ilegal decretul prin care Trasybul. acorda dreptul de cetăţenie tuturor acelora care s-au întors din Pireu, pentru că printre aceştia se ştia cu siguranţă că

22 Kerykii, ca şi Eumolpiizii, numele unei vechi familii nobile. Cuvintul înseamnă în accepţiunea lui comună, crainic, pristav.

erau şi sclavi. Al treilea (act prudent al lui Archinos), a fost că a arestat pe unul dintre cei întorşi, care a vrut să supună judecăţii un fapt ce se raporta la trecutul politic (al pîrîtului), Archinos l-a dus pe (susnumitul) reclamant în faţa Consiliului, care, în urma acestei intervenţii, l-a condamnat (pe reclamant) la moarte, fără să-l mai judece. „Acum, spunea el[23] Consiliului, aveţi prilejul să arătaţi dacă aveţi într-adevîr de gînd să mîntuiţi democraţia şi să vă respectaţi jurămîntul (de conciliantă între partide) dacă-i veţi da drumul acestuia, adăugă el arătînd spre vinovat) veţi încuraja şi pe alţii să facă la fel; dar dacă-l veţi osîndi, veţi da un exemplu tuturor." Lucru care s-a şi întîmplat, căci după executarea acestuia nimeni n-a mai îndrăznit să se lege de trecutul dureros, ci toţi, atît indivizii cît şi societatea, l-au acceptat cu resemnare, dînd astfel dovadă de un înalt simţ atît politic cît şi moral. În felul ăsta nu numai că s-au împiedicat toate învinuirile relative la trecut dar, deşi în convenţie se spunea fiecare partid atît cei din Pireu cît şi cei din Atena, au să-şi plătească datoria separat, totuşi împrumutul la Sparta s-a plătit în comun de toţi, fiindcă erau încredinţaţi că acest (gest) trebuie să fie începutul concordiei, pe cînd în celelalte state, îndată ce democraţii ajung la putere, nu numai că nu contribuie din averea lor personală, dar se mai si apucă de fac şi împărţirea pămîntului. Astfel Atenienii se împăcară şi cu cei stabiliţi la Eleusina, la trei ani după mutare, sub arhontatul lui Xenainetos.

CAPITOLUL XLI

Dar aceste evenimente s-au întîmplat mai tîrziu. În timpul de care e vorba (cu trei ani mai înainte de arhontatul lui Xenainetos), poporul, ajungînd stăpîn pe situaţie, introduse sub arhontatul lui Pythodoros constituţia în vigoare pînă azi şi el a luat în mînă, cu drept cuvînt, frînele puterii, pentru că şi-a mijlocit întoarcerea în Atena prin propriile lui forţe. Aceasta era a unsprezecea schimbare a constituţiei. Prima formă datează din timpurile preistorice, făcută de Ion şi de cei ce s-au aşezat împreună cu el: atunci pentru prima dată s-au împărţit în patru triburi şi şi-au ales patru şefi, cîte unul din fiecare trib. A doua şi de fapt prima care avea un caracter de constituţie, a fost cea introdusă de Teseu, puţin deosebită de forma regală (cum fusese înainte de el). După ea, constituţia lui Dracon, în timpul căreia pentru prima dată s-au fixat legile în scris. A treia schimbare, de la care datează şi începuturile democraţiei, a avut loc după luptele de partide din timpul lui Solon. A patra, a fost tirania lui Pisistrate, a cincea, a lui Clistene, după alungarea tiranilor, mai democrată decît a lui Solon. A şasea, după războaiele medice, cînd Statul era condus de consiliul Areopagului. Aristide a fost iniţiatorul celei de a şaptea, pe care o completă Efialte, dizolvînd Areopagul. În timpul acesteia Statul, năzuind la supremaţia mării, a făcut cele mai multe greşeli, sub influenţa demagogilor. A opta e însemnată prin instalarea Celor patru sute, a noua

23 Archinos.

a fost restaurarea democraţiei, a zecea, tirania Celor treizeci de tirani şi a comisiei de zece. A unsprezecea, e cea intrată în vigoare după întoarcerea emigranţilor, din Fyle şi a secesioniştilor din Pireu şi care e caracterizată prin o sporire continuă a atribuţiilor mulţimii de atunci şi pînă azi. Căci în toate chestiile poporul s-a constituit pe sine suveran şi guvernează totul prin decrete şi tribunale, în care el decide, deoarece şi procesele, care mai înainte erau de resortul consiliului, sînt trecute acuma sub jurisdicţia adunării populare. Procedeul acesta mi se pare de altfel drept, căci un colegiu restrîns se poate influenţa şi mitui mai uşor decît poporul întreg. La început se luase măsura ca participarea la adunări să nu mai fie plătită. Fiindcă, însă, poporul nu se prezenta la adunare, cu toate că preşedinţii comisiilor născoceau tot felul de mijloace ca să-l silească, să se preznite la votarea şi ratificarea hotărîrilor ce aveau să se ia. Agyrrios, (spre a pune capăt acestei situaţii) procură fondurile necesare ca să li se plătească un obol de cap pe zi, plată care a fost ridicată apoi. de Heraclide din Klazomenai, supranumit „Marele Rege", la doi oboli şi pe urmă la trei tot de Agyrrios.

CAPITOLUL XLII

Constituţia actualmente în vigoare cuprinde următoarele dispoziţii; Drepturi de cetăţean are numai cel născut din doi părinţi care sînt cetăţeni atenieni. El e trecut în controalele comunei la vîrsta de optsprezece ani. Această operaţie se face în prezenţa adunării comunale, care, după ce a prestat, jurămînt, cercetează dacă cel prezentat are vîrsta legală şi dacă găseşte că nu, tînărul rămîne mai departe minor. Apoi adunarea cercetează dacă e liber şi dacă naşterea lui corespunde condiţiilor cerute de lege. Dacă adunarea decide că nu e liber, respectivul are drept să apeleze la tribunalul poporului, unde adunarea e reprezentată prin cinci acuzatori, aleşi din sînul ei. În caz cînd sentinţa tribunalului confirmă hotărîrea adunării, respectivul e vîndut de Stat ca sclav. Însă dacă el obţine o sentinţă care-i dă cîştig de cauză, adunarea. comunală e obligată să-l înscrie în controalele cetăţeneşti. După aceasta consiliul supune pe înscris şi unei revizuiri: în caz cînd unul din aceştia n-are încă vîrsta de optsprezece ani, consiliul condamna la o amendă adunarea comunală care l-a înscris în controale. După revizuirea efebilor, (aşa se numesc tinerii după înscrierea lor în controale) se adună taţii dar pe districte şi după ce au prestat jurămînt, aleg dintre sine trei inşi trecuţi de patruzeci de ani, care li se par lor cei mai buni şi cei mai indicaţi să se ocupe de supravegherea tinerilor. Apoi dintre aceşti trei, adunarea poporului, alege prin ridicare de mîini pe cîte unul din fiecare district, ca îndrumător, iar dintre ceilalţi cetăţeni, pe unul ca supraveghetor, peste toţi efebii laolaltă. Aceştia strîng pe tineri, îi duc pe la toate locurile sfintei şi pe urmă pornesc la Pireu şi fac serviciu de gardă: unii în Munichia, alţii de-a lungul coastei. Adunarea poporului mai alege pentru ei şi doi maeştri de gimnastică, cît şi alţi maeştri ca să-i înveţe să mînuiască armele, să tragă cu arcul, să arunce cu lancea, şi să azvîrle catapulte. Îndrumătorul primeşte pentru întreţinerea lui o

drahmă pe zi, iar efebii cîte patru oboli. Fiecare îndrumător încasează (de la Stat) suma necesară pentru întreţinerea efebilor din districtul său şi cu ea tîrguieşte cele necesare pentru toţi în comun (efebii fiecărui district iau masa în comun) şi se îngrijeşte de toate celelalte nevoi).

Astfel îşi petrec viaţa în primul an. Anul următor se întruneşte în teatru adunarea poporului şi ei arată acesteia îndemînarea lor în executarea evoluţiilor militare, după care primesc de la Stat cîte o lance şi un scut şi sînt trimişi să facă serviciul de patrule în toată ţara. În timpul ăsta ei locuiesc în corpuri de gardă. Serviciul acesta durează, doi ani: tinerii sînt îmbrăcaţi cu hlamidă (uniformă militară) şi sînt scutiţi de toate dările. Totodată nu pot fi chemaţi în justiţie şi nici ei nu pot chema, pe alţii, ca să nu li se dea prilej de a-şi părăsi serviciu. Excepţie se face în caz de moştenire, în caz cînd e vorba să se aranjeze situaţia unei moştenitoare, în neamul său, şi cînd cineva e ales într-o funcţie sacerdotală (ereditară). După trecerea acestor doi ani, ei se confundă cu restul cetăţenilor.

CAPITOLUL XLIII

Acestea sînt măsurile relative la înscrierea în controalele cetăţeneşti şi la serviciul militar. Toate slujbele din administraţia obişnuită se ocupă prin tragere la sorţi, afară de postul de administrator al fondurilor pentru armată, postul de administrator al fondurilor pentru sărbători şi cel de prepus al fîntînilor. Aceştia sînt aleşi prin vot, iar cei aleşi funcţionează de la Marile Panatenee dintr-un an, pînă la Panateneele următoare. Tot prin vot se aleg toţi ofiţerii.

Consilierii, în număr de cinci sute, sînt desemnaţi prin tragere la sorţi, cîte cincizeci din fiecare district.

CAPITOLUL XLIV

Prytanii au, un preşedinte ales prin tragere la sorţi Acesta prezidează o zi şi o noapte: el n-are voie să prezideze decît douăzeci şi patru de ore şi nu poate fi ales de două ori în aceeaşi calitate. El păstrează cheile templelor în care sînt fondurile şi documentele Statului şi tot în păstrarea lui e şi sigiliul public. Tot timpul cît prezidează, el e dator să stea în Tholos, împreună cu o treime din prytani, pe care-i alege după voie. Cînd prytanii convoacă consiliul sau adunarea poporului, el trage la sorţi o secţiune de nouă membri, cîte unul din fiecare district, afară de cel care e însărcinat în ziua aceea cu gestiunea afacerilor şi alege dintre ei un preşedinte. Acestei secţiuni îi înmînează el programul (ordinea de zi). Ea[24] e însărcinată cu păstrarea ordinei, indică chestiile ce trebuie luate în dezbatere, controlează rezultatul votărilor, ia toate măsurile de cuviinţă şi are drept să

24 Secţiunea.

închidă şedinţa. Preşedinte al acestei secţiuni nu poate fi cineva decît odată pe an, însă membru întrînsa poate fi reales în timpul fiecărei prytanii.

Ei (membrii, acestei secţiuni) aleg pe comandanţii militari, pe generalii de cavalerie şi pe ceilalţi ofiţeri, în adunarea poporului, după hotărîrea acestuia. Execuţia acestei hotărîri e rezervată prytaniei a şasea, calculată după aceea în timpul căreia semnele cerului vor fi fost favorabile. Însă şi pentru aceste e nevoie de o propunere a consiliului.

CAPITOLUL XLV

Mai înainte consiliul avea dreptul să şi amendeze, să pună la închisoare şi să condamne la moarte. (Acest drept consiliul l-a pierdut în urma următoarei întîmplări). El poruncise să fie dat pe mîna călăului un anume Lysimachos. Acesta şedea cu capul pe tăietor gata să fie executat, cînd Eumelos din Alopeke îl smulse de-acolo, strigînd că nimeni nu poate fi osîndit la moarte, fără să fi fost mai întîi judecat de adunarea poporului. Aceasta, luînd în cercetare cazul osînditului, îl achită pe Lysimachos care se alese cu porecla „Cel de la tăietor", iar poporul luă consiliului dreptul de a condamna la moarte, închisoare sau amendă şi făcu o lege prin care tesmotheţii, în cazul cînd consiliul condamnă pe cineva ca vinovat de călcare de lege sau îl amenda, erau obligaţi să aducă aceste acuzaţii sau. amenzi în faţa tribunalului popular şi ce hotăra votul juraţilor aceea să fie bun hotărît.

Jurisdicţia Consiliului se întinde şi asupra mai tuturor autorităţilor, mai cu seamă a acelora care mînuiesc fonduri publice. Sentinţa lui nu e însă definitivă, căci ea poate fi apelată înaintea tribunalului popular. Şi particularii au Voie să introducă în faţa Consiliului acuzaţiunii împotriva unei autorităţi, cînd aceasta s-a făcut vinovată de nerespectarea legilor. însă şi aceasta poate face apel la tribunalul popular, cînd sentinţa Consiliului a fost condamnatoare.

Tot Consiliul mai are dreptul să cerceteze dacă alegerea consilierilor şi celor nouă arhonţi pentru anul următor s-a făcut în chip legal. Mai înainte el putea să invalideze (definitiv pe unul din susnumitele categorii), însă acuma şi în cazul acesta se poate apela la tribunalul poporului, astfel că în aceste lucruri hotărîrea lui nu mai e suverană. Consiliul preopinează în toate, chestiile ce sînt supuse dezbaterii adunării populare şi aceasta nu poate să voteze decît în chestiile asupra cărora s-a preopinat şi relativ la punctele din ordinea de zi prezentată de prytani. Celui care a trecut un proiect prin adunarea poporului, fără sa ţină seamă de această dispoziţie, i se poate intenta acţiune de ilegalitate.

CAPITOLUL XLVI

Consiliul e însărcinat şi cu controlul triremelor. construite, al echipamentului lor şi al şantierelor; el pune sa se construiască trireme sau quadrireme noi şi

îngrijeşte de armament şi şantiere, cînd e autorizat la aceasta printr-un vot al adunării poporului. Pe constructorii de vase îi alege poporul prin ridicarea mîinilor. Dacă consiliul nu predă noului consiliu din anul următor numărul de vase gata (pe care programul naval i-a obligat să le construiască), el nu capătă decoraţie[25] şi aceasta i se dă abia anul următor.

Pentru a supraveghea şi executa construcţia vaselor, consiliul alege din sînul său o comisie de zece inspectori ai marinei. Consiliul are sub controlul lui şi toate lucrările publice. Dacă el găseşte că (în execuţia lor), cineva s-a făcut vinovat de incorectitudine, îl denunţă poporului şi după o cercetare prealabilă, dacă consiliul s-a convins de vinovăţia lui, îl predă tribunalului popular.

CAPITOLUL XLVII

Consiliul mai colaborează aproape cu toate celelalte autorităţi administrative. În primul rînd cu cei zece vistiernici ai (Zeiţei) Atena, traşi la sorţi; cîte unul din fiecare district, după prescripţiile legii lui Solon; încă în vigoare, din clasa Pentacosiomedimnilor (cei mai mult impuşi). Chiar dacă e scos la sorţi un cetăţean extrem de sărac, asta nu-l împiedică să fie ales (în susnumita slujbă de vistiernic). La intrarea lui în slujbă acest colegiu ia în primire de la predecesori statuia Atenei, statuile înfăţişînd pe Nike (victoria), obiectele de preţ şi fondurile tezaurului, în prezenţa consiliului. Acesta mai conlucrează şi cu cei zece adjudicatori, aleşi cîte unul din fiecare district. Atribuţia lor e să încheie contractele relative la antreprizele Statului şi tot ei arendează minele şi veniturile indirecte, împreună cu administratorul fondurilor militare şi directorul fondurilor pentru sărbători, în prezenţa Consiliului. Adjudicatorii adjudecă susnumitele întreprinderi aceluia pe care îl desemnează consiliul prin votul său. Tot ei adjudecă şi averile (confiscate) ale celor condamnaţi de Areopag, însă sub rezerva unei ulterioare ratificări a celor nouă arhonţi.

Ei înseamnă veniturile care se arendează pe un an, împreună cu numele arendaşului şi indicaţia arendei, pe nişte tăbliţe pe cei care trebuie să plătească în zece cîşturi (la fiecare prytanie, adică un interval de 35—36 de zile), apoi separat pe cei care trebuie să plătească în trei cîşturi (la cîte patru luni), făcînd cîte o tăbliţă pentru fiecare vărsămînt şi tot aşa separat un registru pentru cei care au să plătească în a noua prytanie. Ei mai ţin şi un registru în care trec locurile şi casele vîndute sau arendate prin tribunal, căci tot ei le adjudecă şi pe acestea. Termenul pentru plata caselor e de cinci ani, în cîşturi anuale, plătibile în prytania a noua; pentru locuri, termenul e de zece ani, tot în modul de mai sus. Arenzile moşiilor bisericeşti sînt trecute şi ele de arhontele rege într-un registru de tăbliţe albe. Aceste arendări se fac pe termen de zece ani şi cîşturile sînt plătibile tot în

25 Care constă într-o cunună.

prytania nouă, astfel că în timpul acesteia Statul încasează cele mai mari sume. Tăbliţele pe care sînt însemnate termenele cîşturilor, sînt transportate în localul Consiliului şi date în paza notarului public[26]. Cînd vine scadenţa termenului unui vărsămînt, el scoate din casetă numai actele referitoare la această plată şi le înmînează perceptorilor, pentru ca sumele ce au să fie plătite în acea zi, să poată fi şi şterse din controale totodată; celelalte tăbliţe se păstrează la o parte, ca (să se evite confuzia şi să nu se dea loc la greşeli) ştergînd din controale o sumă înainte de a fi fost plătită.

CAPITOLUL XLVIII

Perceptorii sînt în număr de zece, aleşi pe districte. Ei iau registrele în primire şi în prezenţa Consiliului şterg din ele sumele plătite. Apoi ei predau registrele notarului public[27]. Dacă cineva rămîne în urmă cu plata se menţionează faptul (în registru). Datornicul trebuie în cazul acesta sau să plătească suma dublă, sau, dacă nu se execută, e pus la închisoare. Consiliul e autorizat de lege să procedeze la încasarea (acestor din urmă amenzi) sau la închiderea (debitorului insolvabil). În ziua în care perceptorii încasează toate sumele, le distribuie diferitelor autorităţi, iar în ziua următoare le trec pe o tăbliţă, le aduc la cunoştinţa Consiliului şi pun acestuia întrebarea, dacă are de ştire cum că o autoritate sau vreun particular a făcut vreo ilegalitate cu ocazia acestei distribuţii. În cazul cînd Consiliul găseşte că vreunul s-a făcut vinovat, ia o hotărîre pe care o supune la vot.

Consiliul mai alege din sînul său zece contabili, care au să prezinte conturile autorităţilor în fiecare prytanie. Ei aleg deopotrivă şi zece controlori financiari care formează un fel de curte de conturi, cîte unul de district şi cîte doi asesori pentru fiecare controlor. Aceştia îşi ţin, fiecare, şedinţele la statuia eroului eponym al districtului lor. Dacă cineva vrea să intenteze unui funţionar, care s-a descărcat de gestiunea lui, fie o acţiune publică ori privată (relativ la corectitudinea conturilor sale), e ţinut să facă acest lucru: în termen de trei zile de cînd respectivul şi-a depus conturile şi să scrie atît numele său şi al funcţionarului acţionat, cît şi pedeapsa pe care o crede el de cuviinţă şi vina pe care i-o impută acestuia, pe o tăbliţă văruită pe care o înmînează controlorului competent. Acesta o ia în cercetare şi dacă crede că-i întemeiată, trimite acţiunea privată spre mai departe cercetare judecătoriei de district; competente să judece această afacere, iar despre cea publicată face comunicare în scris thesmotheţilor, care o introduc din nou în faţa tribunalului popular (curtea cu juri) şi ce hotărăsc judecătorii (aceştia), e bun hotărît.

CAPITOLUL XLIX

26 Care e de obicei un sclav.
27 Care e un sclav.

Consiliul mai are şi controlul cailor (cavalerilor) şi dacă constată că unul, avînd un cal bun, nu-l întreţine cum se cade, îl amendează reţinîndu-i indemnizaţia de hrană. Cailor care nu pot să ţină pas cu ceilalţi sau nu vor să stea în rînd, ci se trag înapoi, li se imprimă o roata pe falcă şi calul, care s-a făcut vinovat de această pedeapsă e reformat. Tot consiliul, controlează dacă cercetaşi călări sînt apţi pentru serviciul lor şi pe cei inapţi îi degradează obligîndu-i să facă serviciul pe jos. Tot el se ocupă şi de trabanţii cavalerilor şi celor găsiţi nedestoinici le taie solda.

Cavaleriştii sînt recrutaţi de o comisie de zece recrutori aleşi de adunarea poporului. Comisia înaintează lista generalilor şi căpitanilor de cavalerie,care o prezintă Consiliului, şi deschid registrul sigilat, ce cuprinde numele tuturor cavalerilor. Dintre cei înscrişi mai înainte ca buni, ei şterg pe aceia care declară cu jurămînt că, sînt inapţi pentru serviciul de cavalerie şi pe urmă convoacă pe cei recrutaţi. Dintre aceştia comisia scuteşte pe cei care declară că nu pot fi cavalerişti, fie din cauza sănătăţii şubrede, fie din cauza lipsei de avere. Pe ceilalţi îi supune unei cercetări să vadă dacă sînt buni sau nu de serviciu. Pe cei găsiţi îi trec în controale, pe cei inapţi îi scutesc.

Mai înainte Consiliul avea şi atribuţia să aleagă însemnele şi să supravegheze confecţionarea veşmîntului zeiţei (Peplosul Atenei). Acum e încredinţată cu aceasta, o secţiune a tribunalului popular, aleasă prin tragere la sorţi, deoarece Consiliul în deciziile lui se lasă condus de influenţe personale. Tot Consiliul, asistat de administratorul fondurilor militare, e însărcinat să ia măsuri pentru, facerea statuilor victoriei (Nikai) şi să procure premiile ce se decern la sărbătoarea Panateneelor.

Tot de resortul consiliului e şi controlul invalizilor. Există o lege care ordonă ca să se dea o pensie zilnică de doi oboli din fondurile publice, acelor care în urma unei anchete a consiliului sînt constataţi că au, o avere mai mică de treisute de drahme şi sînt absolut incapabili să-şi cîştige traiul din pricina unor infirmităţi grave. Serviciul acesta al invalizilor are un contabil ales prin tragere la sorţi.

Într-un cuvînt. Consiliul conlucrează cu mai toate autorităţile administrative

CAPITOLUL L

Aşadar acestea, sînt atribuţiunile Consiliului.

Un alt colegiu, ales prin tragere la sorţi, e acela al supraveghetorilor clădirilor afectate cultului (temple, altare, etc.). Ei sînt în număr de zece şi primesc din partea perceptorilor treizeci de mine (trei mii de drahme) cu care fac reparaţiile de cuviinţă. Apoi mai sînt cei zece inspectori de poliţie, dintre care cinci funcţionează în Pireu şi cinci în oraş (Atena). Una din atribuţiile lor e ca să ia seama ca flautistele, cîntăreţele şi harpistele să nu pretindă o plată mai mare de

două drahme (cînd sunt angajate la vreo petrecere sau serviciu religios.[28] Dacă mai multe persoane vor să angajeze pe aceeaşi (artistă din categoriile susnumite), poliţaiul îi trage la sorţi şi o dă celui care a ieşit la sorţi.

O altă atribuţie a poliţailor e să observe ca gunoierii să nu verse gunoaie şi murdărie la o distanţă mai mică de zece stadii de la zidul oraşului. Tot ei sînt datori: să nu lăse noile construcţii să încalce strada, să împiedice construirea de balcoane deasupra drumului, cît şi a burlanelor de la streaşină, cu scurgerea pe stradă şi a uşilor care se deschid în stradă.

Tot datoria lor e să ridice, cu ajutorul servilor publici, cadavrele celor morţi pe stradă[29].

CAPITOLUL LI

Alţi funcţionari, aleşi de asemenea prin tragere la sorţi, sînt edilii pieţei. Ei sînt însărcinaţi de lege să ia seama ca toate mărfurile ce se vînd pe piaţă să fie veritabile şi nefalsificate.

Prin sorţi se mai aleg cei zece inspectori pentru măsuri şi greutăţi, cinci în Pireu şi cinci în Atena. Ei inspectează măsurile şi greutăţile şi controlează pe negustori dacă vînd cu măsuri drepte.

La fel se aleg şi comisarii însărcinaţi cu aprovizionarea de cereale, care mai înainte erau în număr de cinci pentru Pireu şi cinci pentru, oraş, iar actualmente, douăzeci pentru Atena şi cincisprezece pentru Pireu. Ei au să controleze dacă cerealele brute, care vin pe piaţă, se vînd cu preţurile legale şi să vadă dacă morarii vînd făina pe un preţ corespunzător preţului orzului, iar brutarii, pîinea pe un preţ corespunzător preţului grîului şi în greutatea fixată de ei, căci legea îi obligă (pe comisarii aprovizionării) să fixeze această greutate.

Apoi se mai aleg prin sorti zece inspectori ai porturilor însărcinaţi să controleze activitatea acestora şi să ia măsuri ca, din cerealele descărcate în portul de aprovizionare, angrosiştii să aducă două treimi în piaţa oraşului, (spre desfacere).

CAPITOLUL LII

Tot prin sorţi se aleg cei unsprezece supraveghetori ai închisorilor. Ei supraveghează pe delicvenţii din închisori şi execută pe negustorii de carne vie şi pe hoţii de drumul mare, cînd aceştia îşi mărturisesc crima. În caz cînd tăgăduiesc, îi duc în faţa tribunalului şi dacă acesta îi achită, îi pun în libertate: în caz contrar, îi execută. Ei prezintă tribunalului popular inventarul locurilor sau casele (condamnaţilor) şi predau adjudicatorilor, tot ce se confiscă de Stat (din

28 Li se fixase deja un preţ maximal

29 Serviciu ecarisajului.

sus-numitul inventar). Ei introduc (în faţa instanţelor) şi denunţurile relative la crime, afară de cele pe care le pot introduce numai thesxnotheţii. Acestea sînt atribuţiunile Celor unsprezece.

CAPITLUL LIII

Prin sorţi aleg şi pe cei cinci avocaţi publici, cîte unul pentru două districte. Atribuţia lor e sa introducă în faţa instanţelor, procesele ce se trebuie judecate în termen de o lună. Din această categorie fac parte procesele relative la dotă cînd, de exemplu, cel ce s-a angajat să o plătească, n-o plăteşte apoi, cînd cineva nu plăteşte dobînda de l% pe lună la suma respectivă împrumutată, sau cînd cineva (nu-şi respectă angajamentul relativ la) capitalul luat cu împrumut pentru a începe o întreprindere comercială: mai departe, procesele relative la maltratări, cele relative la societăţi, companii sau bănci, la contribuţiile trierarhice şi la pagube sau vînzări) de sclavi sau animale. Ei introduc, aceste procese şi obţin o hotărţre în termen de o lună. Tot aceleaşi atribuţii au şi perceptorii în interesul sau în contra fermierilor veniturilor Statului. Ei sînt competenţi să judece ei înşişi aceste procese, cînd obiectul contestaţiei nu trece peste zece drahme, iar celelalte le introduc în faţa tribunalului, care dă hotărîre în termen de o lună.

Prin sorţi se mai aleg (consilierii) şi colegiul celor Patruzeci: cîte patru din fiecare district. Aceştia instruiesc celelalte procese. Mai înainte ei se alegeau în număr de treizeci, şi-şi exercitau jurisdicţia umblînd prin comune (Judecători ambulanţi), însă după oligarhia Celor treizeci (de tirani) numărul lor s-a sporit la patruzeci. Ei judecă singuri procesele pînă la zece drahme, iar pe cele, al căror obiect întrece această sumă, le încredinţează arbitrilor. Dacă arbitrii nu pot să împace pe împricinaţi, dau o hotărîre. Dacă aceasta e acceptată de părţi, procesul s-a sfîrşit. Dacă însă, una din părţi face apel. la tribunalul popular, arbitrii pun mărturiile consemnate, citaţiile şi articolele de lege, invocate, în două cutiuţe de metal — într-una pe ale reclamantului, şi în cealaltă pe ale pîrîtului. Apoi sigilează aceste cutiuţe, leagă de ele hotarîrea arbitrilor, scrisă pe o tăbliţă şi le predau celor patru (judecători), care judecă procesele din districtul pîrîtului. Aceştia le introduc în faţa tribunalului : pe cele mai mici de o mie de drahme, în faţa unei secţii de două sute unu judecători, pe cele care trec de o mie, în faţa unei secţii de patru sute unu judecători. Aceştia sînt ţinuţi să judece călăuzindu-se numai de mărturiile, citaţiile şi articolele de lege, pe baza cărora a judecat arbitrul, care le-a pus în cutiuţele de metal. Arbitrii se aleg numai dintre cei care sînt în vîrstă de şaizeci de ani. Vîrsta se poate constata după numele arhonţilor şi ale eponymilor. Căci afară de cei zece eponymi ai districtelor mai sînt cei patruzeci şi doi, ai contingentelor militare. Mai înainte efebii erau înscrişi în controalele cetăţeneşti pe o tăbiiţă văruită, pe care se însemna şi numele arhontelui în timpul căruia se făcuse înscrierea, cît şi numele eponymului (contingentului) din care se recrutase arbitrii din anul trecut(Acuma numele lor se scrie pe o tablă de aramă,

aşezată în faţa sentatului (unde se adună consilierii), lîngă (cei zece) eponymi, Cei patruzeci (de judecători ambulanţi) iau ultima listă de eponymi şi cetăţenilor cuprinşi în ea le împart prin sorţi pricinile supuse la arbitraj). Fiecare e obligat să ia în cercetate pricinile supuse arbitrajului său şi să dea o hotărîre, căci legea pedepseşte cu atimie (pierderea distincţiilor cetăţeneşti) pe cel care refuză sa funcţioneze ca arbitru în contingentul prescris (la 60 de ani). Scutiţi de această obligaţie sînt numai aceia care în anul respectiv, sînt ocupaţi cu altă funcţie sau sînt absenţi din ţară. Dacă cineva crede că a fost nedreptăţit de un arbitru, poate să-l acuze în faţa colegiului Celor patruzeci şi dacă acesta îl găseşte vinovat, arbitrul respectiv e condamnat conform legii la atimie. Însă şi el poate apela în contra acestei sentinţe.

După listele de eponymi (suspomenite), se recrutează şi trupele necesare unei expediţii: cînd se mobilizează o armată, se indică după numele arhonţilor şi eponimilor, de la contingent şi pînă la ce contingent sînt chemaţi oamenii, sub arme.

CAPITOLUL LIV

Ei aleg tot prin sorţi şi pe următorii slujbaşi: Cinci picheri, care împreună cu personalul lor, alcătuit din sclavi publici, sînt datori să ţie drumurile în bună stare. Mai departe aleg zece contabili şi cinci avocaţi publici care să-i asiste pe aceştia. În faţa acestora îşi prezintă. conturile toţi funcţionarii după expirarea mandatului lor, căci numai ei au atribuţiunea să ceară autorităţilor socoteală despre gestiunea lor şi să prezinte tribunalului popular descărcarea de, gestiune (a diferitelor autorităţi). Dacă ei dovedesc pe vreun funcţionar că s-a făcut vinovat de furtul banilor publici, îl deferă tribunalului care îl condamnă să plătească înzecit, suma înstrăinată. Dacă denunţă pe un funcţionar că a primit mită şi dacă tribunalul constată că denunţul e întemeiat, condamnă pe mituit să plătească înzecitul mitei (ca amendă). În caz cînd ei dovedesc pe un funcţionar că a făcut o cheltuială neconformă legii, îl condamnă pentru cheltuieli nelegale, şi-l amendează, să plătească suma cu care a întrecut statele alocate, cel mai tîrziu pînă la prytania nouă. Dacă nu poate restitui suma în acest termen, e obligat s-o plătească îndoit. Amenzile înzecite (cum sînt cele două indicate mai sus) nu se îndoiesc (în caz de neplată la termen). Mai aleg apoi un secretar, numit „secretarul prytaniei", care e şeful cancelariei şi asistă la dezbaterile Consiliului, supraveghează redactarea decretelor şi contrasemnează toate actele. Mai înainte deţinătorul acestui post era ales prin vot dintre cetăţenii care se bucurau de cea mai mare încredere şi cei mai cu vază căci numele lui se găseşte scris pe tratatele de alianţă, pe documentele prin care se acorda dreptul de oaspete public şi pe diplomele de cetăţenie. Acum deţinătorul acelei slujbe e ales prin sorţi.

Pe lîngă aceasta se mai alege un alt secretar „pentru legi", care asisită la şedinţele Consiliului şi contrasemnează toate legile. În sfîrşit, adunarea poporului

alege şi ea un secretar, care n-are decît atribuţia să citească adunării şi Consiliului actele şi piesele necesare.

Adunarea poporului alege prin tragere la sorţi, zece victimari, aşa numiţii „prepuşi ai jertfelor extraordinare", care au îndatorirea să procedeze la jertfele cerute de auguri, sau, în caz cînd se reclamă concursul lor, să cerceteze jertfele împreună cu augurii (spre a ghici voinţa zeilor). Apoi mai alege pe cei zece victimari „anuali" care, afară de adunarea unor anumite jertfe, au să îngrijească mai ales de toate acele jertfe care se fac din patru în patru ani, afară de cele de la Panatenee. Astfel de jertfe care se fac din patru în patru ani, sînt: întîi cea de la Delos (spre deosebire de cea care se face acolo, din şapte în şapte ani), apoi Brauroniile, pe urmă Herakleele, în al patrulea rînd, cea din Eleusina şi a cincea, jertfa de la Panatenee. Niciuna din ele nu cade în acelaşi an (din cei patru).

Ei aleg şi pe arhontele din Salamina şi pe primarul din Pireu. Aceştia au însărcinarea să conducă sărbătorile locale în cinstea lui Dionysos şi să desemneze pe cetăţenii care au să echipeze corurile (pentru reprezentaţiile dramatice). Numele arhotelui. care funcţionează în Salamina e trecut în arhiva locală.

CAPITOLUL LV

Toate aceste posturi se ocupă prin tragere la sorţi, şi au atribuţiile arătate mai sus. Despre modul cum se alegeau la început cei nouă arhonţi. am vorbit mai înainte. Acuma, însă, se trag la sorţi atît cei şase thesmotheţi, cît şi secretarul lor, împreună cu primul arhonte, arhontele rege şi polemarhul, cîte unul din fiecare district. Validarea celor nouă arhonţi se face întîi în Consiliul celor cinci sute, apoi în faţa tribunalului popular. Secretarul, e validat de tribunalul poporului, (de resortul căruia de altfel e validarea tuturor funcţionarilor fie traşi la sorţi, fie aleşi).

Mai înainte vreme arhontele invalidat de Consiliu nu mai putea fi ales: acuma însă, ei au drept să apeleze la tribunalul poporului şi hotărirea acestuia e definitivă. La validare se pun candidatului următoarele întrebări: „Cine-i tatăl tău şi din ce comună e? Cum se numeşte tatăl tatălui tău? Cum se numeşte mama ta şi tatăl mamei tale şi din ce comună e?" Apoi e întrebat dacă ţine de vreunul din sanctuarele lui Apolon „patronul strămbunilor" şi al lui Zeus „ocrotitorul familiei" şi în care din parohiile acestor zei e trecut. Pe urmă, dacă are un mausoleu familiar şi unde e situat: dacă îşi cinsteşte părinţii, dacă-şi plăteşte dările şi dacă a luat parte la campaniile făcute. După aceasta întrebătorul îi spune : „Adu martori pentru cele afirmate", şi după cercetarea acestora adresează adunării următoarea întrebare : „Are cineva vreo învinuire de adus candidatului?". Dacă se ridică vreun reclamant, se dă întîi cuvîntul reclamantului, pe urmă candidatului şi (după ascultarea ambelor părţi) Consiliul ia hotărîrea de cuviinţă prin ridicare de mîini, iar tribunalul prin votare cu pietricele. Dacă nu se ridică nici un protest, se procedează imediat la validare prin vot. Mai înainte se obişnuia în acest caz să

voteze un singur judecător pentru toţi: acuma sînt obligaţi să voteze toţi (membrii tribunalului) pentru validarea arhonţilor, pentru ca, în caz cînd unul din aceştia[30]. deşi nedemn, ar fi izbutit: să îndepărteze pe eventualii reclamanţi ce s-ar fi putut opune la alegerea lui, membrii tribunalului să aibă totuşi posibilitatea de a invalida pe candidatul respectiv.

După ce validarea s-a făcut în chipul susarătat, arhonţii o pornesc. la piatra pe care stau gata jertfele, în locul unde împart şi arbitrii hotărîrile lor după ce au depus jurămîntul şi unde martorii îşi întăresc mărturiile prin jurămînt. Ajuns aici, se suie pe piatră şi jură că o să-şi îndeplinească slujba conform dreptăţii şi legilor şi că n-o să primească mită în exercitarea ei, iar în cazul cînd vor face aceasta, (vor lua mită), au să dedice (zeilor) o statuie (votivă) de aur. Apoi se duc la Acropole şi prestează: şi acolo acelaşi jurămînt, iar după îndeplinire acestor formalităţi încep exerciţiul funcţiunii lor.

CAPITOLUL LVI

Arhontele (eponym), arhontele rege şi polemarhul îşi aleg cîte doi asesori, dintre cei pe care îi cred ei mai indicaţi. Aceşti asesori sînt validaţi de tribunalul poporului înainte de a fi investiţi şi sînt obligaţi să dea socoteală de gestiunea lor, cînd ies din slujbă. Arhontele (eponym) îşi inaugurează activitatea lui printr-o încunoştiinţare publică prin care confirmă pe fiecare cetăţean în posesia şi libera dispunere a averii pe care o are fiecare la începutul arhontatului său. Apoi desmnează dintre cei mai bogaţi Atenieni, trei choregi (care instruiesc si echipează corurile tragediei). Mai înainte vreme el alegea şi pe cei cinci choregi pentru corurile comice. Acum însă alegerea aceasta e lăsată la discreţia districtelor. Apoi ia în primire pe choregii aleşi cîte unul de district, pentru organizarea corurilor (ditirambice) de băieţi şi bărbaţi, cît şi a celor de comedie la sărbătorile dionisiace: mai departe, pe cei 5 choregi aleşi pe rînd cîte unul din două districte, pentru organizarea corurilor de bărbaţi şi băieţi, ce au să cînte la sărbătoarea Thargeliilor[31] şi procedează, cînd e cazul, la schimbarea averilor[32] sau aduce în cercetarea tribunalului motivele (celor care cer să fie dispensaţi de a echipa un cor), cînd unul de pildă pretinde că a mai fost supus odată la această contribuţie *(liturghia)*, sau că e scutit, sau că n-a expirat[33], termenul de scutire de

30 Din cei ce candidează la slujba de arhonte.

31 *V. Wilamowitz;* Aristot, und Athen, I, 47, n.10.

32 *Antidasis* cînd un cetăţean crede că e impus la o contri buţie peste puterile sale, el are dreptul să indice pe altul măi bogat ca sine, ca să ia asupra-şi această sarcină. Dacă acesta din urmă refuză; legea ii poate obliga să schimbe averea cu cel dinţii.

33 După ce era impus, ia una din aceste contribuţiuni extra-ordinare,'cetăţeanul se bucură de un termen de scutire, în timpul căruia nu mai putea fi impus între două „liturgii" prestate de acelaşi cetăţean, trebuia să treacă

la ultima contribuţie la care a fost supus, sau că, în sfîrşit, n-are vîrsta cerută de lege, cum e, de pildă, cazul choregelui obligat să echipeze un cor de băieţi, care nu poate fi impus la această contribuţie decît dacă a trecut de patruzeci de ani.

Tot el alege choregii pentru serbarea, din Delos şi pe conducătorul cortegiului festiv de tineri, pe corabia cu treizeci de vîsle, care-i duce acolo. El mai e însărcinat să organizeze procesiunea în cinstea lui Asclepios, (Esculap), cînd iniţiaţii rămîn în casele lor, cît şi cortegiul de la Marile Dionysiace, împreună cu cei zece organizatori pe care îi alegea poporul şi care acopereau cheltuielile festivităţii din propria lor avere. Aceştia sînt acuma traşi la sorti, cîte unul de district, de către popor care le dă o sută de mine (zece mii de drahme) pentru acoperirea cheltuielilor.

Arhontele (eponym) are în grija lui şi procesiunea de la Thargelii şi cea făcută în cinstea lui Zeus Mîntuitorul; el conduce concursurile de la Dionysiace şi Thargelii. Acestea sînt sărbătorile date în grija lui. Contestaţiile şi procesele private care ţin de jurisdicţia lui şi pe care el le instruieşte şi apoi le trimite în faţa tribunalului, sînt următoarele: procesul pentru maltratarea părinţilor pe care poate să-l intenteze oricine, şi pentru care nu e amendat, în cazul cînd i se respinge acţiunea; acţiunea intentată epitropilor care maltratează pe orfani; acţiunea intentată împotriva tutorelui care gireză rău averea pupilului său; cererea de punere sub interdicţie a unui nebun care îşi risipeşte averea; cererea pentru ieşirea din indiviziune; instituirea unei tutele; cererea de instituirea tutelei prin hotărîre judecătorească, cînd sînt mai mulţi concurenţi care pretindeau să fie numiţi tutori, şi în sfîrşit cererea de adjudecare, prin hotărîre judecătorească a unei moşteniri sau a unicei moştenitoare[34].

El are să se ocupe de soarta orfanilor, a moştenitoarelor universale şi a văduvelor care afirmă că au rămas însărcinate, de răposatul. El e autorizat să amendeze pe cei care calcă legea, sau să-i dea în judecată. El închiriază casele orfanilor şi ale moştenitoarilor unici pînă cînd acestia ajung la vîrsta de paisprezece ani, primeşte cauţiunile tutorilor şi le încasează (în folosul Statului?) în caz cînd aceştia nu dau pupililor întreţinerea cuvenită.

CAPITOLUL LVII

Acestea sînt atribuţiile arhontelui eponym Arhontele-rege are să îngrijească în primul rînd de mistere, împreună cu cei patru supraveghetori aleşi de popor, doi dintre cetăţenii atenieni, unul din neamul Eumolpizilor şi celălalt din neamul Kerycilor. Apoi organizează serbarea Micilor Dionysiace, care se ţine la Lenaion

---

un interval de timp anumit.

34 Soarta orfanei moştenitoare universale era considerată cu multă atenţie de Stat, care prin intervenţia lui, în acest caz, vrea să împiedice risipirea averii sau stingerea familiei.

şi care constă din o procesiune si două concursuri festive. Procesiunea e pusă în mişcare de arhontele-rege împreună cu cei patru supraveghetori ; concursul e organizat numai de arhonte. Tot el organizează şi toate alergările cu facle. Într-un cuvînt de resortul lui sînt toate sacrificiile (şi serbările) străbune.

De jurisdicţia lui ţine acuzaţia de impietate şi contestaţiile privitoare la ocuparea slujbelor religioase. El hotărăşte, în toate contestaţiile dintre neamuri[35] sau dintre concregaţiile religioase privitoare la privilegiile (obişnuite). Lui i se înaintează toate acuzaţiile de omor, şi el ale dreptul să pronunţe scoaterea cuiva afară din lege (un fel de excomunicare). Acuzaţiile de omor şi rănire premeditată se aduc în faţa Areopagului: tot astfel şi cele de incendiere. Acestea sînt singurele cazuri supuse funcţiunii Areopagului. în caz de omor fără premeditare sau de punerea la cale a unui omor, cît şi în caz de uciderea unui sclav, metec (străin liber tolerat să locuiască în cetate) sau străin, acţiunea se înaintează tribunalului de la Palladion (loc închinat zeiţei Pallas). Omorurile săvîrşite, însă scuzate de lege, cînd de pilda cineva a ucis pe adulterul surprins în flagrant delict, sau pe un concetăţean, în război, fără să-l cunoască, sau pe un adversar la concursurile atletice, se judecă de tribunalul de pe Delfinion[36] În orice caz cînd cineva, fiind (trăind) exilat pentru o faptă care se poate purifica, e acuzat că a ucis sau a rănit pe cineva (acolo în exil), procesul se judecă de tribunalul numit Freattys[37]. Inculpatul îşi ţine pledoaria de apărare, dintr-o barcă ancorată la ţărm. Toate aceste procese se judecă de (judecători) traşi la sorţi: excepţie fac cele de resortul Areopagului. Acţiunea e introdusă de arhontele rege, iar judecătorii judecă pe locul sfinţit, sub cerul liber, în timpul şedinţei, arhontele rege, îşi ia de pe cap cununa (însemnul funcţiei sale) inculpatul, în tot timpul acesta (dinainte de judecată), nu are voie să păşească pe un loc închinat divinităţilor şi nici chiar în piaţa publică, nimeni nu are voie să îl aresteze, însă în ziua hotărîtă el păşeşte pe locul, sfînt (unde e tribunalul respectiv) şi se apără. Arhontele, împreună cu starostii districtelor judecă şi cazurile în care moartea a fost provocată de un obiect neînsufleţit sau de un animal.

CAPITOLUL LVIII

Polemarhul aduce sacrificii zeiţei Artemis şi lui Enyalios (Marte), organizează concursul în cinstea morţilor şi împlineşte jertfele pentru cei căzuţi în război, cît şi pentru Armodiu şi Aristogiton. De resortul lui sînt procesele private, în care una din părţi este un metec, un străin supus la aceleaşi dări ca şi cetăţeni, sau un

35 *V. Wilamowitz* op. cit., II, 41.

36 Tribunalul ce judecă fără apel acţiuni penale lingă templul lui Apelon Delfinianul.

37 Freattys era un loc pe coasta Pireului. Tribunalul ce-şi avea reşedinţa aici, se numea tribunalul din Freattys.

oaspete al Statului. Procesele se repartizează de către polomarh celor zece districte, iar judecătorii din fiecare district (comisia celor Patruzeci, cîte patru de district) le încredinţează mai departe arbitrilor. El intentează proces cînd un metec n-are un patron legal sau cînd vrea să-şi schimbe patronul, cît şi în cazuri de moştenire sau de moştenitoare unice ale metecilor şi în genere el are faţă de aceştia aceleaşi atribuţii ca cele de otrăvire, cînd aceasta a fost urmată de moarte, are arhontele (eponym) faţă de cetăţeni.

CAPITOLUL LIX

Cei şase Thesmotheţi (legiuitori) au atribuţia să stabilească (pentru diferitele tribunale) zilele în care au să ţină şedinţe şi pe urmă să le aducă la cunoştinţă diferitelor autorităţi, care sînt obligate să le respecte. Ei introduc în faţa tribunalului poporului acuzaţiile de crime politice, ei conduc votarea şi prezintă adunării toate chestiunile prejudiciale, cît şi acţiunile intentate pentru nelegalitate, pentru prezentarea unui proiect de lege inoportun, precum şi cele relative la nerespectarea ordinei de zi de către prezidentul sau comisia adunării, şi în sfîrşit, cele privitoare la gestiunile comandanţilor militari. De resortul lor sînt şi anumite acţiuni însoţite de o cauţiune, precum: acţiunea prin care se contestă cuiva cetăţenia, sau acea intentată judecătorilor care au primit mită ca să înscrie pe cineva în controalele cetăţeneşti, acţiunea de calomnie sau mită, cea de falsă înscriere (în lista debitorilor Statului), contestaţia debitorului care reclamă că n-a fost invitat să plătească în ordinea cuvenită, acuzaţia de îndemn la omor, acţiunea intentată debitorilor de Stat care au cerut să fie şterşi din lista (debitorilor) înainte de termen sau în chip ilegal şi în fine acţiunea de adulter.

Ei conduc controlul validării tuturor funcţionarilor publici, procesele relative la neînscrierea în listele cetăţeneşti de către adunările comunale, cît şi sentinţele prin care Consiliul confirmă hotărîrea acestor adunări. Tot ei prezidează în procesele relative la chestiunile comerciale sau miniere, precum şi în cazul cînd se judecă un sclav ce calomniază pe un cetăţean liber. Prin tragere la sorţi ei indică diferitelor autorităţi instanţele competente atît în procese private cît şi publice. La recrutarea prin sorţi a judecătorilor iau parte nu numai ei, ci şi ceilalţi arhonţi, cît şi secretarul (thesmotheţilor), trăgînd la sorţi fiecare număr, respectiv de judecători din districtul său. Ei ratifică convenţiile (juridice) cu celelalte state şi conduc procesele derivate din acestea, cît si contestaţiile pentru falsă mărturie, relative la procesele criminale de resortul Areopagului.

CAPITOLUL LX

Acestea sînt atribuţiile celor nouă arhonţi. Ei mai trag la sorţi şi pe cei zece. prezidenţi ai serbărilor, cîte unul din fiecare district. După validare, ei funcţionează patru ani şi organizează procesiunea Panateneelor, concursul de

producţii muzicale şi gimnastice, cursele de cai şi împreună cu consiliul îngrijeşte de confecţionarea peplos-ului (vălul Atenei) şi procură amforele, din care se dă untdelemnul (trebuincios) învingătorilor (la luptele, atletice). Acest untdelemn se extrage din măslinii sfinţi, ai căror proprietari sînt datori să dea arhontelui cîte trei cotvli (trei sferturi de litru) de fiecare pom. Mai înainte recolta era dată de Stat în arendă şi legea glăsuia că oricine dezrădăcinează sau taie un măslin sfînt să fie dat în judecata Areopagului şi în caz de va fi găsit vinovat, să i se aplice pedeapsa cu moartea. De cînd însă, (locurile acestea au trecut în proprietatea privată) şi proprietarii sînt obligaţi să furnizeze untdelemnul necesar, procedura a căzut în desuetudine, deşi legea nu e abrogată. Untdelemnul care revine Statului se extrage, nu din fructele de pe ramuri bătrîne (ci din cele tinere). Cantitatea adunată arhontele o predă vistiernicilor de pe Acropole şi el n-are voie (după expirarea funcţiei) să-şi reia locul în Areopag, înainte de a fi predat vistiernicilor cantitatea (cerută de lege). Vistiernicii păstrează untdelemnul pe Acropole pînă la Panatenee, iar la această sărbătoare îl distribuie prezidenţilor serbării, care la rîndul lor dau partea cuvenită învingătorilor de la jocurile gimnastice. Căci premiile învingătorilor la concursurile muzice constau în aur şi argint (cununi), ale învingătorilor la manevre militare(?) într-un scut, iar ale celor de la concursurile gymnice şi cursele de cai, în untdelemn.

CAPITOLUL LXI

Ei aleg şi pe toţi ofiţerii. Anume pe cei zece comandanţi, mai înainte cîte unul din fiecare district, iar acum dintre toţi cetăţenii. Fiecăruia din cei zece i se încredinţează prin ridicare de mîini un post anumit ; unul e ales şef al opliţilor (soldaţi greu înarmaţi), care conduce armata de cetăţeni în cazul unei expediţii; altul, comandant al apărării naţionale, care păzeşte ţara şi intră în luptă numai cînd războiul a intrat în hotarele ţării; doi sînt trimişi în Pireu, unul peste Munichia, altul (comandant) peste coastă, cu însărcinarea să păzească (aceste locuri) şi (arsenalele) din Pireu ; unul e comandant peşte symmorii (asociaţiii de amatori)[38] şi în această calitate indică: pe trierarhi (cei care sînt obligaţi sa echipeze un vas de război), procedează la facerea schimbului de averi (antidosis[3]) şi are prezidenţia în dezbaterile judiciare relative la aceasta procedură. Ceilalţi cinci comandanţi sînt întrebuinţaţi după nevoile momentului. În fiecare prytanie (interval de 35—36 de zile), adunarea poporului îşi exprima printr-un vot părerea, ei, despre modal cum comandanţii îşi exercită funcţia. În caz cînd unuia din ei îi dă un vot de blam, respectivul e chemat în faţa judecăţii şi dacă e condamnat, se stabileşte pedeapsa ce trebuie să i se dea, sau amenda ce are s-o plătească, iar în caz cînd e achitat, e reintegrat în slujba lui. Comandanţii au voie, în timpul

38 Symmoria e un grup de doi sau mai mulţi cetăţeni obligaţi de Stat să echipeze impreună pe cheltuiala lor un vas de război.

comandei lor, să pună în lanţuri, să alunge din serviciu sau să pună la amendă pe inferiorul nedisciplinat (nesupus): amendarea nu se prea obişnuieşte.

Ei aleg şi pe cei zece colonei (taxiarhi), cîte unul din fiecare district. El conduce pe oamenii din districtul său şi aleg căpitanii. Apoi mai aleg şi pe cei doi colonei de cavalerie (hipparhi), cîte unul pentru cinci districte. Ei conduc fiecare cavaleria din cîte cinci districte. Şi au faţă de trupele lor, aceleaşi drepturi ca şi comandanţii faţă de trupele de infanterie grea. Controlul lor se face tot prin votul adunării populare.

Mai aleg şi pe căpitanii de cavalerie, cîte unul din fiecare district. Ei sînt egali în grad cu coloneii de infanterie.

Apoi se mai alege un comandant de cavalerie pentru insula Lemnos, ca să conducă cavaleria de acolo şi în sfîrşit, doi intendenţi pentru cele două vase (rapide), Paralos şi Ammon.

CAPITOLUL LXII

Din slujbele ai căror deţinători se aleg prin sorţi, unele, împreună cu cei nouă arhonţi, se alegeau mai înainte din tot districtul, iar celelalte, în templul lui Teseu, pe comune. De cînd însă comunele au început sa facă negoţ cu slujbele şi deţinătorii acestora din urmă se trag la sorţi din întregul district, afară de consilieri şi de trupele de garnizoane, numai aceste două categorii mai sînt alese de comune.

Fiecare cetăţean care ia parte la o şedinţă ordinară a adunării, poporului primeşte ca plată o drahmă, iar pentru o şedinţă extraordinară, o drahmă şi jumătate (nouă oboli). Judecătorii la tribunale (un fel de juraţi recrutaţi din cetăţeni în număr variabil de la 1000-1500 sau mai mult primesc cîte trei oboli de şedinţă. Consilierii, cîte cinci oboli de şedinţă, iar comitetului însărcinat cu gestiunea afacerilor i se mai dă o alocaţie de zece oboli (de persoană) pentru hrană (în localul senatului). Arhonţii primesc pentru întreţinerea lor cîte patru oboli, din care au să întreţină şi pe crainic şi pe flautistă. Arhontele din Salamina primeşte o drahmă pe zi. Prezidenţii sărbătorilor sînt hrăniţi în prytaneu, în luna Hecatomboeon, (cînd cad Panateneele), şi anume de la paisprezece ale lunii. Amfyctionii de la Delos primesc cîte o drahmă pe zi, din Delos. Bani pentru întreţinere li se mai dau şi tuturor funcţionarilor trimişi (de Stat) în Samos, Skyros, Lemnos, sau Imbros (posesii ateniene).

Într-o funcţie militară poate să fie numit cineva de mai multe ori, însă nimeni nu poate, ocupa de mai multe, ori aceeaşi slujbă civilă, afară de locul de consilier, care poate fi ocupat de două ori de aceeaşi persoană.

CAPITOLUL LXIII

Juraţii (care alcătuiesc tribunalele) sînt aleşi prin sorţi de cei nouă arhonţi, care împreună cu secretarul thesmotheţilor fac fiecare alegerea în cîte unul din cele

zece districte. Sînt zece intrări în tribunale, cîte una de fiecare district. Încăperi în care se trag la sorți juraţii, sînt douăzeci, cîte două de district. Apoi o sută de cutiuțe cîte zece de fiecare district şi alte zece cutiuțe, în care juraţii aleşi îşi aruncă jetoanele lor. Lîngă fiecare intrare sînt două urne şi atîtea bastoane cîți jurați sînt. În urne se aruncă un număr de ghinde (bule rotunde în formă de ghindă), egal cu numărul bastoanelor şi fiecare din aceste ghinde e însemnată cu o literă, de la a unsprezecea literă (lambda) mai departe, atîtea litere, cîte tribunale (sau curți) trebuiesc completate.

Jurat poate fi oricine a trecut de treizeci de ani, afară de cei care au datorii de plătit Statului sau au primit o pedeapsă infamantă. Dacă unul din aceştia se alege jurat, e denunțat şi dat în judecata tribunalului. În caz că e condamnat, judecătorii hotărăsc după bunul lor plac, ce pedeapsă să i se dea, sau ce amendă să plătească. Dacă i se dă o amendă, condamnatul trebuie să fie închis pînă o plăteşte şi cînd are de plătit şi o datorie Statului, închisoarea ține pînă cînd el va plăti şi această datorie. Fiecare judecător are cîte o tăbliță de lemn cîinesc[39] pe care e scris numele său, al tatălui său, comuna unde-i născut şi una din cele zece litere de la A pînă la K (Kappa), căci numărul total al juraților e împărțit în zece părți după districte şi fiecare din aceste părți, avînd ca semn una din literele susnumite, cuprinde acelaşi număr de juraţi. Cînd thesmothetul a tras la sorți literele prin care înseamnă diferitele tribunale (sau curți), aprodul le ia şi le prinde pe uşa fiecăruia din aceste tribunale, aşa cum, au ieşit la sorți.

CAPITOLUL LXIV

Cele zece cutiuțe[40] sînt puse înaintea intrării, destinate fiecărui trib (district): pe ele sînt scrise literele pînă la K. Cînd judecătorii au pus tăbliţa lor în cutiuța, care are aceeaşi literă (ca aceea de pe tăbliţa fiecăruia), aprodul. scutură cutiuțele şi din fiecare din ele thesmothetul trage cîte o tăbliță. Cel dintîi tras la sorți se numeşte „învingătorul“[41], căci el afişează tăbliţele scoase din cutiuță, (înfigîndu-le sau fixîndu-le) în unul din jghebuleţele săpate în tabla de lemn care poartă aceeaşi literă ca şi cutiuța[42]. „Învingătorul” e tras la sorți. de teamă ca nu cumva, fiind mereu acelaşi, să nu facă vreo înşelătorie. Sînt cinci table în jgheaburi în fiecare sală. de tras la sorți.

(După ce a pus în urnă) numărul voit de cuburi, arhontele trage la sorți pe judecătorii districtului respectiv în fiecare din cele două săli (destinate fiecărui district). Cuburile sînt de bronz, albe şi negre. Un cub corespunde la cinci tăbliţe. Se pun deci, de cinci ori mai puține cuburi *albe,* decît numărul judecătorilor pe

39 Jetoane de prezență

40 De care a fost vorba mai sus.

41 „J'afficheur” (v. trad, din col. Bude).

42 Din care au fost scoase tăbliţele.

care vrea să-i scoată la sorţi; şi tot aceeaşi proporţie se observă cînd pun cuburi negre (prin care se recuză judecătorii ce corespundeau celor cinci tăbliţe pe care le reprezintă cîte unul din cuburile negre). Cînd arhontele a isprăvit cu scosul cuburilor (ce reprezentau numărul judecătorilor de care avea nevoie de fiecare dată), pristavul, striga numele celor ieşiţi la sorţi. Dintre aceştia face parte şi „învingătorul". Fiecare judecător, după ce a fost strigat şi a răspuns „prezent", trage o ghindă (o bulă) din (cealaltă) urnă şi, ţinînd-o sus ca să se vadă litera săpată pe ea, o arată mai întîi arhontelui care prezidează. Arhontele, după ce a văzut litera, pune tăbliţa judecătorului (juratului) în cutiuţa care poartă aceeaşi literă, ca aceea de pe ghindă, pentru ca juratul să se ducă la tribunalul unde a fost repartizat prin sorţi, nu unde ar dori el şi nici să nu se alcătuiască vreun tribunal cu juraţi, aleşi pe sprînceană.

Lîngă arhonte sînt atîtea cutiuţe, cîte tribunale trebuiesc completate; cutiuţele au pe ele, fiecare, cîte o literă : anume aceea pe care sorţii au destinat-o pentru fiecare tribunal în parte.

CAPITOLUL LXV

El (juratul) mai arată ghinda şi aprodului şi apoi pătrunde în interiorul grilajului (tribunalului). Aprodul îi dă un baston de culoarea tribunalului, care are aceeaşi literă ca cea de pe ghindă, pentru ca el să fie nevoit de a intra în tribunalul, ce i-a fost hărăzit de sorţi. Căci dacă intră în alt tribunal, culoarea bastonului îl dă de gol. Fiecare tribunal are deasupra intrării o tăblie zugrăvită cu o anume culoare. Astfel, juratul, luîndu-şi bastonul în primire, merge la tribunalul de aceeaşi culoare cu bastonul său şi avînd aceeaşi literă ca pe ghinda sa. După ce a intrat, primeşte o fişă fabricată de Stat, din partea celui care a fost tras la sorţi pentru această slujbă. După ce au intrat în felul arătat, se aşează în tribunal, avînd cu sine bastonul şi ghinda. După acestea „învingătorii" restituiesc tăbliţele celor care n-au ieşit la sorţi, iar aprozii publici predau, din fiecare district, cutiuţele — una de fiecare tribunal — care cuprind numele membrilor districtului care judecă în fiecare tribunal: ei le predau juraţilor traşi la sorţi, (cu însărcinarea) de a restitui aceste tăbliţe proprietarilor lor. Aceşti juraţi, cinci la număr de fiecare tribunal, se slujesc de aceste tăbliţe ca să facă apelul colegilor şi să le plătească diurna cuvenită.

CAPITOLUL LXVI

Cînd toate tribunalele sînt în completul lor, se pun în primul tribunal două urne şi cuburi de aramă, de două feluri : unele sînt zugrăvite cu culorile tribunalelor (respective), celelalte au pe ele numele prezidenţilor fiecărui tribunal. Unul din cei doi thesmotheţi, traşi la sorţi pentru această treabă, pune, după ce au fost separate cuburile, cuburile zugrăvite într-o urnă, iar celălalt pune în cealaltă urnă

numele prezidenţilor (de tribunale). Cel dintîi nume de preşedinte ce iese la sorţi e strigat de crainic, care vesteşte că el va prezida primul tribunal ieşit la sorţi : cel de-al doilea tras la sorţi va prezida al doilea tribunal (ieşit la sorţi) şi aşa mai departe pentru ca nici un magistrat să nu ştie ce tribunal va prezida, ci să se mulţumească cu acela ce-i vă ieşi la sorţi.

După ce juraţii au sosit şi au fost împărţiţi fiecare la tribunalul lui, preşedintele tribunalului respectiv scoate o tăbliţă din fiecare cutiuţă (din cele zece pe care le are fiecare tribunal), pînă întruneşte zece nume, unul de district (trib) şi pune aceste tăbliţe în altă cutiuţă goală. Din cele cinci nume pe care le scoate prin tragere la sorţi, prima persoană e însărcinată cu supravegherea clepsidrei[43], iar ceilalţi patru cu controlul voturilor, pentru ca nimeni să nu încerce a mitui pe cel ce are grija clepsidrei, sau pe cei ce supraveghează votul şi să nu aibă loc nici o înşelătorie cu acest prilej. Cele cinci persoane (din cele zece), care n-au ieşit la sorţi, primesc din partea prezidenţilor (de tribunal), statele privitoare la plata diurnelor, la locul unde fiecare district[44] îşi va încasa diurna după ce se ridică şedinţa tribunalului, măsură luată pentru ca juraţii să-şi ridice suma cuvenită în grupuri mici, separate, pentru a evita înghesuielile plictisitoare.

CAPITOLUL LXVII

După ce au luat aceste măsuri, introduc pe împricinaţi[45]. Cînd e zi destinată pentru procese civile (particulare), introduc astfel de procese, în număr de patru (pe zi), din cele admise de lege, iar împricinaţii se obligă prin jurămînt că vor vorbi „la chestiune“[46]. Cînd e, însă, zi destinată pentru procesele de caracter public, se dezbat numai astfel de procese, doar cîte unul pe zi.

Se află acolo (la tribunal) clepsidre cu robinete de scurgere, şi în ele toarnă apă, după cantitatea căreia, în scurgerea ei, vorbitorii trebuie să-şi măsoare timpul pledoariilor. Celor cu procese al căror obiect întrece suma de cinci mii de drahme li se acordă zece măsuri[47] de apă şi trei măsuri celor care vorbesc în replică, şapte măsuri celor cu procese sub cinci mii de drahme şi două măsuri pentru replică ; cinci măsuri, pentru procese pînă la o mie de drahme şi două pentru replică; şase măsuri pentru procesele de contestaţie[48], la care nu există replică. Juratul însărcinat cu controlul clepsidrei închide robinetul de cîte ori grefierul trebuie să dea citire unui text de lege sau depoziţiei vreunui martor sau oricărui alt act de felul acesta. Cînd vine la rînd vreun proces ce ţine o zi întreagă măsurată (în mai

43 Ceasul de apă care măsoară timpul destinat fiecărui vorbitor în faţa tribunalului.

44 Adică juraţii din fiecare district.

45 În text : procesele.

46 Nu se vor îndepărta de obieotul procesului.

47 *(Xous) — 3* litri şi un sfert (o măsură).

48 ζιαζι καρια

multe părţi), cel cu clepsidra nu închide robinetul, ci se împarte o cantitate egală de apă şi reclamantului şi pîrîtului.

Durata zilei se măsoară după zilele lunii Posideon[49] (Lacună).

CAPITOLUL LXVIII

Cea mai mare parte dintre tribunale au 301 juraţi. Cînd e vorba de acţiuni publice ce se dezbat înaintea unui tribunal de 1000 de juraţi, se reunesc doua tribunale la Haliaia[50]; pentru (acele acţiuni) ce trebuie judecate în faţa unui tribunal de 1500 de juraţi se întrunesc trei tribunale.

Buletinele de vot sînt de aramă şi au la mijloc un fus: jumătate din ele sînt găurite, jumătate pline. După ce s-au pronunţat pledoariile, cei propuşi la controlul voturilor dau fiecărui jurat cîte două voturi, unul găurit şi unul plin, aşa ca să le poată controla împricinaţii, pentru ca nici un jurat să nu capete două voturi de acelaşi fel[51]. Apoi, cel însărcinat de sorţi cu această slujbă, ia înapoi jetoanele de la juraţi; în schimbul lor, în momentul votării, fiecare jurat primeşte un jeton de aramă marcat cu litera gamma, pe care îl restituie cînd e să-şi încaseze diurna. Măsura e luată pentru ca toţi să fie siliţi să voteze. Cine nu votează, nu capătă jetonul acesta.

In tribunal sînt puse două amfore, una de aramă şi una de lemn, care sînt aşezate separat, pentru a putea fi descoperit cel ce ar vrea să facă vreo fraudă. În aceste amfore votează juraţii: voturile din cea de aramă decid: de cele din urna de lemn nu se ţine seama. Urna de aramă are un capac cu un orificiu prin care nu poate intra decît un vot; pentru ca nici un jurat să nu poată băga două voturi într-o urnă.

În momentul cînd e să se procedeze la vot, crainicul întreabă pe împricinaţi dacă au intenţia să conteste depoziţiile martorilor, căci nu e permis a se face aceasta contestaţie după începerea votării. Apoi el vesteşte din nou: „Votul găurit e pentru cel ce a pledat, întîi: cel plin, pentru cel ce a pledat după el". Juratul, apucînd cele două voturi (cel găurit şi cel plin[52]) şi astupînd capetele fusului, ca să nu se vază care vot e plin şi care e gol[53], bagă apoi votul valabil în urna de aramă, iar pe cel anulat, în cea de lemn.

---

49 Corespunzătoare cu Decembrie—Ianuarie.

50 Locul unde judecă, tribunalul heliaştilor.

51 Două goale sau, două pline.

52 Votul e o rondelă de aramă străbătută la mijloc de un fus (o axă sau osie) care e găurit sau plin. După modul cum,e făcut acest fus, votul se numeşte gol sau plin. Vezi reproduceri după astfel de voturi găsite printre ruine, în Dicţionarul Saglio Daremberg, Art. Dikastai, fig: 2415—2416, iar pentru jetoane fig. 2413—2414. (n. trad.).

53 E vorba de secretul votului.

CAPITOLUL LXIX

După ce toţi juraţii şi-au dat votul, aprozii luînd amfora cu voturile valabile (adică cea de aramă), o deşartă pe o masă cu atîtea cavităţi (găuri) cîte voturi sînt. Operaţiunea aceasta se face pentru ca voturile valabile[54] puse mai in faţă, cu fusurile pline sau goale destul de vizibile, să se poată uşor număra şi să fie văzute de împricinaţi. Funcţionarii însărcinaţi cu desfăşurarea scrutinului numără voturile de pe masă, punînd separat, pe cele goale şi pe cele pline, iar crainicul vesteşte rezultatul, atribuind voturile găurite reclamantului şi cele pline pîrîtului. Cine a întrunit mai multe voturi cîştigă procesul, în caz de paritate, cîştigă pîrîtul.

Apoi juraţii purced, dacă e căzul, la stabilirea pedepsei (sau amenzii), votînd în acelaşi fel şi restituind fişa de aramă[55] şi căpătînd iarăşi un baston. Intervalul, de timp îngăduit fiecărei părţi pentru stabilirea (pedepsei sau amenzii) e de o jumătate de măsură de apă. După ce juraţii s-au pronunţat asupra proceselor pe care erau datori, conform legii, să le judece, îşi încasează diurna, fiecare în partea (sau grupul) unde i s-a fixat locul prin tragere la sorţi.

54 Partea aceasta e confuză, valabile sînt toate voturile din urna de aramă.

55 Fisa li se va da înapoi, pentru că numai cu ea pot să-şi încaseze salariul.

NOTE FINALE

[1] Evenimentul e povestit de Tucidide în Cartea I, Capitolul 126 : „In vechime era un atenian, Kylon, învingător la jocurile olimpice, om de familie nobilă şi cu multă trecere. EI era ginerele lui Theagene din Megara care în vremea aceea era tiranul Me- garei. Acestui Kylon, pe cînd consulta oracolul de la Delfi, zeul i-a răspuns să ocupe acropola Atenei, la cea mai măre serbare a lui Jupiter. El luă ceva trupe de la socrul său şi, recrutînd şi pe prietenii care se lăsară înduplecaţi de el, ocupă acropola Atenei, în timpul serbărilor olimpice, cu gînd să se facă tiran. El îşi închipuise că acestea erau sărbătorile cele mai mari ale lui Jupiter, mai ales pentru el care învinsese la jocurile olimpice. Însă el nu se gîndise dacă într-adevăr fusese vorba de cea mai mare serbare pentru Atica sau de aiurea, şi nici oracolul nu-i spusese nimic limpede în această privinţă. Căci şi la Atena se celebrează o serbare, *Diastile*, numită de asemenea cea mai mare serbare a lui Zeus Melichios, în timpul căreia se aduc zeului jertfe, afară de incinta zidurilor oraşului şi anume de către cei mai mulţi, nu animale ci nişte colaci cum se obişnuiesc prin aceste părţi. Încredinţat însă că el a ghicit adevăratul înţeles al (oracolului), s-a apucat de susnumita întreprindere. Cînd însă Atenienii prinseră de veste, veniră eu toţii de la ţară în ajutorul cetăţii, şi asediară pe (îndrăzneţi). După cîtva timp, plictisin- du-se de acest asediu (care dura prea mult), cei mai mulţi din ei au plecat (pe acasă) şi au dat celor nouă arhonţi, care atunci întruneau în mîna lor mai toate atribuţiile de căpetenie în girarea afacerilor Statului, puteri depline să se ocupe de paza celor împresuraţi şi să ia toate măsurile pe care le-ar crede ei de cuviinţă. Partizanii lui Kylon, astfel asediaţi, ajunseră într-o situaţie foarte critică din pricina lipsei de merinde şi de apă, aşa că, Kylon şi fratele său îşi găsiră scăparea în fugă, iar ceilalţi, fiindcă sufereau de lipsuri şi unii din ei începuseră chiar să moară de foame, se aşezară ca suplicanţi pe altarul (Atenei) din acropole. Atenienii care erau însărcinaţi cu paza lor, văzînd că unii din ei mureau în templu, le spuseră să iasă de acolo, făgăduind că n-o să le facă nici un rău. (Dar ei nu se ţinură de cuvînt) ci îi duseră mai la o parte şi îi uciseră. Ei luară viaţa chiar acelora care căutau un refugiu la altarele zeiţelor venerabile (ale Furiilor-Eumenidelor) şi de aceea fură numiţi, ei împreună cu urmaşii lor, „pîngăriţi de nelegiuire" şi „vinovaţi fără de zeiţă (Atena)". E adevărat că Atenienii urmăriră pe aceşti vinovaţi, de asemenea şi spartanul Cleomene, cu ajutorul Atenienilor răsculaţi, ajungînd pe cei vii şi punînd să se dezgroape şi să se arunce oasele morţilor. Mai tărziu ei se întoarseră însă în oraş, şi neamul lor trăieşte şi pînă azi în Atena".După alţii, ni se spune însă că şi Kylon a fost ucis în timpul acestor tulburări. Cum acesta se bucura totuşi de simpatie. în anumite cercuri şi fiindcă crima împotriva zeiţelor mărise în- verşunarea poporului împotriva aristocraţilor, aceştia se văzură nevoiţi să nunteasca o comisie de 300 de nobili, care condamnă la surghiun pe vinovaţi, care făceau mai ales parte din neamul Alemeonizilor". (Vezi şi Wilamowitz, *Aristoteles und Athen II, 55)*..

[2] Adică Hegesistrat.

[3] Vezi Capitolul 56